

Besede in dejanja

Razdrobljenost

Z izvozom živine, mesa in mesnih izdelkov se ukvarja v Jugoslaviji 40 organizacij. Deset med njimi ustvari 80 odstotkov uvoza, drugih trideset pa komaj preostalih 20 odstotkov...

V Londonu obstajajo tri jugoslovanske organizacije, ki se ukvarjajo s prodajo mesa, kmalu pa bo nastala še četrta. Obenem pa na primer Danska, katere izvoz na britansko tržišče je večji od vsega našega izvoza, prodaja živino, meso in mesne izdelke v Britanijo — z eno samo enotno organizacijo. Tako ravna vse države v zahodni in vzhodni Evropi, Latinski Ameriki, Avstraliji in Nova Zelandija.

Tovariš — 20. 1. 1970

Inflacija

Inflacija je sicer zapeljiva reč, in je mogoče z njo marsikdaj rešiti sicer na videz nerešljive gospodarske in politične probleme. Toda po drugi strani ima inflacija, ko se lepega dne izmuzne kontroli, lastno relativno avtonomno razmnoževalno silo, dokler naposled ne obvlada marsičesa, tudi tistega česar si ne želimo. Inflacija predvsem jemlje siceršno možnost za smotno načrtovanje, tako na podjetniški, kot na nacionalni ravni. Denar izgublja osnovno funkcijo. Podjetju preprosto ne kaže več prodirati z boljšo organizacijo z zniževanjem proizvodnih stroškov, s prodornim marketingom, s smotrnim planiranjem, investiranjem in tehničnimi inovacijami. Pač pa mu bolj kaže vrtati v smer špekulacije, kakršno omogočajo slabosti v sistemu in politiki. Ild.

Gospodarski vsetnik — 20. 1. 1970

Iznajdljivi tihotapci

Zaradi utemeljenega suma, da na veliko tihotapijo tobak, je občinsko tožilstvo v Mostarju izdalo nalog, naj pregledajo vse pakete oddane na mostarski pošti, naslovljene v razne kraje širom po Jugoslaviji. Včeraj so pregledali 150 paketov in v njih našli 130 kilogramov tobaka.

Politika ekspres — 15. 1. 1970

Dober računar

Neki Beograđanin je izstopil iz sindikata v tistem trenutku, ko so v njegovem podjetju sklenili, odtegovati sindikalno članarino direktno iz kuverte s plačo. Sedaj pa je sklenil, da se ponovno vpiše v ZSJ. — Žena je namreč noseča in bilo bi res brez smisla, da bi njegov edini otrok ob prihodnjem Novem letu ne dobil paketa od Dedka Mrza.

Večernje novice — 15. 1. 1970

Tokrat tudi invalidi iz Slovenije

Različne humanitarne organizacije sosednje Avstrije so ob podpori in pomoči prebivalcev že vrsto let organizator večdnega krožnega potovanja več sto invalidov. Invalidi potujejo s spremstvom v vlak, ki ima že tradicionalno ime »sončni vlak«. Potnike »sončnega vlaka« smo lani in predlani imeli priliko pozdraviti tudi v Sloveniji.

Izvršni svet skupščine SRS in republiški odbor Rdečega križa Slovenije, ki sta že doslej sodelovala z avstrijskim komitejem za organizacijo ene največjih humanitarnih akcij leta, sta se letos odločila, da priključita avstrijskim invalidim še skupino invalidov iz Slovenije. Pot »sončnega vlaka« se bo pričela v Avstriji in sicer 7. maja

Dnevnik — 21. 1. 1970

O avtomobilskih ključavnicah

...Toda avtomobile bodo zlikovali kradli kljub še takšnim ključavnicam, saj jih ni mogoče popolnoma zavarovati z zaklepanjem.

Morda pa je tudi tokrat šlo za »reševanje« kakšnega uvoznika, kot je bil to primer (po govoricah) v predpisu o obveznem zavojčku za prvo pomoč?

Dolenjski list — 22. 1. 1970

Škodljivi pojavi

Neprestano se pojavljajo kakovostno novi škodljivi in negativni pojavi. Družbeno škodljivi niso samo gospodarski prestopki, prekrški in kazniva dejanja, torej tista dejanja, ki jih družba kadnuje, ampak tudi vse tisto ravnanje, ki ni v skladu s socialističnim moralom, ker povzroča materialno in politično škodo naši družbi.

Večer — 16. 1. 1970

GLAVNI UREDNIK
FRANCE SÜSTERSIÖ

ODGOVORNI UREDNIK
CRTOMIR SINKOVEC

STEV.: 5
28. I. 1970



GLASILO ZZB NOV SLOVENIJE IN ZRVS SLOVENIJE



Tovariš Edvard Kardelj, član izvršnega biroja predsedstva ZKJ, je včeraj praznoval svoj 60-letni življenjski jubilej.

Vsa jugoslovanska javnost je z najtoplejšimi željami spremljala izraze priznanja in hvaležnosti, ki jih je slaviljenec začel prejemati že v drugi polovici minulega tedna. Najvišje priznanje mu je izkazal predsednik SFRJ Josip Broz Tito, ki mu je v petek, 23. t. m., izročil red jugoslovanske velike zvezde. Beograd ga je proglasil za svojega častnega občana — to priznanje je tovariš Kardelj prejel prvi za tovarišem Titom. Njegova ožja domovina Slovenija pa ga je še posebej počastila včeraj, ko so mu predstavniki slovenskih občin svečano izročili listino o sklepu vseh občinskih skupščin, da ga izvolijo za častnega občana vseh slovenskih občin.

Težko bi bilo napraviti vsaj približen seštevek vseh velikih del v zakladnici bogatega življenja tega moža, ki sodi v vrh izjemnih osebnosti jugoslovanske revolucije. Karkoli bi o njem povedali, bi bilo premalo, zakaj ljudi Kardeljevega kova lahko ustrezno ocenijo šele zgodovina. Kljub temu pa lahko zapišemo, da je tovariš Kardelj eden največjih Jugoslovancev in največjih Slovencev v najnovejši zgodovini.

Nam, borcem narodnoosvobodilne vojne, tudi tokrat uha-ja misel nazaj, v tisti veliki čas, ko je bila Kardeljeva misel plamenica naše vstaje, našega »biti ali ne biti« v nedrih surovo pregažene Evrope. Med knjigami, o katerih smo takrat govorili z največjo spoštljivostjo, je bilo tudi delo »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«. Komur je prišlo v roke,

Občanova beležnica

skem letu 1970 naslonimo: na zdravo podjetniško miselnost in obnašanje večine desetstotcev delovnih asociacij pri nas, nastalo kot plod jasnejšega in bolj čvrstega pogleda na proizvodne odnose v luči vedno trdnjega dinarja.

Po dolгих in obsežnih razpravah...

Konsolidacija poslovnih odnosov pomeni podporo logiki tržišča, izgrajevanju nujnih pravil igre in mehanizma, ki so bili osnova dosedanjim ekonomskim uspehom. Ob vsem tem pa žal še ni videti soglasja o tem, da se že en-

krat sprejme avtonomija podjetja v duhu XV. amandmaja k zvezni ustavi kot osnova, iz katere morajo biti izpeljana vsa pravila ekonomske igre.

Ne moremo reči, da je ekonomski položaj zrel za drugačno rešitev, kot jo postavlja resolucija. Očitno pa je, da razvoj položaja po veliki nelikvidnosti v letu 1969 zadovoljuje večino, ki se je živela v idejo, da več troši kot ustvarja. Očitno je tudi, da predložena ekonomska politika v letu 1970 temelji na prepričanju, da dosedanj rezultati naše reforme niso nepopravljivo ogroženi z inflacijskimi težnjami. Z raznimi ekonomsko-administrativnimi ukrepi si pridržuje pravico odklanjati razne negativne pojave in tako odpirati vrata za drugo fazo gospodarske reforme.

Resolucija ob novem letu ne pomeni začetka ali odločilne prelomnice nekega obdobja, kot smo vajeni gledati skozi tradicionalna planska očala. Pušča le možnost, da bomo imeli v letu 1970 dovolj časa in prostora za rešitve, ki so v tem obdobju reforme nujne. Eden glavnih ciljev ekonomske politike za leto 1970 bi torej moralo biti izvajanje stabilizacijske politike s tem, da bi bilo treba z ekonomskimi ukrepi zagotoviti pogoje za vzpostavitve optimalnega ravnotežja med stopnjo gospodarske rasti in stabilizacije. Z. Č.

CASOPISNO IN GRAFIČNO
PODJETJE

DELO

Ljubljana, Titova—Likozarjeva—Tomšičeva

BLASNIKOVA TISKARNA
TISKARNA »DELO«

- Tiska časopise, revije, knjige, publikacije, razglednice, prospekte in reklamne tiskovine,
- Izdeluje enobarvne in večbarvne klišee v najmodernejši tehniki.
- V sklopu podjetja je specializiran obrat za večbarvni tisk, lakirnica in plastificirnica.
- Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«
- zabavni tednik »TEDENSKA TRIBUNA«,
- Ilustrirano revijo »TOVARIS«,
- štirinajstdnevnik »NASI RAZGLEDI«,
- revijo »AVTO«,
- revijo »STOP«,
- zabavni tednik »ZVITOREPEC«.

oblikovanju Osvobodilne fronte slovenskega naroda.

Če se ozremo na njegovo povojno delovanje, lahko rečemo, da ni področja v našem družbeno-političnem življenju in razvoju, na katerega ne bi bil tvorn posegel. Največji pa je njegov prispevek na področju samoupravnega socializma; ta prispevek je logično nadaljevanje njegove prejšnje dejavnosti in že zdavnaj nakazane usmerjenosti.

Ko bodo zgodovinarji opisovali vstajenje Jugoslavije in njeno preobrazbo pod vodstvom Komunistične partije oz. Zveze komunistov, bodo prav gotovo navajali ime tovariša Kardelja takoj za Titovim imenom.

Z vsem srcem se pridružujemo neštetim čestitkam in najboljšim željam ter kličemo visokemu slavljenču na mnoga leta!

F. S.



Dogodki tedna

Na povabilo vlade Velike Britanije bo predsednik zveznega izvršnega sveta Mitja Ribičič v dneh od 23. do 26. februarja uradno obiskal Veliko Britanijo, kjer se bo sestal in pogovarjal z več vodilnimi ljudmi britanskega političnega in gospodarskega življenja. To je prvi obisk predsednika vlade SFRJ, za katerega so se dogovorili že maja lani. Pristojni britanski krogi poudarjajo, da se z njimi nadaljuje izmenjava ministrskih obiskov med Veliko Britanijo in Jugoslavijo.

Z ukazom predsednika republike je bil imenovan za jugoslovanskega veleposlanika v Jamajki stalni jugoslovanski predstavnik v OZN Lazar Mojsov. Hkrati je bil Lazar Mojsov imenovan za jugoslovanskega veleposlanika v Gvajani.

V Skopju je bil posvet predstavnikov republiških ustavnih sodišč in ustavnih oddelkov v avtonomnih pokrajinah. Razpravljali so o predlogu Ustavnega sodišča SR Makedonije, naj bi ponovno razmejili pristojnosti med Ustavnim sodiščem Jugoslavije ter ustavnimi sodišči republik, vendar zaradi deljenih mnenj o tem niso sprejeli končnega stališča. Omenjeni predlog so podprli le predstavniki Ustavnega sodišča SR Slovenije, medtem ko so drugi navajali pomislek, ali bi bilo smotrno zaradi tega ponovno spreminjati ustavna določila.

V Sarajevu je po dolgi in hudi bolezni umrl v 75. letu življenja ugledni bosensko-hercegovski pisatelj Hamza Humo, član akademije znanosti in umetnosti BiH.

Veleposlanik ZSSR v Jugoslaviji Ivan Benediktov, je v decembrski številki revije »Zemlja Sovjetov«, ki jo tiskajo v Beogradu, objavil članek pod naslovom »Plodno sodelovanje med ZSSR in SFRJ na dolgoročno planirani osnovi«, v katerem poudarja vse tisto, kar SZ prodaja Jugoslaviji, jo kreditira itd., kar je z njegovega stališča najvažnejše. ZSSR da je dala prva posojila Jugoslaviji v obdobju od 1944 do 1947 v skupni vrednosti 80,5 milijona rubljev. Od tega je SZ leta 1955 odpisala 76 milijonov rubljev. Članek pa bi bil bolj poln, če bi veleposlanik Benediktov povedal tudi to, kaj ima SZ od tega sodelovanja, omenil naj bi naše visoke terjatve, ki so že kar krediti itd. V članku tudi ni povedano, zakaj so bili odpisani prvi sovjetski krediti Jugoslaviji. Kot vemo se je to zgodilo zaradi velike posredne in neposredne škode, storjene Jugoslaviji z enostransko odpovedjo pogodb po letu 1948. Kot je sodelovanje zdaj vzajemno koristno, tako je bilo leta 1955 tudi odpisovanje posojil — vzajemno.

Iz Moskve je odpotovala na obisk v ZDA skupina sovjetskih znanstvenikov, med katerimi sta tudi Nikolaj Bogoljubov in profesor Albert Tavkelidze. Sovjetski znanstveniki se bodo udeležili konference o problemih jedrske fizike, ki bo v Coral-Gablesu v zvezni državi Floridi.

Varšava, glavno mesto Poljske, je proslavila 25-letnico osvoboditve. Ze leta 1939, posebno pa v letu upora 1944, je bilo prebivalstvo Varšave praktično uničeno. Tik pred vojno je živel v Varšavi 1,3 milijona prebivalcev, konec leta 1944 pa je bilo v mestu samo še 142.000 ljudi. Nad 80 odstotkov mesta je bilo porušenega. Varšavo so obnovljali tako, da je vsa Poljska več let odvajala 12 odstotkov narodnega dohodka za izgradnjo mesta, lani pa še vedno 6 odstotkov.

Iraški revolucionarni svet je sporočil, da so v Iraku preprečili poskus državnega udara, za katerega obtožujejo ZDA in Iran. Zarotniki so bili domači izdajalci, povezani s tujimi krogi, ki so jih postavili pred posebno sodišče. V zadnjih dneh so obsodili na smrt in usmrtili 40 zarotnikov, med katerimi je tudi bivši iraški notranji minister general Rašid Mosleh. Odkar je prišla na oblast sedanja vlada (v juliju 1968), so v Iraku usmrtili 94 ljudi, med njimi 11 Židov.

Ameriški predsednik Nixon je izjavil, da je upanje na mir v Vietnamu zdaj mnogo večje kot je bilo pred letom dni. Poudaril je, da je poglobilni cilj ameriške zunanje politike tudi nadaljnje prenehanje s tem spopadom v okvirih pravičnega mira. Nixon je tudi potrdil ameriško doktrino, sprejeto na otoku Guam in izjavil: »Spoštovali bomo naše obveznosti, zmanjšali bomo našo prisotnost in naše angažiranje v zadevah drugih držav ... Kolikor bi želeli imeti mir v zadnji tretjini 20. stoletja, bo pri tem velik faktor razvoj novih odnosov med ZDA in Sovjetsko zvezo.«

Poražena Biafra, ki je bila pred štirinajstimi dnevi zbrisana s sveta, vpije na pomoč, saj je v nevarnosti življenje okrog 700.000 ljudi. Tudi sicer v Biafri, kjer so se pokazale posledice državljanske vojne še vse v strašnejši podobi, vlada velika zmeda. Pokolov menda ni, vendar ni mogoče nadzorovati vseh nigerijskih vojakov, ki pogosto ropajo in celo posiljujejo; zmagovalci so nasilni nad premaganim prebivalstvom. Od vseh povodov sicer prihaja pomoč, vendar prepočas. Potrebujemo predvsem hrano in zdravnike.

Po dveletnem premoru sta se v Varšavi sestala na 135. sestanku ameriški in kitajski veleposlanik. Sestanek je trajal eno uro in je bil kot vsi poprejšnji tajen. S tem so obnovili dialog med Pekingom in Washingtonom.

Prvi poljski minister, ki je kdaj obiskal Zvezno republiko Nemčijo, minister za zunanjo trgovino Janusz Burakiewicz, je prišel na nekajdnevni obisk v Bonn. Leta se bo pogovarjal z zahodnonemškimi ministrom za gospodarstvo Karlom Schillerjem o gospodarskih odnosih med ZRN in Poljsko.

V Tel Avivu so potrdili, da so izraelske oborožene sile in letalske napade egiptovske položaje na otoku Seldvan na skrajnem koncu Sueškega zaliva. To je bil zračni desant na otok, kjer so Izraelci ubili 17 in ranili 8 egiptovskih vojakov ter potopili dva egiptovska torpedna čolna. Padlo je šest izraelskih vojakov, devet pa je bilo ranjenih. — Dvajset ur je trajal jordansko-izraelski spopad, najdaljši, odkar se je začela junijska vojna leta 1967. Izraelske oborožene sile so ob podpori težkega topništva s tanki in vojaškimi transportnimi vozili vdrla na jordansko ozemlje južno od Mrivega morja. Jordanija je o najnovejšem izraelskem napadu obvestila varnostni svet.

Uradno so potrdili, da porabi Izrael v vojaške namene 3 milijone dolarjev na dan. Ta podatek pove, da je Izrael porabil lani za vojskovanje več kot milijardo dolarjev.

Izraelski zunanji minister Aba Eban je izjavil, da je na nedavnih pogovorih o bližnjem vzhodu SZ pokazala več spretosti od Zahoda. Aba Eban je še dodal, da je »arabsko-izraelski spopad le obrobni odraz veliko širšega spopada. Bodočnost Evrope je resnični problem odnosov med SZ in ZDA.«

Na dan 46. obletnice smrti Vladimirja Ilija Lenina je bila v Beogradu seja pripravljalnega odbora za proslavo stoletnice Leninovega rojstva, ki bo letošnjega aprila. Seji je predsedoval predsednik odbora Josip Broz Tito, o pomenu Lenina za socialističen razvoj človeške družbe pa je govoril Veljko Vlahović.

Še nekaj o novostih v invalidski zakonodaji

Dve pomembni novosti sta uveljavljeni z novim zakonom o vojaških vojnih invalidih.

Vdove po padlih borcih, ki niso bile stare 45 let pred 3. VI. 1951, doslej niso imele pravice do družinske invalidnine. Po določilih novega zakona pa imajo sedaj to pravico, ne glede na to, če družinsko invalidnino po padlih že prejemajo njihovi starši.

Pravica do družinske invalidnine pa je razširjena tudi na starše padlih borcev, po katerih prejemale to invalidnino že njihove vdove.

Dosedanjim prejemnikom družinske invalidnine bodo pristojni občinski organi nakazali nove invalidnine, ne da bi se bilo treba za to posebej prijavljati. Po določilih novega zakona o vojaških vojnih invalidih nakazujejo družinske invalidnine dvakrat letno, vsakikrat za šest mesecev vnaprej in to prvič v januarju, drugič v juliju. Verjetno se bo letos, zaradi velikih sprememb, januarsko nakazilo zakasnilo, vsekakor pa bodo občinski organi, pristojni za invalidske zadeve, po hiteli z nakazili.

Tiste vdove, ki so z novimi določili zakona o ukinitvi roka (8. VI. 1951) pridobile pravico do družinske invalidnine in tisti

starši padlih borcev, po katerih prejemale družinsko invalidnino njihove vdove, pa se morajo prijaviti. V primerih, ko invalidnino že kdo prejema (vdova ali starši), bo morala vdova k svoji prijavi priložiti samo prepis iz poročne knjige, iz katerega je razvidno, da je bil padli borec njen mož. Starši tistega padlega po katerem prejema družinsko invalidnino že njegova vdova, pa bodo morali k svoji prijavi priložiti dokaz, da je bil padli borec njihov sin.

Pri vsem tem ne gre prezreti zakonskih določil, da tistemu, ki vloži prijavo v treh mesecih po uveljavitvi zakona, to je do 31. marca 1970, gredo zakonske pravice do družinske invalidnine od 1. januarja 1970 dalje. Tisti, ki vloži prijavo šele po preteku tega roka, torej po 31. marcu 1970, pa ima pravico do družinske invalidnine šele od prvega dne prihodnjega meseca dalje.

Združenja oziroma sekcije vojaških vojnih invalidov, ki vsekar poznajo tiste vdove, oziroma starše padlih borcev, ki jim po novih zakonskih določilih gre pravica do družinske invalidnine, naj jih opozorijo in jim tudi pomagajo, da se vsi prijavijo o pravega časa.

V. M.

Proslavljanje 25. obletnice osvoboditve Slovenije

Pri republiški konferenci SZDL Slovenije so pred kratkim razpravljali o manifestacijah in proslavah ob 25. obletnici osvoboditve Slovenije.

V okviru proslavljanja te obletnice bo osrednja proslava zbor aktivistov, in sicer 26. aprila 1970 v Dolenjskih Toplicah in v Kočevskem Rogu. Namen proslave je med drugim srečanje aktivistov, ki so delovali v NOB in po osvoboditvi. Odbor je predlagal, da bi seznam aktivistov predlagale občine oziroma krajevne organizacije Socialistične zveze.

Letos bo tudi proslava 25. obletnice ustanovitve prve slovenske vlade. Na dan obletnice bo slovesnost v Ajdovščini, vrsta proslav pa bo v tem času tudi v Ljubljani in drugih občinah.

Ob 20. obletnici sprejetja zakona o delavskem samoupravljanju bo letos 20. junija osrednja proslava tega jubileja v športni dvorani Ti voli. Proslave bodo tudi po delovnih kolektivih.

Poleg omenjenega so predvidene spominske svečanosti v raznih krajih Slovenije ob 100. obletnici rojstva V. I. Lenina.

B. B.

Zvišanje invalidskih dodatkov

Uživalcem dodatka za nego in pomoč, ortopedskega dodatka, in družinskega dodatka se ti prejemki povečajo s 1. januarjem tega leta za 8 odstotkov. Po odločitvi zveznega sveta za zdravstvo in socialno politiko se s tem povečanjem usklajujejo navedeni invalidski prejemki z življenjskimi stroški. Sredstva za to zvišanje so zagotovljena v zveznem proračunu. Za usklajitev invalidskega dodatka z življenjskimi stroški pa so pristojne republike.

Svet za zdravstvo in socialno politiko je sprejel tudi uredbo o zvišanju stalnega invalidskega dodatka za uživalce osebne in družinske invalidnine, ki stalno žive v tujini. Tem se bo stalni invalidski dodatek zvišal glede na skupino in stopnjo invalidnosti. Tako se bo osebnim invalidom z 20 do 50-odstotno invalidnostjo in vsem družinskim invalidom zvišal stalni dodatek za 100 odst., drugim osebnim invalidom pa za 50 odst. Razen tega se bo za 100 odstotkov zvišal tudi povečani stalni invalidski dodatek za osebne in družinske invalide, ki žive v izjemno težavnih razmerah.

Seja republiškega odbora ZRVS Slovenije

V petek, 6. februarja ob 9. uri, bo prva seja republiškega odbora Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije (Ljubljana, Beethovnova 10).

Na dnevnem redu je dokončna potrditev statuta ZRVS Slovenije, ki je bil objavljen v 3. številki »TV 15«, razprava o predlogu pravil za občinske organizacije ZRVS, razprava o osnutkih programov za delo republiških komisij ZRVS ter razprava o višini plačevanja članarine in odstotku za združenja, o vodenju evidence članstva (kartoteki) in članskih izkaznicah.

Zvišanje borčevskih pokojnin

Izvršni svet Slovenije je na svoji seji 22. januarja razpravljala tudi o osnovi za odmero pokojnin borcem NOB ter španskim borcem v letu 1970. Soglašal je s sklepom o določitvi osnove 1077 dinarjev. Sicer je treba počakati še na odlok, ki ga bo izvršni svet Slovenije izdal verjetno že te dni. Na temelju tega odloka se bo letos borčevska pokojnina zvišala na 915,45 dinarja.

V tej zvezi ne gre prezreti informacije, da namerava izvršni svet še letos pripraviti predlog za usklajevanje pokojnin za udeležence NOB. To usklajevanje pa naj bi ne bilo tako kot dosedanje. Pri pripravljanju novih predpisov o tem bodo sodelovali tudi predstavniki republiškega odbora ZRB NOV Slovenije.

Dejavnost odbora

Aktivisti Zapadno-primorskega okrožja so lani začeli z delom. Aktivno so sodelovali pri pripravi in izvedbi »Srečanja borcev in aktivistov Brd in Benečije na Vrhovljah« 7. septembra 1969. Dosegli so tudi, da je skupščina občine Tolmin sprejela domcil za aktiviste tega okrožja. Domicil je bil javno in praznično podeljen 12. oktobra 1969 na velikem zborovanju v Cezsoči pri Bovcu, kjer so na rojstni hiši Ferda Kravanja-Petra Skalarja odkrili tudi spominsko ploščo.

Od tedaj dalje je ta odbor še kar naprej delaven. Na seji 6. januarja letos je sklenil:

— Domicilna listina se čuva v osnovni šoli Bovec;

— Pri občinskem odboru ZRB v Tolminu bodo zbrali podatke o vseh aktivistih okrožja;

— Do leta 1973, ko bo 30-letnica »Kobariške republike«, bodo zbrali gradivo in izdali zbornik Zapadno-primorskega okrožja.

— Sodelovali bodo z goriškim muzejem pri zbiranju in urejanju topografije NOB.

Doslej je odbor že evidencialno nekaj nad 100 bivših aktivistov, računajoč pa s tem, da je vseh aktivistov živih vsaj 200, čeprav jih je precej umrlo v taboriščih in še več po vojni.

C. Z.

Obvestilo

Zveza združenj borcev NOV občinski odbor Škofja Loka in Združenje borcev NOV Škofja Loka organizirata dne 9. februarja 1970 ob 16. uri žalno komemoracijo pri spomeniku padlih talcev za Kamnitnikom. Zbirališče bo istega dne ob 15.30 uri na Mestnem trgu v Škofji Loki.

Prosimo, da se komemoracije udeležijo v čim večjem številu občani, posebno pa mladina.

Vabilo

Redna letna skupščina Združenja vojaških vojnih invalidov v Crensovcih bo v nedeljo, 15. februarja ob 8. uri in 30 minut v prostorih prejšnjega krajevnega ljudskega odbora.

Pozivamo vse člane, da se polnoštevilno udeležijo te skupščine.

ODBOR



LESNA INDUSTRIJA STARI TRG-LOŠKA DOLINA

Kuhinja VEGA 55 pojem sodobnosti in praktičnosti

»Transturist«

TURISTIČNA AGENCIJA

obvešča:

● Zimske počitnice v Bohinju

Priljubljeni smo vam izredno ugodne smučarske pakete v vseh naših hotelih: Jezero, Bellevue, Pod Voglom, Triglav, Zlatorog, ki v ceni 56,50 N-din vključujejo dnevni polni penzion, ski bus v Bohinju, neomejeno število voženj na sistemski žičnici na Voglu, in sicer pri bivanju najmanj 3 dni.

● Mladinski paket

Vse šole in študentske organizacije vabimo na enodnevne smučarske izlete na Vogel po ceni 22,00 N-din pri skupini najmanj 35 oseb. V ceno je vracunani prevoz Ljubljana-Bohinj in nazaj, gondola, neomejena uporaba vsega sistema žičnic in enolončnica. Opozorjamo, da bo v času šolskih počitnic, ob zadostnem številu prijav, odhajal ski-bus vsak dan od 7. uri zjutraj s Trga revolucije. Povratek ob 17. uri.

● Zimske počitnice ob Belem Jezeru (Avstrija) II. skupina 27. I.-3. II. — Avtobusni prevoz Ljubljana-Techendorf in nazaj, 7 polnih penzionov, neomejena uporaba žičnic, vožnja s sanmi, smučarski učitelj — samo 570,00 N-din. Pohitite, samo še nekaj prostih mest!

● Dorsalna revija v Celovcu

14. februarja preko Trbiža 94,00 Ndin. — Vse informacije in prijave v poslovalnici »Transturist« Ljubljana, Subičeva 1, tel. 20-316 in 20-188.

Besede naših dopisnikov

Oglejte si spominski muzej v škofjeloški vojašnici

Skupščina občne Škofja Loka je v škofjeloški vojašnici uredila spominski muzej narodnega heroja Jožeta Gregorčiča-Gorenjca. Otvoritev razstave je bila že 26. aprila lani, vendar kaže, da javnost o tem dogodku ni bila dovolj obveščena.

Spominski muzej je odprt ob sredah od 15. do 18. ure, ob sobotah, nedeljah in praznikih pa od 10. do 12. in od 15. do 18. ure

Skupinski ogled je možen tudi druge dneve, vendar je treba to vnaprej prijaviti komandi vojašnice ali upravi muzeja v Škofji Loki, da le-ti lahko pripravita ustrezno strokovno vodstvo.

BRANKO BLENKUŠ

MARKOVCI PRI PTUJU

Telovadni dom - borcem v spomin

V Markovcih na Dravskem polju mladinci in učenci tamkajšnje osnovne šole dalj časa gradijo oziroma preurejajo staro zgradbo v dom športa, ki bo po vsej verjetnosti izročen svojemu namenu za dan mladosti, morda celo prej.

Ker jim sredstev občutno primanjkuje, gradijo dom največ mladi športniki ter učenci skupaj z učitelji. Razveseljivo je, da jim pri delu pomagajo tudi nekateri starši, ki so že doumeli, da je njihov otrokom potrebna tudi telesna vzgoja, da bodo tako bolje pripravljeni na življenje.

Pri tem pa velja še posebej poudariti, da bodo v Markovcih svoj telovadni dom posvetili 18 žrtvam iz tega kraja, ki so med zadnjo vojno darovali svoja življenja za svobodo.

To je vsekakor posnemanja vredno, še posebej, ker se bodo tako že mladi ljudje, ki se bodo v tej telovadnici urili za življenje ter preizkušali svoje telesne sposobnosti, že v svoji zgodnji mladosti seznanili z žrtvami in s tem, kako dragocena je njih svoboda, kajti borci, talci, interniranci so umrli tudi zanje.

FRANJO HOVNIK

VRHNIKA

Lotili so se programa za obrambno vzgojo

Dvorana doma JLA na Vrhniki je bila v ponedeljek nabito polna in tudi pred vrati je stalo nekaj ljudi, ker niso mogli noter.

Organizacija ZRVS je pripravila predavanje za svoje člane in za člane borovniške organizacije. Poslušalci so pazljivo sledili besedam podpolkovnika Ivana Anžina, ki je govoril o obveščevalni dejavnosti. Najprej je obravnaval zgodovino in pomen obveščevalnih služb v sodobnih armadah, nato pa je prešel na delovanje tujih špijonažnih služb na našem ozemlju v zadnjih letih. Zanimiv je bil tudi film, ki so ga zavrteli po predavanju.

Načelnik odseka za narodno obrambo Anton Borštnar je povedal, da je to prvo letošnje predavanje, s katerim se vrhniška organizacija vključuje v program splošne obrambne vzgoje prebivalstva. Že lani so bila taka predavanja dobro obiskana. Predavatelje so dobili s pomočjo delavske univerze Boris Kidrič v Ljubljani in s pomočjo republiškega odbora ZRVS Slovenije. Za letos pripravljajo še tri podobna predavanja. Vendar s tem ni izčrpan ves program strokovnega izpopolnjevanja, ki so ga namenili svojim članom. Poleg skupnih predavanj bodo imeli tudi ločena predavanja za rezervne oficirje in podoficirje v operativnih in teritorialnih enotah ter enotah civilne zaščite. Specialni pouk bo zajemal tako teoretično izobraževanje kot tudi vaje na terenu.

SLOVENSKA BISTRICA-RUŠE

Svečana proslava občinskega praznika

V obeh krajih so trajale proslave kar več dni. Partizanske patrulje so obiskale starejše preživele borce na njihovih domovih sredi Pohorja

Kot že nekaj let nazaj, tako so prebivalci Slovenske Bistrice in Ruš tudi letos svečano proslavili svoja občinska praznika, ki jih spominja na poslednji junaški boj 1. Pohorskega bataljona, ki je padel 8. januarja sredi najhujše zime v zasneženih in skorajda neprehodnih pohorskih gozdovih, pri Treh žeblih.

V obeh krajih so se na to praznovanje že dalj časa pripravljali odbori ZB NOV skupaj z družbe nopolitičnimi organizacijami in delovnimi skupnostmi ter pripravili akademije, srečanje z borci in športne ter druge prireditve, ki so se vrstile nekaj dni. Tako je v Rušah trajalo praznovanje kar teden dni.

Iz Slovenske Bistrice so že 7. januarja odšle na bistriško Pohorje partizanske patrulje, ki so obiskale starejše preživele borce s tega območja, medtem ko so planinci ruškega planinskega društva odšli na smučeh po nekdanjih partizanskih poteh na poslednje bojišče prvega Pohorskega bataljona.

Proslave so imeli tudi v števil-

nih delovnih kolektivih in šolah. V Rušah so v klubu tovarne dušika pripravili poseben sprejem za okrog 30 svojcev padlih borcev in žrtev fašizma. Praznovanju so se pridružili tudi številni športniki. Tako so na Osankarici priredili medekipno občinsko tekmovanje z zračno puško za prehodni občinski pokal. Nastopil je tudi moški pevski zbor, ki nosi ime po junakinji Slavi Klavori. Zadnje bojišče Pohorskega bataljona so obiskali tudi številni občinski odborniki obeh občin. V športnih disciplinah pa so se pomerili tudi košarkarji, šahisti, strelci, kegljavnici, judoisti in drugi.

To torej pomeni, da občinski praznik razgiblje iz mrtvila številne športnike, mladino, kar vse pomeni, da žrtve za svobodo ne bodo nikoli pozabljene ter nas vse opozarja, da se to ne sme nikdar ni nikoli več ponoviti.

FRANJO HOVNIK

ČRNA NA KOROŠKEM

Letna skupščina ZB

V Črni na Koroškem je bila prejšnjo nedeljo redna letna skupščina združenja borcev. Udeležba številnega članstva, predsednika občinskega odbora ZB NOV iz Raven, zastopnikov družbenih organizacij in graničarjev potrjuje vsestransko aktivnost in povezanost združenja z drugimi organizacijami.

Zivahna razprava o poročilu odbora je pokazala, da organizacija, čeprav je mnogo delala, le ni bila kos vsem nalogam. Najtežji problem so še vedno stanovanja borcev. Rudnik Mežica je za borce, ki so zaposleni v tem podjetju, dokaj ugodno urejal to zadevo. Žal pa manjša podjetja kot LIP, Mušenik in gozdno gospodarstvo v Črni nimajo toliko razumevanja za potrebe borcev, delavcev, zaposlenih v njih.

Po besedah predsednika občinskega odbora ZB je delo ZB v Črni res zadovoljivo. Organizacija, ki šteje 355 članov, je ena največjih in tudi najbolj agilnih organizacij v občini. Pohoda Kurirčkove pošte in pohoda Po poteh 14. divizije na Koroško so se udeležili učenci višjih razredov osnovne šole iz Črne. Proslave v Velenju se je udeležilo veliko števil borcev iz Črne. V osnovni šoli Miloša Ledineka v Črni imajo krožek NOB. V njem je nad 40 učencev iz višjih razredov, borci iz Črne pa hodijo na ta krožek pripovedovat svoje doživljanje iz NOB.

Lani so posamezni borci prejeli skromno posojilo za popravilo svojih hiš. Nihče pa ni dobil večjega posojila za graditev ali nakup hiš.

Zdravstveno stanje borcev v Črni je bolj slabo. Težave so tudi z uveljavljanjem posebne dobe posameznih borcev. Njihove vloge se še sedaj ne premaknejo z mrtve točke.

Na sestankih članstva ZB v Črni se vedno ponavlja vprašanje spo-



Na letošnjih zimskošportnih prireditvah »Po stezah partizanske Jelovice«, ki so sklepna prireditev praznovanj ob občinskem prazniku občine Škofja Loka v spomin na legendarno dražgoško bitko, so tekmovali tudi patrle teritorialnih enot Gorenjske. Zmagala je patrle »Gorenjski odred«, ki so jo sestavljali bratje Janko, Jože in Franc Peterman iz Zgornjih Gorij pri Bledu ter osvojili prehodni kip »Ilegalec«, darilo odbora »Pohoda ob žici partizanske Ljubljane«. Foto: Stane Škrabar ml.

minske plošče na poslopju nove šole. Toda graditev šole je zostala, zato tudi ni moč postaviti najo spominske plošče.

Odbor združenj borcev v Črni vsestransko sodeluje z drugimi organizacijami, predvsem z VVI in ZRVS. To potrjuje tudi izjava zastopnika gasilcev iz Črne, ki je pozdravil skupščino in ki je med drugim naglasil: »Kar ste vi priborili, smo mi gasilci dolžni čuvati.«

IGNAC ZDOVC

VALDOLTRA

Zelo so nas razveselili

V Valdoltri ležimo v bolnišnici in se zdravimo. Nad štirideset nas je udeležencev NOB, a doma smo od blizu in daleč.

Ob novoletnih praznikih pa so nas prijetno presenetili predstavniki borcev, vojaških vojnih invalidov ter rezervnih vojaških starešin iz Kopra. Obdarili so nas in vsi smo se močno razveselili obilnih zavrtkov, predvsem pa tisti, ki so brez svojcev oziroma so le-ti zelo daleč. Še bolj kot daril pa smo se razveselili tovariške pozornosti, toplih besed in iskrenih novoletnih čestitk naših soborcev.

Naša najlepša hvala vsem, ki ste pri tej plemeniti akciji sodelovali in se nas spomnili, čeprav smo sedaj odrezani od zunanjega sveta in dogajanja v njem.

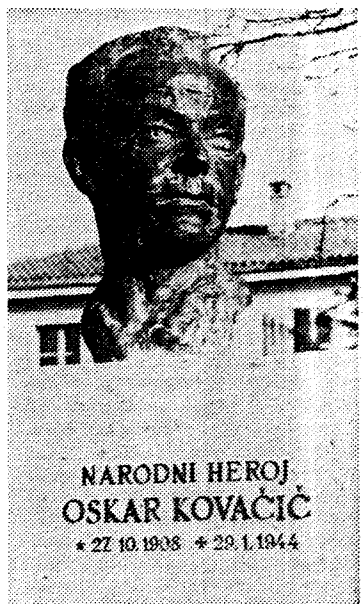
ANTON KRAMAR-ZVONE

ŠKOFIJE

Spomenik narodnemu heroju

21. decembra 1969 so odkrili spomenik narodnemu heroju Os-

karju Kovačiču na Škofijah. Spomenik stoji pred osnovno šolo, ki je tega dne bila preimenovana v osnovno šolo »Oskar Kovačič«. Slavnosti se je udeležilo veliko število nekdanjih borcev NOB ter njegov brat Leo Kovačič. Krajevne družbene politične organizacije so se odločile, da postavijo tam spomenik predvsem zaradi tega, kjer je Oskar Kovačič v jeseni leta 1941 kot član CK KPS deloval na tem področju, med ostalim je organiziral in vodil prvo sejo odbora OF v Plavjah pri Kopru, ki je bila 1. decembra 1941. To je bil prvi odbor OF, ki je začel delovati v Slovenski Istri. Slavnostni govor je imel poslanec skupščine SRS (za to območje) tovariš Ivan Renko. V izvedbi kultur-



NARODNI HEROJ
OSKAR KOVAČIČ
* 27.10.1903 * 28.1.1944

nega programa so sodelovali pevski zbor in godba na pihala iz Kopra ter recitatorji in otroški pevski zbor iz osnovne šole s Škofij.

Na Jamškovi hiši v Plavju pri Kopru so istega dne odkrili spominsko ploščo v spomin na prvo sejo odbora OF v Slovenski Istri.

ALBERT KLUN

Ob tabornem ognju

Kanček več sočutja

Ob nedavni radijski oddaji »Pri vas doma«, v kateri je socialna delavka z Golnika pripovedovala, kako tam skrbijo za vse paciente — torej tudi za take, ki nimajo nikogar, sem se globoko zamislila. Spomnila sem se primera v naši vasi Spodnje Duplice pri Grosupljem. In ker sem žena borca in rada prebiram TV 15, zato menim, da bi opis tega primera sodil v vašo rubriko »Ob tabornem ognju«. Naj vam ga torej opišem:

V vasi živi borec — vojaški vojni invalid, star je 58 let. Pred leti je bil posestnik 16 hektarov zemlje. Toda po materini smrti, ko je ostal sam, bolehen, ni več obdeloval zemlje in domačija je propadla. Zato je druga vzel njegovo zemljo v najem in mu zanje plačuje 460 dinarjev letne najemnine. Njegova osebna mesečna invalidnina je doslej znašala 106 dinarjev. Če k temu dodamo še nekaj malega najemnine za stavbo, ki jo ima v najemu neka stranka — so to res zelo zelo

skromni dohodki. A ljudje po vasi govorijo »Saj vse zapijem. Sicer je to res, toda nihče ni vprašal, zakaj ta človek pije in kaj ga je privedlo do tega, da je začel piti? Zato so mnogi samo skomizgnili z rameni, kaj so ga lansko zimo pijanega pobrali ob cesti in ga nato odpeljali v bolnišnico, od tam pa v dom v Ponikvah, kjer pa ni zdržal dolgo. Po nekaj mesecih se je vrnil domov...«

Toda lansko zimo se mu je podrla tudi hiša, v kateri stanuje. In sedaj nima kje bivat in tudi ne kje kuhati. Sicer je lastnik še enega poslopja, toda že pred 12 leti ga je dal v najem stranki, ki ga je preuredila v stanovanje, a njemu plačuje le skromno najemnino.

In človek — borec in vojaški vojni invalid, nima kje stanovati, spi v hlevu, a hrani se pri sosedih, ki mu tu in tam iz sočutja dajo ostanke hrane. Mnogim je tudi v nadlego.

Sprašujem se, ali je borec in vojaški vojni invalid zaslužil to, da se zanj nihče ne pobriga? Že pred časom, bilo je še poleti, sem zato šla na oddelek za so-

cialno skrbstvo občine in opozarjala pristojne naj za-devo že enkrat uredijo. Predlagala sem, naj poskrbijo za popravilo stanovanja, da bo imel kje bivat in kuhati. Takrat mi je socialna delavka obljubila, da bodo vse to uredili še pred zimo.

Tudi moj mož se je pred časom oglašil na občini pri socialnem skrbstvu ter opozarjal, naj poskrbijo za tako hudo prizadetega borca in vojaškega invalida. Toda socialna delavka mu je odgovorila »Kaj za to — saj to ni več!«

Sedaj pa smo že sredi zime in borec — invalid zmrzuje, strada — mi pa čakamo, kdaj bo socialna delavka poskrbela za uresničitev svojih obljub.

Vse je še tako kot je bilo, in to v času, ko naj bi bila skrb za človeka na prvem mestu vse naše dejavnosti. Kaže, da so pri socialnem skrbstvu občine Grosuplje na to pozabili.

ANGELA TRONTELJ,
Sp. Duplice 5
Grosuplje

Iz zgodovine revolucije in ljudskega odpora

Zgodilo se je na pragu svobode

V jutranjih urah 10. januarja 1945 so Nemci in domobranci iz Kobarida nenadoma pridrli v partizansko vasico Jevšček, kjer je bil pogosto sedež raznih štabov in vodstev političnih organizacij.

Partizani so sovražnike pričakovali iz kobariške smeri, toda prišel je z nasprotni strani, od beneške vasi Mašere. Spotoma so zajeli sedemnajstletnega kurirja okrajnega komiteja KP za Kobarid Janka Manfreda z Idrskega, ko je šel v meglenem jutru po stezi v vas iskat mleka za zajtrk. V vasi Mašere so pobrali nekaj fantov in jih prav tako odgnali s seboj.

Ob nemško-domobranskem vdoru v vas so bili v hiši znane partizanske družine Opaldarjevih trije partizani: politični komisar III. reledne linije Slavko, kurir Mirko Kenda iz Ročinja ter učitelj partizanske šole na Jevščku Jože. Nenadoma so se odprla vrata in med podboji se je pojavil nemški kapetan. Slavko in Mirko sta bliskovito pomerila nanj z brzostrelkama, kapetan pa je strahovito zakričal in odskočil. Partizana sta spoznala, v kakih škripah sta, zato sta stekla na podstrešje in se tam zakopala v kupu slame. Komisar je rekel, da se bosta tam ustrelila, če ju najdejo, prej pa se bosta bojevala, dokler bosta imela kaj nabojev. Oba sta se po čudežnem naključju rešila. Jožeta, gospodinjco Amalijo Matelič ter hčerki Zofko in Albino — vse tri so bile aktivistke — pa so odgnali s seboj v Kobarid. Staroga očeta so vrgli iz hiše po stopnicah, da je čez nekaj let zaradi posledic umrl.

V hiši nad osemdeset let stare Belentorce je bil čez zimo sedež okrajne gospodarske komisije. Tudi tam so se nenadoma pred hišo pojavili Nemci in domobranci ter začeli pozivati člane komisije, naj pridejo ven in se vdajo. Ko ni bilo nobenega odziva, so začeli v hišo divje streljati in metati ročne bombe. V hiši so bili razen stare gospodinje še kurir Ivan Ručna-Matevž, ki je leto dni pred tem Nemcem štirikrat prestreljen pobegnil iz domače vasi, ko so ga hoteli javno obesiti, člana komisije Anton Uršič-Avgust iz Idrskega in Vida Kranjc-Nada iz Svina, članica okrajnega komiteja SKOJ Meri Konavec-Nada ter devetnajstletni poročnik Slavko Sovdat-Mirko. Ta se je pravkar vrnil iz oficirske šole in je bil v

vasi na bolezenskem dopustu.

Vsi drugi razen poročnika so bili neoboroženi. Ko so spoznali, da ni nobenega upanja, da bi ostali živi, če ostanejo v hiši ali poskusijo pobegniti, so drug za drugim z dvignjenimi rokami prišli ven. Poročnik Sovdat pa je splezal v široko odprtino dimnika nad ognjiščem.

Medtem ko so pred hišo preiskovali ujetnike, je nekaj Nemcev in domobrancev stopilo v sobo in jo začelo preiskovati. Odšli bi že bili, tedaj pa so iz dimnika začele padati saje. Nemci in domobranci so zasumili, da je nekdo v dimniku, in pogledali še tja. Tam so zagledali partizana. Tedaj pa so že odjeknili v hiši strelji in poročnikovo truplo je padlo na ognjišče. Nikoli se ni zvedelo, ali so streljali Nemci in domobranci ali pa se je Sovdat sam ustrelil, da ga ne bi ujeli.

Nemci in domobranci so z velikim zmagoslavjem privlekli truplo za noge po stopnicah pred hišo. Tam so si ogledovali truplo, nastala je precejšnja gneča. Eden izmed domobrancev je zakričal, da ima mrlič oficirski čin, drugi je kričal, da se mu zdi, da je iz iste vasi kot on. Tzmedo je izkoristil kurir Ivan Ručna-Matevž in spet pobegnil. Odkar je februarja 1943 postal partizan, je bil to že njegov tretji pobeg iz sovražnikovih rok. Zdaj je bežal med hišami, nato je stekel v gozd in v globokem snegu bos pribežal v beneško vas Polavo. Čevlji, ki jih zjutraj ni bil utegnil zavezati, so mu ostali v snegu...

V neki hiši sredi vasi se je na peči sušil in se pripravljaj na pot kurir postaje 24 A Franc Kurinčič z Idrskega. Ko je zaslišal streljanje v vasi in ko so mu domači povedali, da so prišli Nemci in domobranci, je divje planil iz hiše in se pognal proti gozdu za vasjo. Toda zadeli so ga strelji. Umirajoč se je plazil še nekaj sto metrov dalje in se z vsimi močmi oklenil mlade lipe. Še mrtev je ni spustil. Nekaj tednov prej je nosil zelo važno pismo. Ko se je srečal s sovražniki, je pismo ob studencu zmočil in ga pojedel. Toda takrat se je rešil...

Nemci in domobranci so se z ujetniki, aktivisti, borci in civilisti zmagoslavno vračali proti Kobaridu. Niti pomislili niso, da so jim že štet dnevi...

Ivan Kurinčič-Hajduk



Dne 1. decembra 1943 so Nemci pri kmetu v Pleči nad Sovodnjem presenetili štiri onemogle in bolne borce Vojkove brigade. Ker so se hoteli z begom rešiti, so dva ustrelili že pri hiši. Druga dva sta bežala v dolino, kjer je tik pred gozdom padel še tretji. Četrtega so ujeli živega in se z njim slikali pri hiši kmeta Mrzlikarja. Na obrazih se jim vidi zadovoljstvo, da so ujeli živega partizana.

Redka fotografija iz NOB

Zimski čas je primeren za obujanje spominov in doživljanje iz NOB. Nekdanji partizani lahko koristno uporabijo dolge zimske večere tako, da opisujejo dogodke, ki so jim bili sami priča pred četrstoletjem. S tem rešujejo pozabe marsikateri zgodovinski dogodek in prispevajo k obogatitvi virov za zgodovinarje in pisce kronik. Enega takih dogodkov sem se spomnil, ko sem pred dnevi ogledoval sliko skupine Nemcev, ki so se slikali dne 1. decembra 1943 z ujetim partizanom pri Mrzlikarjevi domačiji nad Otaležem.

Dne 2. decembra 1943 sem s skupino borcev 2. bataljona Vojkove brigade kasno ponoči prišel k Mrzlikarju nad Otaležem. Bila je mrzla decembrska noč, zato smo hoteli prenočiti v velikem hlevu, da bomo vsaj na gorkem. Ko smo prišli v hlev, smo tam že dobili bataljon Gradnikove brigade. Ker je bil hlev zelo velik — včasih je bilo v njem tudi do 30 glav živine — ni bilo stiske za prostor. V hlevu so Mrzlikarjevi imeli spravljeno praprot in velike kupe listja za steljo. To

smo razgrnili in si pripravili udobna ležišča. Ob glasnem prežvekanju živine in rožljanju verig smo mirno zaspali. Niti sanjali nismo, kaj bomo drugi dan doživeli...

Zjutraj nas je prebudil klic:

»Obkoljeni smo!«

Nemci so se bili v gosti megli pretihotapili v neposredno bližino domačije. Zasedli so višine nad hišo in postavili mitraljeze. Ko sem pokukal iz za vzhodnega zidu hleva na vzpetino na zahodni strani hiše, sem v megli videl tri nejasne obrise postav, ki so čepeli poleg mitraljeza. Ta pogled mi je povedal vse...

Nekaj tovarišev se je pognalo skozi vzhodna vrata hleva navzdol po dolini. Nemci so to opazili in jih obsuli s točo rafalov iz strojníc. Takoj sem spoznal, da je megla tudi naš zaveznik. Pognal sem se navzdol in za mano še nekaj tovarišev. V globokem žlebu senožeti smo bili za hip na varnem. Skrbno smo pregledali položaj in ugotovili, da je naša rešitev gozd na levi strani. Globoko sklonjeni smo se pognali prek senožeti in zdravi in celi dosegli gozd. Oddahnili smo se. Bili smo rešeni.

Pri Mrzlikarju pa so neprestano regljali nemški mitraljezi. Vedeli smo, da to regljanje pomeni smrt za marsikatero partizana. Tiste partizane, ki jih je zajela panika in so neprevidno begali sem in tja, so podirle nemške kroglice ali pa so jih raztrgale mine, zakopane vzdolž žičnih ovir, ki so označevale državno mejo.

Tisto jutro je padlo 26 partizanov Gradnikove in Vojkove brigade. Nemci so potem zažgali Mrzlikarjevo domačijo. Zgorela je velika kmečka hiša, hlev in kozolec z dvanajstimi štanti. Gospodarja, bilo mu je takrat 73 let, je ob pogledu na gorečo domačijo zadell mrtvoud in je še isti dan umrl. Hčerka Ivanka pa je bila hudo ranjena v trebuh in ledvice in se je potem tri mesece zdravila v Idriji. V velikem kozolcu je zgorel hudo ranjeni partizan, stražar. Vseh 26 padlih partizanov so drugi dan prepeljali v Otalež in jih pokopali na tamkajšnjem pokopališču. Po osvoboditvi je krajevni odbor ZB postavil lep spomenik tem in drugim partizanom, ki so padli na tem območju.

x x x

Dva dni pred tem dogodkom, 1. decembra 1943, je iz Idrije prišla k Mrzlikarju večja skupina

Nemcev. Pri sosedu V Pleči so v hiši presenetili štiri oslabele partizane Vojkove brigade. Hoteli so se rešiti z begom, vendar je bilo to zanje usodno. Dva sta padla že pri hiši, druga dva sta bežala v dolino in hotela doseči gozd. Tik gozda je padel smrtno zadet še tretji. Četrty je dvignil roke, in tako so Nemci živega ujeli. Pripeljali so ga k Mrzlikarju in se tam večkrat slikali z njim. Potem so ga odpeljali v Idrijo in od tam poslali v Ljubljano. Verjetno se je v Ljubljani rešil s tem, ker je precej dobro govoril nemški jezik. Nemški komandant ga je kot rudarja poslal nazaj v Idrijo, kjer je potem vse do osvoboditve nadaljeval svoj prejšnji poklic. Bil je to Matevž Rudolf, rojen v Zadlogu pri Črnem vrhu. Umrl je pred dvema letoma, kot upokojen rudar.

Mrzlikarjevi so po osvoboditvi obnovili požgano domačijo, vendar kaže, da bo postopoma propadla. Gospodarju je lani umrla žena. Ostal je vdovec brez otrok. V hiši sta še dve starejši sestrí njegove pokojne žene in en brat, vsi pa že v letih. Najmlajši Ciril, me je povabil v hišo in na vogalu mize pokazal tri vrezane črke. Presenečen sem prebral »EIA«. Saj to je nekdanji fašistični pozdrav! Tovariš Viktor mi je pojasnil:

»Te črke je vrezal komandant 1. bataljona Vojkove brigade Tone. Saj si ga tudi ti dobro poznal. To je bil tisti izdajalec, ki so ga partizani v januarju 1944 likvidirali na Cerkljanskem vrhu.«

Glej, glej! Še po petindvajsetih letih prihajajo na dan dejanja izdajalcev, ki so se bili vrinili v vrste partizanov. Likvidirani Karel Novak-Tone, bivši jugoslovanski oficir (Tone Svetina ga v knjigi »Ukana« imenuje Grabar), je, kot kaže, dobro poznal pomen fašističnega pozdrava »EIA«. Tako lahko sodimo, da je bil tudi član starojugoslovanske organizacije »Orjuna«.

P. A. — Ogarev

Borci Štirinajste!

V soboto, 7. februarja 1970 ob 17. uri, bo tradicionalno srečanje vseh borcev 14. divizije v Domu JLA (nasproti železniške oz. avtobusne postaje).

Informacije in PRIJAVE na ZZZB NOV Ljubljana-Center, Komenskega 7, ali po tel. 316 081, IN SICER DO 5. februarja.

Odbor 14. UD

Fotografija z vprašajem



Dva borca neseta ranjenca čez zasilni most, zima je... Prav takšne mostove imajo v Gornjem Posočju. To je vse, kar lahko sklepamo, ko gledamo sliko. Morda se kdo dogodka spominja? Vsekakor je bila slika posneta v zimi 1943 na 1944 ali 1944 na 1945.

Pisma uredništvu

Odgovor iz Tolmina

Na članek »Odločbo je dobil šele po smrti, ki je bil objavljen v 2. številki »TV 15« v rubriki »Ob tabornem ognju« — v njem se tovariš Širca med drugim sprašuje, kaj je delala občinska komisija ZZZB občine Tolmin, da je 6 let in pol reševala zadevo posebne dobe pokojnega Jožeta Beguša iz Ruta — je omenjena komisija poslala tale odgovor:

»Ne pred 6 leti in pol, temveč že 4.9.1962 je naša komisija za dajanje mnenj o posebni dobi pod št. 3/318/1 podala svoje mnenje o tovarišu Jožetu Begušu.

Dne 2. junija 1964 pa je pod št. 03/5-229/1-1963 KZSZ Nova Gorica ponovno dostavil izpolnjen zahtevek imenovanega tovariša, zahtevajoč, da se na podlagi izjave samega prosilca izda ponovno mnenje.

Občinska komisija ZZZB NOV občine Tolmin za podajo mnenj pa je dne 17.7.1964 zadevo rešila, podala ponovno mnenje, in to v okviru določenega roka 2 mesecev, še posebno glede na to, da je dobila novo mnenje krajevne organizacije ZB NOV Rut-Grant, od koder je bil imenovan doma.

Torej je tukajšnja komisija zadevo pokojnega Jožeta Beguša zadala leta 1962 samo 1 mesec in drugič leta 1964 od 2.6. do 17.6., tj. en mesec in pol.

Predsednik komisije
SLAVKO BIZJAK

Več skrbi hribovskim partizanskim vasem

Vsi še dobro vemo, da so hribovske vasi nosile v NOB najtežje breme. Po hribovskih vaseh so v glavnem vsa leta taborile naše partizanske enote in drugi forumi, s katerimi je prebivalstvo delilo vse gorje in trpljenje. Vsi še dobro vemo, da so zaradi tega prav hribovske vasi pretrpele največ gorja (požigi, aretacije, streljanje talcev itd.) Vemo pa tudi, da je hribovski kmet za časa NOB v glavnem z mesom prehranjeval naše brigade in da je marsikateremu kmetu šlo zadnje živinice iz hleva, samo da so se nahranili izmučeni in večkrat sestradani borci naših brigad.

Ljudje še danes hranijo uradna potrdila in razne priznanice za oddano živino, ker jim je bilo rečeno, da bodo po končani vojni za to dobili denarno odškodnino.

Poglejmo, kako je danes 25 let po končani vojni!

Naša trgovina se na splošno hitro razvija in modernizira. Še posebno je ta razvoj čutili odkar so popustile ograje med posameznimi občinami in republikami. Mesnic je v zadnjih nekaj letih v obmejnih krajih, kjer maloobmejni promet raste iz dneva v dan, več.

Pred drugo svetovno vojno sta n. pr. v Kobaridu bili dve mesnici. Dolga leta po vojni je bila samo ena za nad 6000 prebivalcev. Pred 10 leti se je tej pridružila še ena, a zadnjih nekaj let so odprli še tri, tako da ima Kobarid danes kar pet mesnic in v prihodnje se mu obeta še ena.

Prebivalci hribovskih in dolinskih vasi nimajo nič proti temu. Se pa resno sprašujejo zakaj ugodnosti samo za nekatere državljanke?

Ali je prav, da živinorejci, ki so proizvajalci mesa iz hribovskih livških vasi, ki so za časa NOB dali živino, mleko, mlečne izdelke itd. za partizanske edini-

ce, če si hočejo danes privoščiti 1/2 kg mesa ali nekaj kosti za juho morajo narediti 7 do 12 km do mesnice v Kobaridu? Zakaj morajo iz vasi breginjskega kota narediti 15 in več km, iz drežniških vasi 5 km, iz Vrsnega in Krna 7 do 10 km itd.

Če že morda ni zaradi rentabilnosti mogoče odpreti manjših mesnic, na primer na Livku v Breginju, Drežnici in še v drugih večjih vaseh v obstoječih trgovinah, potem naj pa eno ali drugo trgovsko ali mesarsko podjetje iz občine ali zunaj nje organizira potujočo mesnico. S tem bi ustregli tudi tistemu kmetu proizvajalcu mesa, ki osamljen in zapuščen živi in gara v hribovskih vaseh, kjer so si za časa NOB trgali hrano od lastnih ust in iz hlevov dajali živino, da so se prehranili naši borci.

Letos, ko sem se vračal iz Pu-le domov sem med potjo v istrski vasi opazil kraj ceste avto furgon-hladilnik okrog katerega so se gnetle ženske. Misleč, da prodaja sadje sem se ustavil. Vendar sem bil prijetno presenečen ko sem videl, da je to prava potujoča mesnica in kot so mi povedale ženske, ta potujoča mesnica ob določenih dneh in urah kroži in prodaja meso in mesne izdelke po bližnjih in oddaljenih vaseh.

Ali ne čutijo vodstva naših podjetij kako hvaležni bi bili naši kmetje za tako ureditev, ki bi prinesla vsaj delček zboljšanja življenjskega standarda tudi našemu kmetu?

Z uresničitvijo take preskrbe mesa bi se vsaj delno oddolžili našemu hribovskemu kmetu, ki je zalagal z lastno živino naše brigade vsa leta NOB?

Če že naša podjetja tekmujejo kako bi šla na roko in se približala tujim turistom in našim zamejskim sosedom, ki kupujejo pri nas, zakaj ne bi šla na roko tudi našim hribovskim partizanskim vasem na katere danes vse preveč pozabljamo.

IVAN KURINČIČ-HAJDUK

Odrinjena kategorija

Stališča, ki jih objavljate o borčevski zakonodaji, z zanimanjem prebiram. Ne zasledim pa ničesar, kar bi omogočilo ugodnejše pogoje za upokojeve udeležencev NOV po 9. septembru 1943. Organi, ki odločajo o teh pravicah, bi morali imeti pred očmi tudi to, da si je marsikateri udeleženec NOV neupravičeno pridobil status borca, na drugi strani pa so tudi takšni, ki jim status borca čeprav imajo do njega pravice ni priznan. Prav zaradi teh vprašanj je bilo že mnogo slabše volje in kritike med udeleženci NOV.

Zaradi takih problemov bi bilo prav, da se najde izhodišče za ugodnejše pogoje upokojeve udeležencev NOV po 9. 9. 1943, ki so še mnogo prispevali za osvoboditev in družbeno preobrazbo. Ta kategorija je odrinjena in ozko omejena s pravicami.

Med udeleženci NOV po 9. 9. 1943. je tudi mnogo žensk, ki niso mogle ostati v delovnem razmerju do predpisane delovne in starostne dobe — zavoljo otrok, ki so jih vzgajale za socialistično družbo. Predpisi, ki dopuščajo upokojeve z nižjo zavarovalno dobo le udeležencem do 9. septembra 1943. so preozki; borčevska zakonodaja bi morala omogočati, tudi individualno obravnavanje primerov upokojeve udeležencev NOV po 9. 9. 1943. da bi le-ti lahko z nižjo zavarovalno dobo pridobili pravico do minimalne pokojnine. Udeleženci NOV po 9. 9. 1943 so prav tako zdravstveno ogroženi kot druge kategorije borcev in tudi ne več mladi, zato bi bilo prav, da se skrb tudi zanje poveča.

V. S.
Ljubljana



Pridne roke v tabletinem oddelku Krke

Ob petnajstletnici Krke

Spominjam se občutkov, ko sem prišel iz Ljubljane na Dolenjsko k partizanom. Poprej sem živel na Gorenjskem, kjer je bila skoraj v vsaki vasi kakšna majhna tovarna, na Dolenjskem pa je bilo nekaj podobnega samo v nekaterih večjih krajih.

V povojnih letih, zlasti v zadnjem desetletju, se je ta slika te-

meljito spremenila. Če bi merili napredek bi najbrž Dolenjska nosila zastavo, čeprav tudi s sedanjim tamkajšnjim stanjem ne smemo in ne moremo biti zadovoljni. Če pogledamo samo Novo mesto z njegovo bližnjo okolico, vidimo velikansko spremembo. Industrija motornih vozil, Labod, Pionir in Krka, ki jih za sloven-

ske razmere že lahko štejemo za večje tovarne, so zrastle iz nič ter temeljito spremenili podobo kraja in življenje ljudi, ki so jim omogočili boljši zaslužek kot pa je bil tisti na majhni kmetiji in na skopi zemlji.

Prva povojna leta so mnogi naši gospodarstveniki mislili predvsem na razvoj kovinarske industrije, tovarn traktorjev, lokomotiv itd. V Novem mestu pa so ra-je začeli graditi predelovalno industrijo. Ta je lahko sila donosna, posebno ob mednarodni delitvi dela ter sodelovanju z drugimi podjetji znotraj in izven države.

Navadno so v nerazvitih krajih zrasle tovarne, ki so zaposlovale množico priučenih in nekvalificiranih delavcev, strokovnjaki če so sploh bili, niso imeli prakse, saj so jih zaposlili kar iz šolskih klopi. Zato je velikokrat take tovarne pestila slaba delovna storilnost, razen tega pa so bili njihovi izdelki slabši od izdelkov drugih tovarn iz razvitih krajev. Tam so imeli poleg vsega drugega tudi dolgoletne izkušnje.

V novomeški tovarni zdravil »Krka«, ki je tudi zrasla iz sila skromnih razmer, so krenili po drugačni poti. Zdaj je tam zaposlenih med nekaj več kot 1200 delavci 231 delavcev z visoko in visjo izobrazbo ter 261 s srednjo. Malo je tovarn in podjetij, ki imajo tako visok odstotek izobrazencev. Kazumljivo je, da se to neke mora poznati.

Glede tega je »Krka« šla po poti, ki je značilna za moderno industrijo. Podjetje ima poseben institut za raziskave in razvoj, ki zaposluje 219 ljudi, od tega kar 90 s fakultetno izobrazbo. Kljub temu so poprečni dohodki nad slovenskim povprečjem.

Pa ne samo to: »Krka« je že začela delati da bi obudila odmrlih tovarno stekla »INIS«, »Krka« štipendira 48 dijakov in študentov, 15 članov kolektiva pa se pripravljajo na doktorate. Lani je bilo v tovarni v počitnicah na obvezni in neobvezni praktiki 380 učencev in dijakov. Za razne seminarje, razstave, posvete in strokovna zborovanja bodo celo obnovili Stari grad, ki bo obenem tudi služil oddihu članov kolektiva.

Se in še bi lahko naštevali uspehe tovarne »Krka«, ki je nedavno praznovala svojo petnajstletnico. Nazadnje naj zapišem, da je njen direktor nekdanji partizanski lekarnar magister farmacije Boris Andrijanič.

* Prikaz uspehov »Krke« bi izzeval preveč kot reklama, če ne bi omenili tudi važnosti industrije zdravil za našo obrambno sposobnost. Zdaj, v dobi antibiotikov, si zdravljena ranjenec ne moremo niti zamisljati brez njih. Koliko ranjenec bi pri partizanih rešili, če bi takrat poznali ta čudežna zdravila! Toda takrat so z njimi šele delali poskuse in šele pred koncem vojne je prvi partizan dobil penicilin, izdelan v ZDA. Zdaj pa pri nas sami izdelujemo antibiotike, ne samo za lastne potrebe, ampak tudi za izvoz.

Dolenjska je lahko ponosna na svojo »Krko«.

MP

Komaj smo žlice v žgance zasadili ...

Po umiku iz Zgornje Savinjske doline čez Menino se je podoficirska šola IV. operativne cone ustavila v majhni vasi nad Smartnim v Tuhinjski dolini. Posebne preglednice nam je delala prehrana. Ker sem ob premikih s Slandrovo brigado spoznal vsa pota in kraje od Save do Koroške ter od Celja do Kamnika, sem se ponudil, da grem iskat kaj za pod zob.

Prvič smo bili dobro opravili, saj smo prinesli vrečo krompirja, in tako so nas zvečer spet poslali na nabiralno akcijo. Najprej smo šli v Tuhinj. Tam nismo nič dobili, saj so se skozi vas umikali skoraj vsi, ki so prihajali iz Gornjega grada. V Češnjici smo dohтели zaščitno četo z mnogimi za borbo nesposobnimi, in četudi bi bilo v vasi kaj hrane, so bili le-ti bolj potrebni. Nisem se še odločil kam, ko smo v Tuhinju zaslišali streljanje. Zvedeli smo, da so Nemci pridrli za nami čez Menino. Vedel sem, da bodo v kratkem tudi v Češnjici, pa tudi v Menino ni bilo vredno iti, saj bi v snegu od gladi pomrli. Odločil sem se, da gremo naprej. Šli smo čez Tuhinjsko cesto na severno pobočje Kozjaka in od tod proti Kamniku.

»Gremo proti Zlatemu polju, nato pa na drugo stran, kjer bomo na južni strani hribovja zanesljivo dobili kaj krompirja; potem pa bomo že neke smuknili čez cesto pri Smartnem in se vrnili k našim,« sem pojasnjeval tovarišema.

»Dobro, samo da bomo dobili kaj hrane, saj nismo jedli že od prejšnjega opoldne,« sta mi pritrdjevala.

Začele so padati prve kaplje dežja in tudi po snegu je zadisalo. Iz gozda smo budno opazovali belo zvižugano Tuhinjsko cesto in naenkrat zagledali Nemce, ki so se pomikali proti Motniku. Bodo še to dolino zasedli, smo se vpraševali.

Bila je že noč, ko smo prišli na cesto do kože premočeni in tako izmučeni, da nas ni bilo prav nič več strah. Odpravili smo se v vas. Vse je bilo tiho in nikjer luči. Trkali smo na vrata in prosili hrane.

Povsod so nam povedali, da so bili Nemci že prejšnji dan pri njih. Pa ne samo Nemci, tudi beli in partizani so že vse pobrali, so pojasnjevali. Vrata so se zapirala. Lačni in prezeblji smo v temni in mrzli deževni noči nadaljevali pot. Tako smo prišli do zadnje hiše. Tudi tu smo potrkali:

»Spustite nas vsaj na skedenj, da se odpočijemo!«

»Lepo prosim, ne storite nam te-

ga, drugače nas bodo vse pobili,« se je glasil odgovor.

Naša srca bi prošnji še ustregla, toda moči so nas povsem izdale. Odsli smo v drvarnico in trdno zaspali. S prvim svitom smo se zbudili. V želodcih nam je pošteno kruhilo. No, smo se vsaj enkrat naspali, smo tolažili drug drugega.

»Jože, slišiš,« sem dejal velikemu močnemu fantu izpod Golice, »najbolje, da gremo, psi so se oglasil...«

Tiho smo odšli naprej. Pot do naslednje vasi je bila težavna, saj je ponoči zapadlo za dva prsta snega. Spuščali smo se kako uro in se ustavili že pri prvi hiši, kjer je živel gospodinja z dvema otrokoma. Zagotovo je bil njen mož partizan, saj je naši prošnji takoj ustregla. Pol ure smo čakali za hišo, in ko so bili ajdovi žganci na mizi ter mleko kuhano, nas je poklicala. Zadišalo je kot že dolgo ne! Ko smo jih, mehke tresoce se ajdove žgance, prvič zajeli, je šestletni sinček pritekel po stopnicah in zavpil:

»Mama, za hišo je polno ljudi!« Zadnjih črk nismo več slišali. Kot bi ustrelil, smo bili na balkonu, potem pa smuk na dvorišče. »Vsak v svojo smer, v gozdu se dobimo,« sem še utegnili šepniti tovarišema. Vsi smo bili prepričani, da so bili Nemci. Zato so tudi psi lajali na oni strani vasi, mi je padlo v glavo, ko sem tekkel čez približno dvesto metrov dolgo njivo. Jože jo je ubral na desno, drugi tovariš pa na levo... Ko sem bil sredi čistine, je počilo in zaregljalo. Čakal sem, kdaj me bo zasklelo. Da bi mi uspelo pri takem pokanju uteči, skoraj nisem vedel več verjel. Pa je le bilo res! Na robu njive je bila struga potoka, kamor sem se bil zvrnil kot zadet. Nato sem jo ubral na desno, kjer sem računal, da bo Jože. Tudi njega ni bilo zadelo!?

»V hrib!« sem ukazal. »Odtod se bo najbolje videlo, kje je tovariš in kaj nameravajo Nemci.«

Videla sva jih. Zelo veliko jih je prihajalo po poti za hišo. Ker je najin tovariš zavl na levo, je moral tudi on teči ob njej. S strahom sva opazovala, kdaj se bodo ustavili in ga našn mrtvega. Na srečo se to ni zgodilo. Bežal je pred njimi, a tudi od naju! Nisva ga več našla in tudi ne videla. Ostala sva sama... Ni nama kazalo, da bi ga čakala, saj so Nemci vedeli, v kateri smeri sva jo ubrala. Ko sva bila za hribom, sva zopet ugotovila, kako neznansko sva lačna...

BRANKO BLENKUS

Mile Pavlin **SKRIVNOST SIMNOVE SMRTI** / TORZO ROMANA /

Ko sem spet molčala, mi je rekel, da mi da en teden časa za premislek. Tedaj naj spet pridem k njemu, toda sama. Seveda ne v to stavbo, ki je vsem na očeh, ampak o mraku, tik pred policijsko uro, v neko stanovanje v mestu. Dal mi je naslov, ki sem ga morala nekajkrat ponoviti, povedal za datum in uro. Če ne pridem, je rekel, pridejo sami pome, pa ne več tako, kot so prihajali doslej. Nazaj me bodo že spravili tako, da me nihče ne bo videl in da ne bom imela neprijetnosti s policijo.

Spet je minil teden in šla sem v tisto stanovanje. Kaj pa sem hotela drugega... Že ves dan so se mi od strahu tresle noge, kaj šele, ko sem se vzpenjala po stopnicah. Pozvonila sem, odprla mi je starejša gospa, in ko sem povedala, da sem povabljenka, me je molče spustila v stanovanje. Nekaj minut sem čakala kar v predsobi, čisto sama, potem je spet pozvonilo in gospa je prišla odpirat. Bil je tisti gestapovec, samo v civilni obleki. Spet me je lepo pozdravil, spraševal to in ono, se šalil z menoj, potem pa me je povabil v eno izmed sob. Ponudil mi je naslanjač, cigarete, liker in čokolado. Pogovarjala sva se spet samo čisto navadne reči, prav nič o kakšni politiki ali vojni.

Potem pa so začeli prihajati v stanovanje neki ljudje in se zbirati v sosedni sobi. Zvedela sem, da imajo poslovljni večer enega izmed

137

svojih kolegov, ki je premeščen v Italijo. Ne da bi čakal, mi je gestapovec rekel, naj se večera tudi jaz udeležim. Kaj sem pa hotela?

Peljal me je v sobo in me predstavil z imenom in priimkom. Nihče ga ni vprašal, kaj sem, ali sem njegova ljubica, žena ali zaročenka. Bili so moški različne starosti, lepo občeni in zadosti uglajeni, da sem se počutila med njimi skorajda dobro. Prav nič pa niso bili podobni gestapovcem iz naših predstav. Ko sem jih opazovala, sem si mislila: kdo bi pomislil, da se njihovih rok drži kri stotin žrtev. Med njimi sta bili dve ženski, lepo napravljene in čedni, trdi Nemki. Vzeli sta me medse, moški so se zabavali po svoje, pili in kadili, me pa smo klepetale o ženskih rečeh. Nemško sem znala kar precej dobro. Ena izmed njiju je bila žena nekega gestapovca, prišla ga je obiskat iz Avstrije, druga pa je bila nekakšna uradnica ali kaj. Kmalu smo začeli plesati in peti, igral nam je gramofon in radio. Spet nobene besede o vojni ali politiki. Mar naj odklonim, ko je moj gestapovec prišel pome, da bi plesala? Tudi pili smo vsi po vrsti, jaz še najbolj, od strahu in tesnobe, čeprav sem se kmalu nekako razživila. Tako smo bili proti jutru že vsi precej okajeni...

Če bi nas kdo gledal, niti najmanj ne bi pomislil, da so ti olikani, lepo napravljene gospeje z damami voditelji ene izmed najbolj krvoločnih tajnih policij na svetu! Še bolj bi se čutil, če bi zvedel, da je med njimi zastopnica njihovih sovražnikov, ki zanjo vedo, pa se obnašajo z njo ko da je žena ali zaročenka enega izmed njihovih kolegov.

Okoli mene so se res sukali, samo v mejah pristojnosti. Čeprav so bili vsiljivi kot so na-

138

vadno vsi moški, niso bili niti najmanj nasilni, da sem se jih lahko ubranila.

V jutranjem mraku je eden izmed njih z avtom zapeljal proti domu in me odložil v skriti ulici. Tavalala sem še nekaj časa okoli, slabo mi je bilo od pijače, pa strašen gnus do same sebe sem čutila. Jaz plešem in pijem z gestapovskimi krvniki, medtem pa tisoči naših tovarišev trpijo po ječah in taboriščih, padajo v bojih in na moriščih. Kam sem prišla, jaz, nekdanja poštena Slovenka, aktivistka in obveščevalka? Dolgo sem stala ob ograji pri Ljubljani, zrla v vodo in ugibala, kaj mi je storiti. Začela sem se zavedati, da sem zašla že globoko v blato in da zdaj zares ni zame nobene možnosti za vrnitev več.

Nazadnje je prišla mimo še domobranska policijska patrulja, me legitimirala. Naredniku, ki jo je vodil, sem se najbrž zdela sumljiva, bilo je tik po policijski uri, zato me je povabil s seboj na stražnico. Dolgo so me opazovali, zaduhali iz mene duh po pijači, pa zaspala sem bila, blede ter prepadena. Začeli so me zasliševati, kdo sem in kaj počnem ponoči na cesti. Izgovarjala sem se, da sem bila v družbi in da mi je postalo slabo, da sem šla na cesto, pa nisem pogledala, koliko je ura. Niso mi verjeli in name so začele leteti nesramne opazke. Lahko si predstavljate, takrat so bili policisti večinoma kmečki fantje, ki so se odlikovali v bojih s partizani, zato se jim je zdela olika sramotna in so kar tekmovali med seboj, kdo bo bolj surov, zadirčen in nesramen. Grozilo mi je, da me bodo zaprli med

139

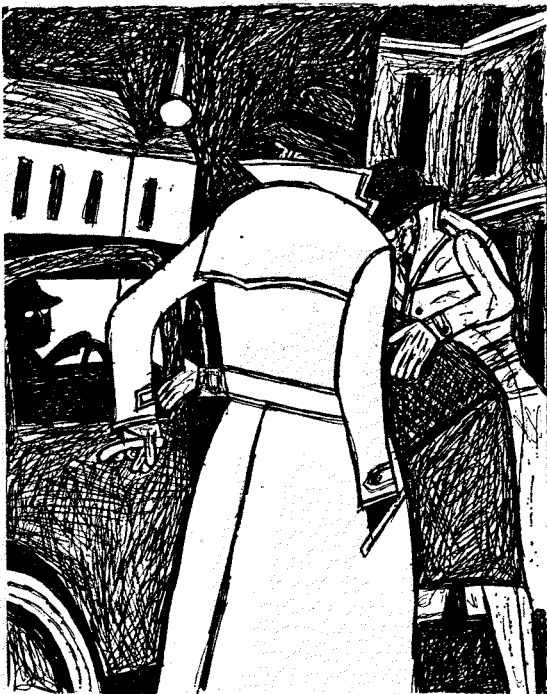
pokvarjene ženske in me peljali na zdravniški pregled. Zbala sem se tega, zato sem jim po pravici povedala, kje sem bila. Takoj so nekam telefonirali in me pustili pri miru, čeprav so bili še vedno surovi in zadirčni. Pričakovala sem, da bodo gestapovci po taki noči vsi spali, pa so bili menda vsi v službi. Že čez pol ure so me spustili in se mi opravičili, pri tem pa so me gledali neznansko grdo. Ko sem šla, sem slišala za seboj ostudno psovko s pristavkom, da sem nemška in da bodo tudi s takimi kmalu obračunali, ko...

Vrnila sem se domov. Ves dan mi je bilo slabo, tudi bruhalo sem. Naša stara služkinja me je oštevala, kje sem se vso noč klatila. Ni verjela, da sem bila po »naših opravkih«, saj je vedela, da pri nas ne pijemo. Strašila me je, kako se oče in mati obračata v grobu, ko vidita, kakšna je njuna hči. Pijana, skrokan... Kdove kaj je počela vso noč, saj pri pijači so vedno zraven tudi moški in tam se zgodi največ greha. Sirota ni vedela, kaj se dogaja z menoj. Oh, četudi bi bila v najslabši in moralno pokvarjeni družbi, samo da ne bi bila pri gestapovcih... Veliko bolj bi bila zadovoljna...

Zvečer so mi iz cvetličarne prinesli velik šopek nagljev. Za tiste čase strašno razkošje. Zdaj pa še to... Služkinja je onemela. V šopku sem našla listek s pozdravi in spodbudnimi besedami na račun moje lepote...

Kar ginjena sem bila. Spet sem pomislila, da morda le ni vse res, kar ljudje govorijo o gestapovcih. Saj tudi naši pobijajo izdajalce in najbrž pri zaslišanjih tudi niso preveč nežni z njimi! Kaj če le ni nekaj resnice tudi v pisanju belogardističnih časopisov o partizanskih

140



141

grozodejstvih? Le kaj bi napravili z menoj, če bi šla k partizanom, pa bi zvedeli, da sem se družila z gestapovci, da so vedeli o meni vse, pa mi niso nič naredili?

Čez nekaj dni sem prejela pismo. Vabili so me spet na nekakšen zmenek. Ves ta čas sem doma ležala, našim pa sporočila, da sem bolna.

Šla sem spet v tisto stanovanje. Moj gestapovec me je že pričakoval. Pričakovala sem, kaj me bo vprašal, pa se mi je le opravičeval, če je bilo pri zabavi kaj narobe, in me prosil, naj oprostim njegovim kolegom, če so bili morda do mene preveč vsiljivi. Pa tudi spremi bi me morali do doma, da me ne bi prijel domobranci. Toda zakaj nisem povedala, da mi je slabo?

Pritožila sem se mu, kaj so govorili domobranci o meni in kako so mi grozili. Pomilovalno se je nasmejal...

»Škoda za vas in resnično se mi smilite,« je rekel. »Kaj ste silili v tiste umazanije, v tisto politiko? To vendar ni za ženske, še posebno ne za izobražene. Ali ne bi bilo bolje, če bi si bili izbrali primerne fanta in se z njim zabavali tako, kot počno vse ženske vaših let. Življenje je kratko, ženska lepota hitro oveni in kdove kaj se lahko vsakomur izmed nas pripeti že jutri?«

Zdaj, ko ste zabredli, pa za vas ni več umika in rešitve. Roka roko umije! Že zdavnaj bi vas bil moral zapreti in poslati tja, kamor spadate. Če moji predstojniki zvedo, kako dolgo sem vam prizanašal in vam gledal skozi prste, se mi ne bo dobro godilo! Že zaradi mene nam morate napraviti kakšno manjšo uslugo, da se lahko opravičim, češ da sem vas zadržal zaradi tega, ker sodelujete z nami. Mar

142

boste res tako kruti, da boste mene, svojega zaščitnika, dovolili poslati kam na fronto kot navadnega vojaka v kazenski četi?

Vzelo mi je sapo. Torej je celo gestapovec že spregledal, kam drvi njegova država in jemlje svojo službo neresno, mi skuša celo pomagati, čeprav ve, da sem njegova sovražnica?

Še bolj pa sem se začudila, ko je rekel čez nekaj časa:

»Le nikar me tako začudeno ne glejte! Vam je lahko, zrasli ste v drugačnih razmerah in družbi kot sem jaz. Ljudem je že ob rojstvu odrejeno, v kateri čredi se bomo pasli in kdaj pojdemo na klavnico! Zdaj sva vsak na eni strani ograje, prihodnost pred nami vsemi pa je enako temna in nejasna. Saj me menda razumete? Zakaj bi se mi, mali ljudje, med seboj sovražili in preganjali, stregli drug drugemu po življenju in si ne pomagali, če si lahko? Včasih sem bil prismojen, pa sem počel tudi take reči... Že zdavnaj me je srečala pamet.«

Eno pa je pri vsem tem več kot jasno: svet ne bo dopustil, da bi vladal komunizem v Evropi. Najbrž se bo ena vojna končala, druga pa začela, ki bo še strašnejša, kot je bila tale. Mi, muhe enodnevnice, bomo spet gnjili zemljo...

Spet me je nekaj časa tako gledal, kot kača miš. Še vedno sem molčala, zato je čez nekaj časa nadaljeval:

»Povejte mi kaj takega, kar ni posebno važno za vaše ljudi. Potem bom še sam kaj dodal, tako da bo našim tam zgoraj bolj všeč. Kar meni prepuštile vse, jaz že vem, kako se taki stvari streže. Vem, kaj si zgoraj želijo, in če jim natvežeš nekaj, kar njihove želje potrjuje, žarijo od sreče in ponosa. Naj bo volk sit in koza cela. Vi vašim ne boste prav nič

143

škodovali, jaz pa našim nič koristil. Ali ni to posrečena zamisel?

Nisem mogla zanikati. Premišljevala sem napeto in mrzlično, kaj naj mu rečem. Spet me je prehitel:

»Gospodična, saj vem, da ni lahko izbrati. Dajte no, spomnite se že nečesa, ne preizkušajte mojega potrpljenja, ki je bilo do vas naravnost neskončno, pa še brez upanja na kakšno plačilo. Naj vam jaz predlagam?

Vsi vemo, da vaše prijatelje najbolj zanima železniški transport. Povejte nam kaj, kar ste zvedeli s tega področja. Menda si lahko mislite, da sami dobro vemo, kaj smo vozili?

Vdala sem se in začela naštevati, kar smo zvedeli zadnje čase. Gestapovec se je večkrat vmešal in me opomnil, da sem nasedla netočnim podatkom. Mimogrede sem zvedela dosti dragocenih podatkov, vsaj mislila sem, da so taki. Napravil je zapisnik, podpisala sem se nanj, nato sva se lepo poslovila. Še pred odhodom mi je ukazal, kdaj naj se zglašim na tistem stanovanju.

Spet sem se še bolj zapletla v njihove mreže kot muha v pajkovo: najprej se ujame za eno nogo, nato za vseh šest in za krila, da bi bila nazadnje vsa ovita. Celo ponosna sem bila, ko sem odhajala, češ pa sem ga prelisčila in celo marsikaj zvedela. Morda bom zvedela še več. Toda kje sem te reči zvedela, ne smem povedati nikomur...

Dvakrat ali trikrat sem se sestala z njim, ne da bi od mene zahteval kaj več. Vsakokrat, ko sem šla na sestanek, sem imela že pripravljen seznam, kaj mu bom natvezla.

Na naslednjem sestanku pa me je že spet malo bolj pritisnil.

»Gospodična,« je rekel, »tudi vi od mene

144

lahko zveste kaj več. Vaši bodo takih podatkov zelo veseli, jaz pa našim ne bom škodoval. Zakaj mi tudi vi ne poveste česa važnejšega? Lepo bi si izmenjavala prazno slamo, oba bi načelniki bolj upoštevali in dočakala bi konec vojne. Takrat me boste seveda zaščitili, če mi bo trda predla, saj ste mi to dolžni!

Ne da bi čakal mi je začel pripovedovati mnoge zanimive reči iz gestapovskega delovanja. Brž sem jih sporočila dalje in naši so se zelo čudili. Mislim, da so jih takoj sporočili najvišjemu vodstvu. Toda obenem sem že slutila nevarnost, ko so zahtevali, naj povem kje sem jih dobila. Izmislila sem si, da sem dobila zvezo z uradnico na gestapu. S tem so se zadovoljili, toda vedno sem se bala, da ne bi kdaj kdo zahteval sestanek z njo.

Res ni bilo treba dolgo čakati, pa se je pojavil eden izmed naših s tako zahtevo. Vsa prestrašena sem to takoj sporočila svojemu gestapovcu. Nisem prav nič slutila, da sem se dokončno zapletla v njihove mreže, ko sem ga prosila, naj mi pomaga.

Tako so me povezali z neko prevečano gestapovsko vohunko, ki naj bi se izdajala za tisto uradnico, jaz pa naj bi zveze z njo posredovala našemu tovarišu. Uredila sem to in tisti tovariš je bil tako zadovoljen, da je sklenil žensko sam uporabljati za to, da bi od nje dobival važne podatke. Seveda si lahko mislim, da so bili ti podatki prirojjeni tako, kot so ugajali gestapu.

Čez nekaj časa mi je moj gestapovec, ki ga tako imenujem, ker mi nikoli ni povedal, kako se piše in kako mu je ime, sporočil, da ti stega tovariša temeljito opazujejo in da se prek njega zvedeli za mnoge naše ljudi. Za te tudi jaz zaradi tajnosti našega dela nisem vedela.

Kulturni obzornik

Zanimiva razstava o partizanskem tisku in slikah na južnem Pohorju

Na razstavi, ki je bila v počastitev občinskega praznika v Slovenski Bistrici, so razstavljali tudi učenci osnovne šole, ki nosi ime po legendarnem 1. Pohorskem bataljonu.

V okviru občinskega praznika, ki ga občinska Slovenska Bistrica praznuje vsako leto 8. januarja v spomin na neenak boj prvega pohorskega bataljona pri Treh žeblih na Pohorju, je matična knjižnica pod vodstvom prof. Miljenka Arka pripravila zanimivo razstavo pod naslovom: »Partizanstvo v sliki in besedi na južnem delu Pohorja«.

Razstava je obsegala predvsem gradivo iz obdobja pred in med okupacijo v bistriški občini, delno pa tudi na spodnjem Stajerskem. Poseben del razstave je bil zato posvečen partizanskemu tisku na tem delu Pohorja. Tu so prikazana dela tiskarne Mernik pri Oplotnici kot tudi še ohranjeni odtiski partizanske tehnike v Lukanji, ki je pozneje postala tehnika štaba IV. operativne cone.

Razstavljani so bili tudi primerki partizanskega tiska, ki je Slovence pozival k uporabi zoper sovražnika. Ohranjeni pa sta tudi prvi dve številki Pavlihe in celo nekaj obveznic partizanskega posojila ter še drugi partizanski propagandni material v sliki in besedi.

Nadalje so tu zbrani in prikazani pisani spomini udeležencev NOV z območja občine Slovenska Bistrica kot tudi vse ohranjeno gradivo, ki ga Nemci niso utegnili uničiti ali odpeljati s seboj, ko so zavzeli zemljanke, kjer so prezimovali prvi borci pohorskega bataljona, ter številne fotografije.

Za razstavo so posebej prispevali svoja dela v obliki grafik in papirnatih mozaikov na temo o narodnoosvobodilnem boju tudi številni učenci bistriške osnovne šole, ki nosi ime po legendarnem 1. pohorskem bataljonu.

Razstavo, ki je bila odprta teden dni, si je ogledalo precejšnje število obiskovalcev, med njimi tudi številni kmetje s Pohorja.

F. H.

**POMAGAJ SI SAM
IN UNIO
TI BO POMAGAL**

Film o slovenskih kurirjih

Lani je filmsko podjetje »Viba-film« prišlo v režiji Zvoneta Sintiča snemati prvi dokumentarni film o partizanskih kurirjih.

Film prikazuje delo in življenje kurirjev v času narodnoosvobodilnega boja na Dolenjskem, Stajerskem, Primorskem in Gorenjskem ter domačinov, ki so kurirjem pomagali po svojih najboljših močeh. Filmski zapis sklene srečanje partizanskih kurirjev na Kurirčkovih pošti, ko pionir preda pošto, ki so jo najmlajši prinesli po kurirčkovih poteh.

Premiere filma, ki bo 12. februarja ob 19. uri v domu JLA v Ljubljani, se bodo udeležili vsi preživeli partizanski kurirji. **MAKS BURGER**

Žrtve na Frankolovem

Dvanajstega februarja letos bo poteklo petindvajset let od najgusnejšega zločina na bivšem Spodnjem Stajerskem, od obojenja stotih talcev na Stranica pri Frankolovem... O tem zločinu zbiramo dokumentacijo za monografijo z naslovom »Frankolove žrtve«. Do danes še nismo uspeli zbrati podatke o vseh žrtvah, zato se obračamo do tistih, ki bi nam lahko posredovali življenjepis in fotografije naslednjih talcev:

STANKA BAJCA, Duplje pri Trzinu; KARLA BERAUSA, Trbovlje; LUDVIKA GABRA, Ribnica; MARTINA GOLJUFA, Šmarjeta; MILENKA DOMINKA, Ljubljana; JOŽETA GORIŠKA, Podsreda; MATIJA HORVATA, Sv. Tomaž pri Ormožu; ANTONA JAGODIČA, Kostivnica; IVANA JUNEŽA, Radenski vrh; DAVORINA KALČIČA, Reka; ALEKSANDRA KOSTIČA, Sremski Karlovci; FRANCA

KRANJCA, Podlehnik pri Ptuj; IVANA LAUSEGERJA, Videm pri Krškem; KARLA LETNERJA, Vič; MAKSA LORBERJA, Stopercce; PAVLA MIKLIČA, Hrastnik; FRANCA MUSARJA, Podboršt pri Sentjanžu; JOŽETA PERNISKA, Šmarjeta; ALBINA PLEVNICA, Sassen; PETRA ROSIJA, Schaffenberg; ŠTEFANA SLEVIČA, Rogatec; VLADIMIRJA STONIJA, Zagreb; ALOJZA STRBUNCELJA, Pišec pri Brežicah; IVANA TURNŠKA, Šmohor nad Laškem; EMILA URBANIČA, Trbovlje; ANDREJA VODUŠKA, Čača vas; KONRADA VOLMAVERJA, Loka pri Zidanem mostu; (Pri navedenih tovarših smo zapisali kraje rojstva, ker nam kraji zadnjega bivanja niso znani!)

Prosimo, če zaželeno podatke in fotografije pošljete na naslov: MUZEJ REVOLUCIJE, CELJE, Trg V. kongresa.

Priprave na 400-letnico kmečkih uporov

Februarja 1973 bo preteklo štiri sto let od znamenitega slovensko-hrvaškega kmečkega upora pod vodstvom Matije Gubca.

Dne 30. julija 1939 so v Vidmu ob Ščavnici odprli kulturno-prosvetni dom Matije Gubca predvsem s lastnimi sredstvi, akcijo pa so vodili levicari, organizirani v akademskem agrarnem klubu »Njiva«, srednješolskega agrarnega kluba »Brazda« in Društva kmečkih fantov in deklet.

Dne 1. maja 1973 naj bi bila zato v Vidmu centralna proslava v spomin na boj slovenskih in hrvaških kmetov proti fevdalnim zatiralcem kot tudi na uspešno akcijo naprednih ljudi tega kraja v letu 1939.

Literarni krožek videmske šole pripravlja skromno brošuro o vseh teh dogodkih. Tik pred proslavo pa naj bi izšla knjiga s prikazom naprednega kmečkega mladinskega gibanja ter društev pod vplivom komunistov. Nadalje naj bi bilo posvetovanje zgodovinarjev o slovensko-hrvaškem kmečkem uporu in o njegovi tradiciji pri nas.

Največji dogodek pa bo nova osemletka, ki jo bodo odprli na dan proslave v Vidmu. Denar naj bi prispevale republiška izobraževalna skupnost, republiška skupnost otroškega varstva in občina, precej pa naj bi zbrali tudi sami občani. Zbiranje se je že začelo in se razširilo na vso Slovenijo.

V Ljubljani so že ustanovili začasni iniciativni odbor za proslavo, čeprav bo ta šele čez tri leta. Kasneje bodo izbrali še dejanskega, ki bo vodil proslavo. Vanj naj bi se vključili predstavniki že omenjenih društev, zlasti Društva kmečkih fantov in deklet. Proslava v Vidmu naj bi bila namreč nekakšno vseslovensko zborovanje preživelih pripadnikov tega gibanja, zato naj bi bilo v iniciativnem odboru zastopniki vseh krajev, kjer so taka društva delovala. Prav tako naj bi bili v odboru zastopniki 4. udarne brigade, ki je nosila Gubčevo ime.

Zaenkrat je zastopnik začasnega iniciativnega odbora Vladimir Kreft, podpredsednik radgonske občine, ki sprejema tudi vso pošto.



Leninova skromnost

Ena najpomembnejših obletnic, ki jih bo napredno človeštvo obhajalo leta 1970, je 100-letnica rojstva Vladimira Iljiča Lenina. Časniki širom po svetu že zdaj posvečajo tej obletnici veliko pozornost, prinašajo članke o Leninovem življenju, o njegovih odnosih do Stalina, ki se je polastil oblasti proti njegovi volji, o njegovih delih itd.

Našo pozornost je zbudil članek, kjer je opisana Leninova poštenost in skromnost, o kateri pravi med drugim tale dogodek:

Dne 23. maja 1918 je sekretar Sveta ljudskih komisarjev ZSSR Nikolaj Petrovič Gorbunov prejel tale dopis:

»Ker niste izpolnili moje nujne zahteve, da mi dokažete upravičenost povečanja moje plače s 1. marcem 1918. leta od 500 na 800 rubljev mesečno in glede na očitno nezakonitost tega povečanja, ki ste ga izvedli samovoljno s sekretarjem Sveta V. D. Bonč-Brujevičem ter s tem odkrito kršili dekret Sveta ljudskih komisarjev od 23. novembra 1917. leta, vam izrekam strogi ukor.«

Predsednik Sveta ljudskih komisarjev: V. Uljanov (Lenin).

Kasneje je Gorbunov pojasnil, da je Sovnarkom (svet ljudskih komisarjev), tj. prva sovjetska vlada, povečala svojemu predsedniku plačo, ne da bi ga prej vprašala, zato, ker je bila tiste dni padla vrednost denarja; nekaterim ministrom (ljudskim komisarjem) so takrat povečali plače celo na 2.000 rubljev...

Zanimiva je tudi zgodba o preprogi.

Leta 1954, eno leto po Stalinovi smrti, so se odprla vrata Kremlja za obiskovalce. Naslednje leto so začeli urejati tudi Leninovo sobo, da bi ljudje lahko videli, kje je živel in delal. V ta namen so poklicali na pomoč nekaj Leninovih sodelavcev, ki naj bi natančneje ugotovili poreklo nekaterih stvari. Nekdo izmed njih je nenadoma vprašal:

»Kje pa je preproga?«

Trdil je, da je bila v Leninovi sobi tudi preproga, kar je povedala tudi Leninova sekretarka Fotijeva.

»Res je bila tukaj, toda samo nekaj dni,« je pojasnil že postarani Bonč-Brujevič. Preprogo so prinesli v Leninovo sobo na pobudo komandanta Kremlja, toda Vladimir Iljič je zahteval, naj jo odstranijo, ker ni navajen hoditi po mehkih...

Lenin je bil vse življenje silno skromen, prav tako njegova življenjska družica Nadežda Krupskaja. Tudi potem, ko je postal vodja prve socialistične države na svetu, se je v njunem življenju prav malo spremenilo. Lenin je še več let po prevzemu oblasti nosil isto obleko, za Krupsko pa je bil značilen klobuk oziroma slamnik, ki ga je nosila v emigraciji in ga tudi v prvih letih mlade sovjetske države ni odložila, čeprav je bil že zdavnaj iz mode. (Po Frontu)

Zanimivosti

»Siti in lačni Slovenci«

Kaže, da se bo vsak čas pojavila v knjigarnah kaj zanimiva in nena, vadna brošura z naslovom »Siti in lačni Slovenci«. Knjižica, ki prinaša razmišljanja osemnajstih slovenskih publicistov o nerazvitih krajih Slovenije, je opremljena s številnimi dokumentiranimi fotografijami znanih fotoreporterjev. Kot posebno publikacijo revije Dialogov jo je založila založba Obzorja iz Maribora.

»Bitka na Neretvi« v Idriji

Režiser in igralci »Bitke na Neretvi« so sprejeli pobudo delovnih ljudi iz Idrije, da bo 7. februarja v Idriji slovesna predstava tega filma. Na premieri se bodo gledalcem predstavlili tudi režiser Veljko Bulajić in drugi ustvarjalci filma. Dohodek slavnostne predstave bodo organizatorji izročili kot prispevek za gradnjo nove šole v partizanskem Cerknem.

Umrl je Jiří Trnka

Češkoslovaški in svetovni film je spet izgubil enega velikih mojstrov, umrl je znani režiser lutkovnih filmov Jiří Trnka, ki je bil že od ustanovitve praškega studia za lutkovni film njegov član in najbolj agilen ustvarjalec. V njegovem filmskem opusu naj omenimo le dva filma, s katerima je Trnka dosegel svetovno slavo. Gre za dobrega vojaka Švejskega in za zelo zahtevno ekranizacijo Shakespearovega dela Sen kresne noči. V obeh filmih so prisotne vse kvalitete Jiříja Trnke kot lutkarja in filmskega ustvarjalca.

»Stalin prikril informacijo...«

Bivši nacistični general Manteuffel trdi, da je Stalin pred svojimi zahodnimi zavezniki namenoma prikril informacijo o hitlerjevskem protinapadu leta 1944, čeprav bi bili s tem lako rešili življenje mnoge zavezniških vojakov in morda skrajšali drugo svetovno vojno, piše ameriški časopis Time. General Manteuffel je dodal, da bi ta informacija lahko pospešila tudi pohod Američanov in njihovih zaveznikov in jih pripeljala v Berlin — pred Rusi.

Prva številka »Naše vojske«

Šestnajstega januarja je izšla prva številka časnika »Naša vojska«, ki ga izdaja armadna oblast v Ljubljani. Ta vojaški časopis nadaljuje tradicijo časopisa z istim naslovom, ki je kot glasilo glavnega štaba NOV in partizanskih odredov Slovenije izhajal od leta 1941—1944. Prispevki v »Naši vojski«, ki bodo izhajali dvakrat na mesec, bodo tiskani v srbo, hrvaškem in slovenskem jeziku.

Eksplodizija na Marxovem grobu

Pred spomenikom Karlu Marxu na londonskem pokopališču sta bila v noči od prejšnje sobote na nedeljo zaporedni eksploziji, ki sta poškodovale spomenik. Marxa so pokopali 1. 1883; njegov spomenik je bil že večkrat cilj barbarskih napadov.

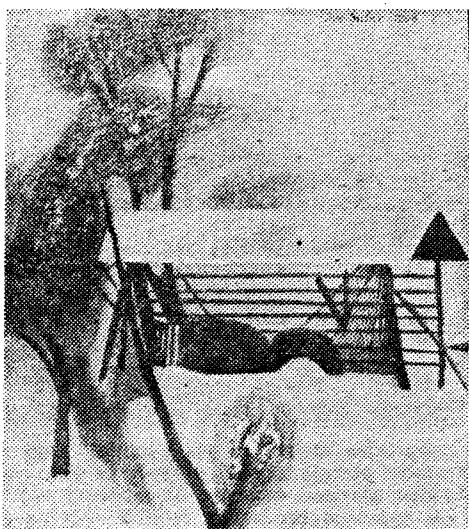
Nagrada avtorju kipa Jana Palacha

Na jesenski razstavi kiparskih del v Pragi je žirija podelila prvo nagrado Čehu Olbramu Zoubeku. Zoubek je ustvaril velikansko skulpturo študenta Jana Palacha. Nekaj dni zatem je bil kip z razstave odstranjen, poleg Zoubekovega dela so odstranili še dva deset drugih plastik raznih avtorjev, ki so se v svojih delih inspirirali pri zasedbi Češkoslovaške.

Še štirje veliki filmi

Direktorji vseh jugoslovanskih proizvodnih hiš so se odločili, da bodo s skupnimi sredstvi posneli še štiri spektakle s tematiko narodnoosvobodilnega gibanja. Gre za filme Sutjeska, Uziška republika, Hegalna Ljubljana in Bogomilski pohod. Najbližje realizaciji je film Sutjeska, predvidevajo, da bo s sredstvi v filmu sodelovalo prek štirideset gospodarskih organizacij. Vsi štirje filmi naj bi bili končani približno v treh letih in vlada zanje menda že sedaj v svetu veliko zanimanje.

Partizanska ljudska pesem



Še preden nastopi dan

Na oknih rdeči cvetovi
fukstij in pelargonij
sanjajo v jutranji mrak.
Neme so stene bahtic,
temni so listi dreva,
veter v njih veje lahak.
Zarja še ni zacvetela
in vas se še ni prebudila,
ko partizanka je mimo hitela.
Tam v naslednji vasi
ranjen leži partizan.
Obvezala bo mu rano,
še preden nastopi dan.

Ljuba Skornšek

Vojaška veda in tehnika

Obramba pred ladijskimi raketami

Da bi bile njihove ladje varnejše pred raketami STYX (po NATO oznakah), s kakršnimi so oboroženi sovjetski raketni čolni tipa Osa in Komar, so bili Američani prisiljeni čimprej polskati ustrezno obrambno sredstvo. Ker niso odkrili nič boljšega, se morajo zadovoljiti z novo verzijo že znane in zelo drage rakete »rak-zrak« tipa PHOENIX, ki je bila sprva namenjena za oborožitev lovsko-bombniških letal F-111 B. Sprva so jo nameravali uporabljati za napade na nasprotnikove nadzvočne bombnike v velikih višinah, sedaj pa so jo predelali, da bi bilo moč z njo uspešno napadati iz zraka tudi plovne objekte.

Nova raketa PHOENIX »rak-ladja« ima izboljšan sistem usmerjanja, zlasti pa v zadnji fazi napada. Raketa je prilagojena tudi za napade po nasprotnikovih torpednih in raketnih čolnih iz letala, ki leti tik nad vodno gladino. To je silno pomembno zato, ker v takšnem primeru je približajoče se letalo zelo težko odkriti. Raketa ni poceni: stane namreč kar 100.000 dolarjev.

Američani menda v te namene pripravljajo še bolj izpopolnjeno raketo ALSAM, ki jo bodo usmerjali z radarjem, toda raketa bo lahko napadla svoj cilj celo v primeru, če bodo le-tega prikrivali morskali valovi.

»Harrier« tudi v mornarici

»Harrier« je prvo britansko vojno letalo, ki se lahko dviga in spušta navpično in ki je dobro prestalo vse preskušnje za uporabo na kopnem. Sedaj ga preskušajo tudi na morju. To nalogo je prevzela britanska križarka »Blake«, ki je preurejena za prevoz helikopterjev. Na krovu ima hangarje za štiri helikoptere tipa »Wessex«, ki za vzletanje in pristajanje uporabljajo 35 metrov dolgo in 17 metrov široko ploščev v zadnjem delu ladje. Hangarji so dovolj veliki tudi za letalo »Harrier«. To ni prvo preskušanje tega letala na morju. Prve poskuse so namreč opravili že lani, to pa na krovu italijanske križarke »Andrea Doria«.

»Leopardi« za nizozemsko vojsko

Nizozemci imajo z vojsko mnogo stroškov. To je videti po predračunu za leto 1970, ko bodo v vojaške namene porabili 1.080 milijonov dolarjev, medtem ko ves nizozemski proračun predvideva 8.050 milijonov dolarjev stroškov. Kopenska vojska bo dobila 44 odstotkov, vojno letalstvo 21 odstotkov in vojna mornarica 20 odstotkov tega zneska, ostanek pa je namenjen za splošne potrebe.

Kopenska vojska bo že letos dobila prve nemške tanke tipa »leopard«, mornarica pa bo naročila štiri nove ladje za protipodmorniški boj, ki bodo stale 23.600.000 dolarjev.

Množična proizvodnja lahkih opazovalnih helikopterjev

Ameriška vlada je odobrila nakup 600 lahkih opazovalnih helikopterjev OH-58 A in je v te namene odobrila 32.600.000 dolarjev. Potemtakem vsak helikopter te vrste stane 54.500 dolarjev. Sodiijo, da bo ameriška vojska imela sredi leta 1972 že 2.200 helikopterjev OH-58 A.

Sovjetske ladje ob Malajskem polotoku

Ni dolgo tega, kar je eden izmed malezijskih patrolnih čolnov odkril sovjetsko podmornico, ki je bila zasidrana ob neki drugi sovjetski ladji. Ker sta bili obe ladji v malezijskih teritorialnih vodah, sta se morali na poziv posadke torpednega čolna umakniti nazaj na odprto morje. Uradni malezijski krogi so sicer objavili, da je to prvi tak primer, toda zahodni obveščevalni krogi trdijo, da ladje sovjetskega tihomorskega vojnega ladjevja plujejo skozi Malajsko ožino že precej časa, vendar se doslej v bilžini obale niso pojavljale, niti se niso ustavljale v malezijskih pristaniščih.

Obrambna vzgoja in ljudska zaščita

Vojna, ki ji ni videti konca



Vojak v enem izmed oporišč si krajša čas z branjem ali z učenjem, saj je med Izraelci mnogo dijakov in študentov, ki odhajajo iz vojske delat izpite na univerze ali druge šole.



Tudi v izraelsko-arabskem spopadu igrajo ostrostrelci važno vlogo na eni in na drugi strani. Toda ostrostrelec je dobro skrit in ga je potrebno najprej odkriti. To pa opazovalcu lahko uspe le če ostrostrelec ustrelji. Nihče pa ni rad vaba za ostrostrelca, zato se vojaki poslužujejo stare zvijače s čelado na kolu. Tudi Izraelci...



Smrt kosi tudi med Izraelci, Arabci so vsak dan boljši vojak in bolj prežeti z mržnjo do ljudi, ki so jim vzeli zemljo in jih izgnali v puščavo. Zakaj je moral umreti tale mladi vojak nekje iz Izraela? Tovariši so zaman tekli z njim proti previjališču, spotoma jim je umrl na rokah. Bil je žrtev egipčanskega ostrostrelca.

Izrael postaja pojem za bojevitost, militaristično deželo, ki daje četrtno svojega dohodka za vojsko in kjer celo ženske morajo služiti vojaški rok. Drugače sicer ta država ne bi mogla živeti sredi mnogo številnejših Arabcev. Veliko je vzrokov, zakaj mali Izrael lahko uspešno kljubuje arabskim državam. Če vse upoštevamo, spoznamo da to ni nič čudnega. Arabske države imajo različno družbeno ureditev, industrijsko so nerazvite, pomoč ki jo dobivajo, se ne more meriti s tisto, ki jo dobiva Izrael, končno pa je raven izobrazbe med Izraelci zelo visoka, neprimerno višja kot med Arabci. Velikega pomena je tudi to, da so se v Izraelu naselili predvsem tisti Židje, ki so zaradi tisočletnega preganjanja izgubili upanje na mirno sožitje z drugimi narodi in ki vidijo edino možnost za obstanek v samostojni državi.

Naše, jugoslovansko stališče glede izraelske zunanje politike je jasno. Pokazali smo ga tudi javno v prekinitvi diplomatskih odnosov so to državo ob njenem zadnjem napadu na arabske države. Kasne-

je je tudi sam Izrael pokazal, da mu gre dejansko samo za osvajanje arabske zemlje in za naseljevanje svojih državljanov. Pri tem se sklicuje na pravice, ki jih ima po njihovem mnenju Izrael do te zemlje, ker so bili tam naseljeni pred več kot 1500 leti njihovi predniki.

Naše odklonilno stališče do izraelske politike pa nikakor ne sme biti vzrok za to, da bi spregledali njegove vojaške in organizacijske izkušnje. Iz njih se lahko marsičesa naučimo, kar bi bilo koristno za našo uporabo, pa tudi, kako bi se branili proti kaki tuji državi, ki bi na izraelski način skušala uveljaviti nekakšne svoje namišljene pravice do naše zemlje.

Pred kratkim sta novinar Jochen Steinmayr in fotoreporter Fred Iht iz uredništva zahodnonemške revije »Stern« obiskala Izrael in bojišče ob Sueškem prekopu. Nato je v reviji izšlo njuno poročilo, napisano zelo stvarno in podkrepjeno s slikami. V njem spoznamo nesmiselnost osvajaalne vojne, ki jo vodi Izrael in tragiko preprostih ljudi, njenih žrtev.



Izraelska obrambna črta ob Sueškem prekopu ni sklenjena, pač pa jo sestavlja vrsta večjih ali manjših oporišč. Vmesne prostore nadzirajo z letali, helikopterji ali motoriziranimi patroljami. Kajpak skozi vrzeli večkrat uspe Egipčanom priti v izraelsko zaledje. Oporišča so utrjena z železobetonskimi bunkerji, minkimi polji in strelskimi jarki. Izraelci uporabljajo tudi posebno tekočino, s katero zlepijo pesek, da se ne posipa. V oporiščih imajo hladilne naprave in tekočo vodo ter vrsto drugih udobnosti. Vojak ima na tri tedne službe en teden dopusta, ki ga preživi v domačem kraju ali v mestu. Fotografija kaže eno izmed takih oporišč.



Če ima vojak dekle (in kateri je nima) dobi tudi ona dopust, ko ga ima njen fant. Zemlje je dosti, ljudi pa malo, zato želi država veliko otrok...



Izraelske vasi, zlasti blizu meja, so vse utrjene, brani pa jih nekakšna njihova teritorialna zaščita, sestavljena iz žensk, mladine in starejših letnikov. Okoli vasi so zgradili sistem strelskih jarkov in bunkerjev. Tako otroci rastejo v senci vojne, ljudje so se že odvadili živeti v miru, saj vojna traja že več kot dvajset let.



Komaj devetnajstletna študentka Sblomid Dwinnik iz Tel Aviva je prišla prepevat in brenkat tik za bojno črto, da bi razveselila z dolgočasene vojake, ki vsak dan gledajo smrti v oči.



Izraelci imajo zelo izpopolnjen sistem za alarmiranje. Vsak stražar lahko v hipu preko razglasne postaje in radia sporoči, če je kaj zapazil. Uporabljajo tudi električne alarmne naprave. Kljub temu Egipčanom večkrat uspe vdreti čez izraelsko obrambno črto. Včasih pa zaidejo pod ogenj izraelskih mitraljezov in njihova trupla ostanejo na bodečih žicah. Nihče jih ne upa pobrati in tako gnijejo na vročem soncu...

Prva smučarska enota NOV

Zadnja leta pred II. svetovno vojno se je smučanje kot šport pri nas naglo razmahnilo, tako da je lahko govorimo o množičnosti.

Tudi partizani so kaj kmalu spoznali, da bi se dalo smučke koristno uporabiti, saj smučarjev med njimi ni manjkalo. Tako so posamezniki uporabljali smučke za izvidniško in kurirsko službo že v prvi partizanski zimi, zlasti na Blokah in na Gorenjskem v Bohinju, na Jelovici, Pokljuki in Mežakliji, kjer je bilo smučanje v predvojni letih najbolj množično.

V naslednjih dveh letih se je vzporedno s širjenjem osvobodilne vojne širila med partizani tudi uporaba smučí, predvsem v predeh, kjer je bilo to zaradi visokega snega nujno potrebno. To velja za Karavanke, Kamniške planine, Moziške hribe, Pohorje in Rog.

Novembra 1944 pa je bila ustanovljena prva smučarska enota naše vojske. Potrebno po taki enoti sta prva začutila komandant 9. korpusa Jože Borštnar in načelnik artilerije major Aleksander Zupanc-Aco. Zato so v drugi polovici novembra po enotah popisali vse smučarje, znani smučarski skakalec Rudi Finžgar pa je dobil nalogo, organizirati delavnico za smučí v Cerknem.

Tisto leto je padel prvi sneg že v začetku novembra, tako da je pokrilo celo neobrane sadovnjake nad Cerknim. Partizani so pričakovali hudo in dolgo zimo. Območje 9. korpusa je takrat zajemalo ozemlje med Vipavo in Savo, torej skoraj same gore in gozdove, v katerih je bila zima še posebno huda. Razen tega je naša obveščevalna služba zvedela, da se za dolgo zimo pripravljata tudi sovražniki. Tako so se Nemci in domobranci lotili ustanavljanja smučarskih enot v Idriji in Tolminu, Gorenji vasi in drugih postojankah na tem območju.

V naši vojski je bilo v načrtu, naj bi imela vsaka brigada in divizijski jurišni bataljon po eno smučarsko desetinno, pri divizijskem štabu pa naj bi deloval smučarski vod sestavljen iz dveh strelskih in ene avtomatikalrske desetine.

Delavnica v Cerknem je hitro začela delati in proti koncu decembra je desetina smučarjev iz jurišnega bataljona že dobila iz nje prve smučí. Do novega leta so dobile smučí tudi desetine iz brigad. Ustanovljene so bile tudi smučarske desetine v Skofljemskem in Jeseniško-bohinjskem odredu.

Vse smučarje oziroma desetine iz brigad in jurišnega bataljona so strnili v divizijski vod, ki je potem vadil smučarsko tehniko in taktiko na Cerkijanskem vrhu. Tam so bile tudi zelo ugodne razmere za to. Nato so smučarji sodelovali v dvodnevni tekmah v Cerknem. Nastopili so s skoki in v patrolnem teku. Ob koncu tekmovanja je bil miting, najboljšim so podelili tudi nekaj praktičnih nagrad.

Naslednjega dne po končanih tekmah je dobil smučarski vod od divizijskega komandanta Evgena Matejke-Pemca ukaz, naj gre za deset dni na Gorenjsko v predel Jelovica—Sveti Jošt. Vod je res odšel izpred divizijskega štaba v Cerplesu, oblečen v angleške uniforme in bele kamuflažne halje. Oborožen je bil s puškami in brzo-strelkami ter dvema »brenoma«.

Pomikal se je mimo Robidnice, Slugove doline, Farjega potoka in Zeleznikov v vas Rudno, kjer je prenočil po hišah. Naslednjega dne je vod odšel prek Dražgoš, Jamnika in Češnjice v Kropo, kjer se je nastanil kar v župnišču. Vest o smučarjih, ki da so prišli kar v Kropo, je hitro obletela skoraj vso Gorenjsko in prišla verjetno na uho tudi Nemcem. Le da so ljudje pri govoricah pretiravali in iz voda naredili brigado. Bržčas zato Nemci niso v teh dneh poskušali napasti Kroke. Razen tega pa so bile sovražnikove smučarske enote zaposlene na Stajerskem.

Za prenašanje takih vesti so poskrbeli tudi svoji smučarjev, ki so prihajali na obisk sinov in bratov iz cele Gorenjske. Mnogi so videli fante kot partizane prvič, žal pa mnogi tudi zadnjič, saj je v kasnejših bojih padla skoraj polovica voda.

Drugače pa je vod patroljiral v smeri proti Savi in vzdolž nje. U-

deležil se je tudi dveh akcij. Tako je na prošnjo komande mesta Kranj varoval mobilizirane voznike, ki so vozili iz Kroke v Cerkno dva vagona soli. Naslednjega dne pa je prejel brzojavko, naj se priključi Prešernovi brigadi, ki je imela v teh krajih nalogo porušiti nekatere objekte, da jih ne bi uporabljal sovražnik. Po nalogu brigadnega štaba je vod dobil nalogo zapreti črto Prezrenje—Ovsiše, kar je tudi naredil, brigada pa je nalogo nemoteno izvedla.

Takoj zatem je vod odšel nazaj proti divizijskemu štabu, kamor je prispel po dvodnevem pohodu. Tam so ga razpustili, ker je na Primorskem že bila pomlad. Nad Cerknim so že rasle trebentice...

Res je, da vod ni ubil ali ranil nobenega sovražnikovega vojaka in da sploh ni imel bojev. S 25 borci, kolikor jih je bilo s kuharjem in intendantom vred, tudi ni mogel napadati postojank. Pač pa je njegov pohod na Gorenjsko marsikaj pomenil kot dokaz organiziranosti in poguma naše vojske. V enakih uniformah, dobro opremljeni in oboroženi, so borci vsepovsod vzbujali splošno pozornost.

Tudi oprema je prestala svoj prvi izpit. Čeprav je bilo precej



Partizanska smučarska patrolja pri strelskih vajah

strmin, borci pa obremenjeni z nahrbtniki in orožjem, je bilo samo nekaj zlomljenih palic. Kasneje se je iz te delavnice razvila naša znana tovarna športne opreme »Elan« v Begunjah na Gorenjskem.

Tudi v mojni bodoči vojni bi verjetno v zimskem času prišli smučarji spet do veljave, zlasti v sodelovanju s helikopterji. Razen tega smučanje veliko pomeni tudi pri utrjevanju. Zato lahko smatramo, da je tudi smučanje važno za krepitev obrambne moči in da bi zato morali prirediti večkrat razna tekmovanja, pohode in taborjenja po hribih, v razmerah podobnih partizanskim.

ANTON AZMAN



Udeleženci patroljnega smučarskega teka v Cerknem januarja 1945

Republiški sekretariat za narodno obrambo SR Slovenije razpisuje NATEČAJ

ZA DODELITEV VOJAŠKIH ŠTIPENDIJ

za šolanje na srednjih šolah (gimnaziji, pedagoški gimnaziji in tehniških šolah — strojne, elektrotehniške, kemijsko-tehnološke, gradbene in geodetske stroke ter pomorski šoli — plovbene in strojne smeri) v šolskem letu 1970/71.

Za štipendije se lahko potegujejo učenci slovenske narodnosti, ki se pogodbeno obvežejo, da bodo po končani srednji šoli vstopili v eno od naslednjih vojaških akademij:

1. Vojaško akademijo kopenske vojske (pahota, oklepne enote, topništvo in inženirija);
 2. Vojaško pomorsko akademijo;
 3. Tehniško vojaško akademijo Visoke tehniške šole kopenske vojske (strojne, elektrotehniške in kemijsko-tehnološke stroke, protiletalske obrambe, raketne tehnike in prometne stroke);
 4. Letalsko tehniško vojaško akademijo;
 5. Mornariško tehniško vojaško akademijo;
- Kandidati morajo izpolnjevati naslednje pogoje:
- a) Splošni pogoji:
 - da so državljani SFRJ;
 - da so zdravi in sposobni za aktivno službo v JLA, kar ugotavlja pristojna vojaška zdravniška komisija;
 - da so vzornega vedenja, niso sodno kaznovani in niso v kazenskem postopku;
 - da so končali predhodni razred z najmanj dobrim uspehom in imajo iz matematike in fizike najmanj dobro oceno;
 - da nimajo pogodbenih obveznosti iz naslova štipendiranja proti drugi pravni osebi;
 - da imajo priporočilo občinskega sveta za narodno obrambo;
 - da so učenci prvega razreda rojeni 1955. leta ali pozneje, drugega razreda 1954. leta ali pozneje, tretjega razreda 1953. leta ali pozneje in četrtega razreda 1951. leta ali pozneje.
 - b) Posebni pogoji:
 - Za vojaško akademijo kopenske vojske se lahko prijavijo učenci vseh navedenih šol, razen učencev pomorske šole;
 - Za vojaško pomorsko akademijo se lahko prijavijo učenci gimnazije in tehniških šol — strojne in elektrotehniške stroke ter učenci pomorske šole — plovbene in strojne smeri;
 - Za vojaško tehniško akademijo Visoke tehniške šole kopenske vojske se lahko prijavijo učenci gimnazij in tehniških šol — elektrotehniške, strojne in kemijsko-tehnološke stroke;
 - Za letalsko tehniško vojaško akademijo se lahko prijavijo učenci

gimnazije in tehniških šol — strojne elektrotehniške stroke (šibki tok) ali telekomunikacije;

— Za mornariško tehniško vojaško akademijo se lahko prijavijo učenci gimnazije in tehniških šol — strojne in elektrotehniške stroke ter pomorske šole — strojne smeri.

Natečaja se lahko udeležijo tudi učenci osmih razredov osnovnih šol, rojeni 1955. leta ali pozneje, še preden končajo šolo. Štipendija jim pripada od začetka pouka na srednji šoli.

Prednost pri štipendiranju imajo učenci, ki bodo po končani srednji šoli vstopili v Vojaško akademijo kopenske vojske.

Učenci, ki se žele udeležiti natečaja, vložijo prošnjo, kolkovano z 1 din, pri upravnem organu za narodno obrambo občinske skupščine, kjer dobe tudi predpisani obrazec.

Prošnjo je treba priložiti:

- učenci osmih razredov osnovnih šol overjen prepis šolskega spričevala za šesti, sedmi in prvo polletje osmega razreda;
- učenci prvega razreda srednjih šol overjen prepis šolskega spričevala o končani osnovni šoli in za prvo polletje 1. razreda;
- učenci drugega in tretjega razreda srednjih šol overjen prepis šolskega spričevala za predhodni razred in za prvo polletje tekočega šolskega leta;
- izpisek iz rojstne matične knjige.

Učenci, ki bodo sprejeti za vojaške štipendiste, bodo morali po končanem šolanju v eni izmed vojaških akademij ostati v aktivni službi JLA najmanj 10 let (87. člen zakona o JLA).

Medsebojna razmerja med štipenditorjem in štipendistom, oziroma njegovim zakonitim zastopnikom, se določijo s pisarno pogodbo, kjer se predvidi tudi vračanje štipendije, če štipendist ne bi izpolnil svojih pogodbenih obveznosti.

Učencem, ki bodo sprejeti za vojaške štipendiste, pripadajo med šolanjem na srednjih šolah naslednje štipendije:

- učencem 1. razreda 400,00 dinarjev mesečno,
- učencem 2. razreda 450,00 dinarjev mesečno,
- učencem 3. in 4. razreda 500,00 dinarjev mesečno.

Razen tega jim na začetku vsakega šolskega leta pripada nadomestilo za nabavo šolskih pripomočkov v višini 250,00 din za prvi razred, 270,00 din za drugi razred ter po 300,00 din za tretji in četrti razred.

Štipendije se izplačujejo v mesečnih obrokih za vse mesece v letu, začno pa se izplačevati od prvega naslednjega meseca po rešitvi prošnje, vendar ne pred 1. IX. 1970.

Kandidate bo organ, pri katerem bodo vložili prošnjo, poslal na zdravniški pregled, pri njem pa bodo prejeli tudi rešitev prošnje in vsa pojasnila glede natečaja.

Kandidati bodo obveščeni o rezultatu zdravniškega pregleda do 30. VI., o dokončni rešitvi prošnje pa do 1. VIII. 1970.

Natečaj traja do 30. aprila 1970.

REPUBLIŠKI SEKRETARIAT
ZA NARODNO OBRAMBO
SR SLOVENIJE

*če gradite
pozrite na stroške!*

- PREDEN PRIČNETE GRADITI, OBIŠČITE TRGOVSKO PODJETJE »**GRAMEX**« Ljubljana, Kurilniška 10
● PREPRIČALI SE BOSTE, DA IMAMO NA ZALOGI BOGATO IZBIRO NAJRAZLIČNEJŠEGA GRADBENEGA MATERIALA.
● PRIPOROČAMO VAM NAKUP SANITARNE IN OBLOŽNE KERAMIKE IZ UVOZA PO KONKURENČNIH CENAH
● OBIŠČITE NAŠA SKLADIŠČA V LJUBLJANI, NA LAVRICI IN VRHNIKI


DARWIL

TRST piazza s.antonio nuovo
4/I-II

**Biseri
Darwilove
proizvodnje
1969**

**LORD 71 in
LADY 71**



Societa

V vseh je vgrajen specialni mehanizem izredne preciznosti. Najnovejše pri urah DARWIL — ugrajen DARBLOCK, ki ščiti vsako DARWIL uro proti udarcem in pretresom. DARWIL Superavtomatik SNOW STAR' cronometer je pojem elegancie in točnosti.

DARWIL LORD 71 Special Flat DARBLOCK
DARWIL LADY 71 DARBLOCK ženska moda 1970.
GENERALNO ŠVICARSKO ZASTOPSTVO


DARWIL

NUDIMO PO SVETOVNIH KONKURENČNIH CENAH NAJVEČJO IZBIRO NAKITA IZ 14, 18 IN 22-KARATNEGA KONTROLIRANEGA ZLATA.

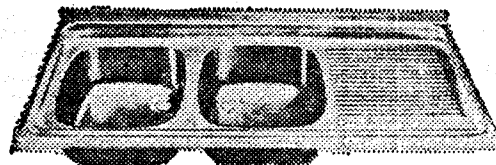
Prodaja s posebno garancijoj!

Na zalogi vedno 600 modelov ur DARWIL in ARETTA.

Ure znamke DARWIL in ARETTA lahko kupite tudi v specializiranih trgovinah in veletrgovinah v Jugoslaviji.

Servisi so v vseh večjih mestih Jugoslavije.

POMIVALNO KORITO IZ UVOŽENEGA
NERJAVEČEGA MATERIALA — KROM-NIKEL



KOVINOPLASTIKA • LOŽ

Obrtno podjetje

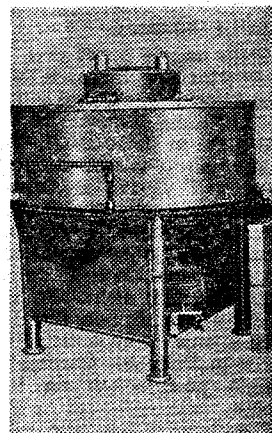
»OBRTRNIK«

PREBOLD

izdeluje krožne betonske
mešalce v velikosti 500 li-
trov z električnim motorjem
380 W.

Mešalec je primeren poleg
mešanja betona, tudi za me-
šanje malte. Uspešno ga upo-
rabljajo izdelovalci betonskih
zidakov.

Prodajna cena 9.750.— Ndin



**velika
RAZPRODAJA**

**ŽENSKÉ, MOŠKE IN OTROŠKE
zimské konfekcije**

**OD 12. JAN. DALJE
znižanje cen
30 do 60%**



**pri
nama.**

**LJUBLJANA
TRGOVSKA HIŠA, ELITA
ŠKOFJA LOKA
KOČEVJE**



stanovanjska hiša S-405/c

zahtevajte prospekte

sodobni družini
sodoben dom

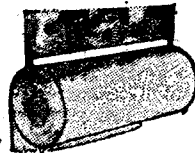
marles®

marles - maribor

3X PIKA NA I

PAPIRNATE
KREP
BRISAČE

Paloma



higienično

bep

Franček Saje:

Boj klerofašistične „Straže“ proti osvobodilnemu gibanju

Organizacijski štab slovenskega domobranstva je že 13. novembra 1943 v naredbi št. 10. opozarjal domobrancelje:

»... Ne smemo dopustiti, da nas prva sapa vrže ob tla, kot se je to zgodilo z Vaškimi stražami...«

Če je bila ob laškem zlomu narodnoosvobodilna vojska kot sapa, ki je belo gardo tresčila ob tla in jo razbila, je bila mnogo močnejša jugoslovanska armada maja 1945 kot burja, ki je na slovenskem ozemlju uničila več nemških divizij in hkrati odpihnila kvislinško domobranstvo s slovenske zemlje.

S tem so propadli vsi načrti slovenske belogardistične reakcije, da bo ob prevratu zopet prevzela oblast. Oboroženo slovensko ljudstvo je na vsem svojem ozemlju vzpostavilo ljudsko oblast, ki jo je prevzemalo in gradilo že med osvobodilnim bojem, s čimer je uresničilo preroške Cankarjeve besede, da si bo narod pisal sodbo sam...

O belogardistični skupščini 3. maja 1945 na Taboru je Rudolf Smersu, ki je bil med njenimi organizatorji, še 27. aprila 1953 zatrjeval v emigrantski klerikalni »Sloveniji«, da je bil to eden izmed datumov, »na katere smo lahko ponosni in katerih se bomo spominjali še pozni rodovi... Dalekovidno in modro je bilo tedaj sklepanje naših narodnih zastopnikov...«

Stražarji, ki so v precejšnji meri soodgovorni za nastanek, razvoj in dejavnost bele garde in ki so tudi sami sodelovali na taborski burki 3. maja, čeprav le kot »lojalna opozicija«, pa so v »Slovenski državi« 20. maja 1953 Smersuju ostro odgovorili:

»... Ali ne bi bilo bolj pametno molčati o tretjem maju, ali pa možato in pošteno priznati: Polomili smo ga. Tretji maj je v resnici tisti datum v slovenski zgodovini, katerega se bodo pozni rodovi z žalostjo spominjali; datum navnosti in nesposobnosti Narodnega odbora; datum prikrivanja resnice in zavajanja Slovencev od strani istega g. Sm. R. in njegovih sodelavcev. Ali niso tiste dneve pripovedovali, da je »vse urejeno«, da imajo zveze z Angleži, da bo kralj Peter z angleško pomočjo pristal nekje na Primorskem, da bo domobrancelje sicer potrebno žrtvovati, toda bodo »čisti« četniki in Narodni odbor prevzeli oblast, se pogajali s partizani itd.«

Ob koncu vojne je belogardiste na splošno zajela zmeda in preplah zaradi negotove prihodnosti, ker so se le začeli zavedati lastne nemoči. Med njimi so nastajale vse mogoče utvare, prividi in tolažilne govornice, kako se bodo rešili s potapljanjem se belogardistične barke. Nekaj teh nesmiselnih govoric je zabeležil v svoj dnevnik župnik Andrej Zupanc, ki je živel v Smihelu pri Žužemberku in trepetal za usodo domobranceljev. Veliko navpih in bedastih propagandnih krilatice pa je ohranjenih v domobranskem lističu »Za blagor očetnjave«, ki ga je v Novem mestu izdajal salezijanski duhovnik dr. Franc Blatnik, simpatizer stražarjev.

Župnik Andrej Zupanc si je 24. marca 1945 zabeležil v dnevnik, kako domobrancelje govore:

»V par mesecih da bodo partizane v Sloveniji uničili. Potem pojdejo dalje proti jugu... Tu je videti, da bo samoodločba, da ne smemo priti sem ne eni ne drugi...«

Nato je 15. aprila zapisal v dnevnik, da se »srbski generali zbirajo v Gorici in od tam hočejo s kraljem Petrom iti nad Tita...«

Cez devet dni je župnik Zupanc čul, da so »domobrancelji priznani za mednarodno policijo...«

Žužemberški dekan Karel Gnidovec pa ni bil tako lahkoveren. Zato je Zupanc že naslednji dan v svoj dnevnik napisal: »Dekan je bolj pesimističen glede domobranceljev.«

Tudi Zupanc je postajal črnogled, ko je 21. aprila zapisal:

»... Obeta se nam v Jugoslaviji huda državljanska vojska... Partizani so imeli že boljše orožje od domobranceljev...«

Dr. Franc Blatnik je tedaj prevzel tiho upanje nacističnih veljakov in ga 22. aprila 1945 v lističu »Za blagor očetnjave« kot rešilno bilko razodel belim vojščakom:

»Smo pred tretjo svetovno vojno...«

Dolgo se že v obeh bojujočih se taborih sušlja, zadnje čase pa že tudi odkrito govori in piše o bližajoči se tretji svetovni vojni, v kateri se bodo vsi zdravi evropski narodi skupno uprli prodiranju azijskega boljševizma v Evropo. Nemčija je to že davno predvidevala...

V tretji svetovni vojni, ki mora priti, bo Titov položaj zelo tragičen. Proti boljševikom se bo dvignila vsa Evropa...

Proti Titu pa bodo nastopile nedotaknjene turške moči, srbski prostovoljci, četniki in poleg nemških čet vse slovenske in hrvaške protikomunistične armade. Ker bo angleška armada v Grčiji s svojo mornarico zaprla vse morske ožnice, bo ostala demoralizirana in razredčena ter utrujena Titova vojska brez učinkovite sovjetske pomoči. Ni težko prerokovati, kakšen bo konec...

Iz vsega tega smemo sklepati, da je tretja vojna neizogibna in to prav kot nadaljevanje te vojne...

Župnik Zupanc je postal 23. aprila zopet bolj optimističen, ko so mu domobrancelji povedali:

»Na Štajerskem so le četniki... IX. korpus s 3000 možmi je razbit in pobit... VII. korpus imajo obkoljen z 2 obročema: najprej Nemci in Vlasovci, potem še domobrancelji... Vsako jutro pregleduje teren partizanski bombnik...«

Na bojišče proti VII. korpusu je 25. aprila prišel tudi general Rupnik. Ustavil se je v Žužemberku, v Soteski pa je govoril domobranceljem. Navduševal jih je in jih pozival, naj »v tem zadnjem boju« vzdrže, »zakaj zmaga je naša! Vaši uspehi so nam jo zagotovili in poskrbeli, da partizanstvo na slovenski zemlji nikdar ne bo slavilo zmage!«

V Novem mestu je Rupnika v imenu novomeške domobranske skupine pozdravil dr. Blatnik in se mu zahvalil za njegovo skrb za domobrancelje.

Rupnikov obisk v Žužemberku ni dosti prispeval k dvigu poparjene morale. Župnik Zupanc si je 26. aprila zabeležil v dnevnik:

»Jenko svetuje dekanu umakniti se; ne gre...«

Naslednji dan pa je o razpoloženju svojega brata zapisal:

»Lojze je zelo pesimističen in govori, da bodo Ljubljano zasedli Titovci. Jaz upam, da ne. V Reki so se izkrcali, ne ve se, ali Petrovi, ali Titovi...«

»Za blagor očetnjave« je 27. aprila vrgel med domobrancelje novo propagandno kost:

»Kralj Peter II.

Danes, ko naši bratje Srbi in z njimi tudi vsi zavedni in pošteni Primorci vsak hip pričakujejo prihod kralja Petra II. na Primorsko, da tu osebno prevzame v svoje roke ne samo usodo srbskega, temveč tudi slovenskega naroda na Primorskem, danes, ko nas preveva upanje, da bomo v kratkem po hiteli skupno s srbskimi dobrovoljci in četniki pod vodstvom kralja Petra v poslednjo borbo proti zločinski Titovi drhali... je potrebno, da spoznamo... vso zakulisno borbo...«

Po vsem videzu bo kralj Peter II. v bližnji bodočnosti odigral sila važno in usodno vlogo na Balkanu. Izgon Titovih čet iz Albanije, ki jo imajo zasedeno Angleži (kar ni bilo res — op. F. S.), hitra gradnja ogromnih utrd na jugoslovansko-grški meji, tajanstvena vloga generala Draže Mihailovića v Italiji (ki je v resnici tedaj

begal po Bosni op. F. S.) in zbiranje velikih kontingentov njegovih jugoslovanskih čet pri Anconi(?), vse to daje v zvezi z napovedanim prihodom kralja Petra na Primorsko slutiti, da stojimo pred zelo važnimi diplomatskimi in vojaškimi dogodki...«

Vestni kronist Zupanc je 29. aprila pod vplivom najnovejše propagande napisal v svoj dnevnik:

»Aeroplan je metal pozdrave protikomunističnim borcem. V Rogu jih še vedno zasledujejo... Pričakovati je Petra. Istro so zasedli Srbi... Mislijo (domobrancelji — op. F. S.) držati fronto na Gorjanjih...«

Prvega maja je župnik Zupanc zvedel, da se umikajoča nemška vojska še razkrajja:

»Nemci se umikajo po veliki cesti (Novo mesto — Ljubljana op. F. S.). Prodajajo konje in razne stvari za živila. Boljše orožje so Nemcem že odvzeli... Ženske so (domobrancelji — op. F. S.) nagnali kopat strelske järke v Žužemberk...«

Ker se je med belogardisti vse bolj širilo malodušje, je dr. Blatnik v letaku, ki ga je 2. maja izdal namesto lističa »Za blagor očetnjave«, pozival:

»Pokonci glave!

...S svojo propagando naši ofarji v zadnjem času skušajo zmešati pamet nekaterim lahkovernežem, ki čakajo na ofarske »novice« kot pes na kost...«

Marsikdo v današnjih težkih dneh malodušno sklanja glavo, omahuje in zaostaja. Ne tako! Pokonci glave! Čim težji so časi, čim trša je borba, tem veličastnejša in vrednejša bo zmaga. Vero v našo zmago izgubljajo samo slabiki, ki so podlegli nasprotnikovi propagandi, ker je v njih premalo volje, da bi kljubovali zadnjim obupnim poskusom nasprotnikov, pridobiti nazaj z lažno besedo to, kar so izgubili z orožjem...«

Jugoslovanska armada je do 2. maja 1945 v hudih in krvavih bojih z orožjem uničila še zadnje sovražne točke v že prej osvobojenem Trstu, osvobodila Tržič, Gorico, Tolmin, Kobard itd., vdrla v predmestje Pulja, obkolila nemški 97. korpus med Reko in Ilirsko Bistrico, osvobodila Postojno, St. Peter in Ilirsko Bistrico... Duhovnik dr. Blatnik pa je »z lažno besedo« 2. maja 1945 v prej omenjenem letaku zatrjeval:

»Jugoslovanske čete v Trstu, Istri...«

Belgijski radio trobi te dni v svet razne vesti, med drugimi tudi to, da so »jugoslovanske čete« v Istri prodrele močno sovražno obrambno linijo... Pravi, da so zavzele postojanko Ilirsko Bistrico, St. Peter in Postojno, katere drže v svojih rokah srbski prostovoljci. Koliko je to res, nam pove dejstvo, da je včeraj prišel v Novo mesto telefonist ljubljanske centrale, ki je še včeraj ob prisotnosti več štabnih častnikov govoril s Trstom, dasi je isti radio že pred več dnevi trdil, da je Trst v rokah komunistov. Kakor je laž v Trstom, tako so lažna tudi vsa druga poročila o zasedbi Istre po jugoslovanskih četah.

O razmerah v Žužemberku in okolici, kjer so domobrancelji uvedli nepopisno strahovlado, je župnik Zupanc 2. maja 1945 zapisal v dnevnik:

»Plavi se drže v bližini domobranceljev. Črna roka dela precej z vednostjo domobranceljev. Domobrancelji so strašno ljuti na partizane, kar pobijejo vse, ki so že dolgo tam in niso hoteli uiti. Celo proti volji Nemcev...«

Razen ujetih partizanov so podivjani domobrancelji samo v Žužemberku od februarja 1945 mučili in pobili tudi 31 privržencev osvobodilnega gibanja, med katerimi je bila večina žena in deklet.

O teh zverstvih se je kmalu prepiral tudi župnik Zupanc, ki je 13. junija 1945 ugotovil v svojem dnevniku:

»Žužemberški domobrancelji so res mučili žrtve... pobijali ljudi, drugo jutro pa k obhajilu šli!«

Blatnikovo domobransko glasilo je 4. maja sporočilo domobranceljem,

da so »nemške čete same nehale nuditi odpor Angloameričanom, da se s tem obranijo za skupen spopad s Sovjeti!« Zatem je domobrancelje bodrilo in jim med drugim dopovedovalo:

»Nismo sami! Z nami je Bog, z nami so srbski četniki in dobrovoljci, z nami je tudi vsa nacionalna Evropa in vsi — tudi veliki angloamerikanski zavezniki, za katere bo kakor za nas brezobziren boj proti boljševizmu življenjska nužnost! — Živeli vsi protikomunistični borci!«

Blatnikov listič »Za blagor očetnjave« je še istega dne izšel z novo glavo, v kateri je bil grb bivše kraljevine Jugoslavije. Poročal je o belogardistični skupščini na Taboru. Ta je bila kar dva dni glavna senzacija, s katero so se belogardisti trudili, da zamegle oči belogardistom, ki so zbegano zrl v negotov jutrišnji dan.

Tudi župnik Zupanc se je ob tej novici iz Ljubljane 4. maja 1945 kar oddahnil:

»Bog bodi zahvaljen! Kaže se prav ugoden izhod...«

Dogodki so se odvijali vse hitreje in prav nič ugodno za bele izdajalce. Zupanc je naslednji dan zvedel:

»V Kočevje so vdrl z združeni partizani, baje 15.000. Nemci so se umaknili v Ribnico...«

6. maja 1945 pa si je Zupanc zabeležil v dnevnik:

»Čez Kal in Korinj so šli partizani od zgodnjega jutra do 10, tudi s kanoni... Pri Višnji gori ali Grosupljem se je popoldne slišalo streljanje s kanoni... Domobrancelji so naprej vedeli, da bo 5. maja hudo in še nekaj dni, potem bo bolje. Most v Žužemberku so domobrancelji porušili, ko so odhajali...«

Blatnikov listič »Za blagor očetnjave« je zadnjič izšel 6. maja 1945. V uvodnem članku je belogardistično državo in hkrati grozil:

»Novo, šele rojeno državo še vedno obkrožajo črni gavrani... Se vedno je nekaj tisočev nevrednih sinov našega naroda, ki so prodali svojo dušo tujcu. Poteptali so vero svojih mater, jezik svojih očetov in danes hočejo zasadiť nož v srce svojemu lastnemu, po njihovi krivdi izmučenemu narodu. Njim velja naša borba. Če niso na naš poziv hoteli živeti z nami kot bratje pod skupno streho ene matere in enega očeta, potem jih bomo izgnali in odgnali od svojega praga kot nadležno, škodljivo golen...«

Komaj je belogardist izlil ves svoj onemogli bes v tem članku, je že moral prijeti za pero in napisati — belogardistično odhodnico. V njej je svojim bralcem sporočil:

»...Naše čete so... dobile po-

velje... da se brez boja začasno umaknemo iz teh krajev, da bi se tako preprečilo nadaljnje prelivanje bratske krvi.

Ne kot premaganci, temveč kot zmagovalci, kot ponosna vojska kralja Petra II., kot verni sinovi svoje svobodne domovine bomo zapustili te rodne kraje brez borbe. Ponosni, z veselimi radostnimi srci, saj gremo k svojim bratom Gorencem in Korošcem in k — zaveznikom. A hkrati z neomažno voljo in prepričanjem, da se bomo kmalu vrnili.

Vrnili se bomo, to je gotova stvar. Vemo namreč, kaj govorimo, ker imamo od velikih zaveznikov zagotovila...«

Župnik Andrej Zupanc je budno spremljal nagel razplet burnih dogodkov in kot kronist vestno beležil v dnevnik vse novice. Tako je 7. maja zapisal:

»Prva poletna vročina, vroče celo v gozdu... Dopoldan so se slišali kanoni, popoldan ne več. V St. Vidu in Stični je polno partizanov, igrajo na harmonike...«

In 8. maja 1945:

»Streljanje s kanoni se sliši cel dan. Boj se novega Turjaka...«

Na dan osvoboditve Ljubljane 9. maja je Zupanc zabeležil:

»... Se se sliši sem pa tja kanonski strel... Čedalje bolj ugodne novice prihajajo... Minulo noč je dosežen sporazum med domobrancelji in partizani. Nobeden ne sme nobenemu nič hudega narediti, sicer zapade glavo... Tudi kraljeva vojska prihaja. Bog bodi zahvaljen! Srce Marijino se bo izkazalo!«

Se prehitro se je izkazalo, da so bile to le pobožne želje nekaterih. Župnik Zupanc je že naslednji dan ugotovil:

»Domobrancelji so šli res na Koroško. Postalni bodo, kaže, drugi Wranglovci...«

Cez mesec dni je Zupanc zvedel za usodo novomeške domobranske skupine, ki ji je bil odrezen umik proti Ljubljani. Neki domobranec, ki se je rešil in se vrnil domov, mu je pripovedoval, kako je bila ta belogardistična skupina pri Radečah razbita in uničena. Po njegovi pripovedi je župnik Zupanc med drugim zapisal v svoj dnevnik:

»Šli so sami proti Radečam, a ob Savi je bila že zaseda partizanov. Bilo je grozno. Domobrancelji so kleli farje, da so jih zapeljali...«

Med hudimi zapeljivci je bil tudi duhovnik dr. Blatnik kot urednik lističa »Za blagor očetnjave« in glavni propagandist novomeške domobranske skupine. Blatnik pa je bil vnet in zvest privrženec stražarjev. Ker so si stražarji pridobili velik vpliv v domobranstvu in domobranski propagandi, ni odgovoren za nesrečo mnogih zapeljanih ljudi samo Smersu, v krog iz nekdanje klerikalne stranke, temveč prav tako tudi Zebotova klerofašistična skupina stražarjev. Oba kroga sta zavoljo svojih ozkih političnih interesov zavajala ljudi v kvislinške oborožene oddelke, ki so nujno morali propasti, najprej s porazom italijanskega in končno tudi nemškega okupatorja.

(Konec)



TOVARNA ELEKTROMATERIALA LJUBLJANA — ČRNUČE

I Z D E L U J E :

- ELEKTROINSTALACIJSKI MATERIAL
- VODOTESNI ELEKTROINSTALACIJSKI MATERIAL
- PESEL CEVI IN PRIBOR
- ELEKTRICNE LIKALNIKE — NAVADNE IN Z REGULACIJO (SISTEM ROWENTA)
- IZOLACIJSKI MATERIAL:
- BOUGIER CEVI
- DIAGONALNE TRAKOVE
- OLJNO SVILO
- OLJNE TRAKOVE
- ALGLAS TKANINO
- SUHE TRANSFORMATORJE

OB 25-LETNICI OSVOBODITVE AUSCHWITZA

Kako bi mogli pozabiti...

TUDI V NAJTEŽJIH TRENUTKIH SMO OBRŽALI ČLOVEŠKO DOSTOJANSTVO, KAR SPRICO ŽIVLJENJSKE OGROZENOSTI NI BILO VEDNO LAHKO... PRIPADNOST JUGOSLOVANSKEMU OSVOBODILNEMU GIBANJU, IZ KATEREGA SMO IZSLI, NAS JE K TEMU OBVEZOVALA.

Za temi žicami se je uresničil Dantejev pekel

Na dvorišču mariborskih zaporov stoji v ravni vrsti dvainštrideset talcev... Kako nedoumljiva je smrt sredi življenja, upov in želja! Od jetniških zidov odmevajo streli in pod njimi se grudijo mlada telesa. Pri številki štirideset se streljanje ustavi. Tablica na mojih prsih ima številko dvainštrideset. Čeprav se nisem bal umreti, mi je podarjeno življenje veliko pomenilo.

Cez nekaj dni sem se znašel v Auschwitzu. Ob prihodu v ta nesrečni kraj še daleč nisem mogel slutiti, da bo življenje v njem tako pošastno in da bo trpljenje trajalo tri dolga leta, za nekatere pa še četrtega pol. Mnogi moji tovariši so umrli že po nekaj tednih, nekateri so zdržali več mesecev; več let pa smo zdržali le tisti, ki smo se bili smrti kakorkoli zamerili...

»Za temi žicami se je uresničil Dantejev pekel...«, je zapisal človek.

Težavno delo ob vsakem vremenu, v mrazu in vročini ter ob pičli hrani, ki bi komaj mogla preživljati brezdelneža, v tem peklu ni bilo najhujše zlo. Satanske šikane podivjancev, kakršnih svet še ni poznal, pomanjkanje vode, nesnaga, uši in podgane, bolezní in mrličí, povsod mrličí — to je bilo nacistično koncentracijsko taborišče Auschwitz. Kljub uram malodušja in obupa lahko danes ponosno zapišem, da tudi v tem peklu naš duh ni klonil! Iznajdljivost, tovarstvo in medsebojna pomoč pa so bile človeške vrednosti, ki so takrat reševale in ohranjale tudi življenja.

Preveč gorja za eno samo srce

Poleti 1942 so kamioni dovažali v Celje neprestano nove in nove ljudi. Vozili so jih iz zaporov in bolnišnic, od vsehovsod. Matere z novorojenčki, ki so jih dvignili s postelj, so se komaj držale na nogah. Otroci, ki so se sami hodili, so se držali materinih kril, hoteč se skriti pred črnimi pošastmi z mrtvaškimi glavami. Trenutke grobne tišine in napetosti je prekinjal jok najmlajših. Potem je prišlo tisto najhujše. Gestapovci so začeli zbirati otroke in jih odvajati od mater. Prizanesli niso niti najmlajšim. Pretresljivi kriki prestrašenih otrok in grozeče vpitje obupanin mater bi morali omeščati vsakogar, ki bi imel kaj človeškega v sebi. Gestapovci pa so še bolj podivjali. Medtem ko so si matere v boječini pulile lase in se pririvale k otrokom, so Nemci suvali najmlajše v vrsto, jim odvzemali prstne odtise in obešali okrog vratu tablice s številkami, da bi jih tako pripravili za transport. Kamion z otroci se je oddaljeval, in še preden se je njegov ropot izgubil v daljavi, smo bile tudi me pripravljene za to trnovo pot.

Vlak drvi v neznano smer. Skozi ozke špranje vagona se prebija žarki svetlobe. Beseda ne sme in ne more iz ust, zato pa govorijo oči. Kljub poltemi so vidne, razprte, polne groze in vprašanj. Kam nas peljejo, kaj bo z našimi otroki, ali jim bomo še kdaj videli, se vprašujemo.

Ze sedmi dan po našem prihodu v Auschwitz je umrla prva tovaršica iz našega transporta, Marija Kranjc. Čeprav so v taborišču povsod ležali mrličí in je bilo umiranje del taboriščnega življenja, me je njena smrt še posebno pretresla. Bila je nedelja in tega dne nismo delale, v zameno pa smo skoraj ves dan stale na apelu. Marija je bila z menoj. Vsako jutro sva hodili skupaj na delo na zmnožvirjeno perutninarstvo farmo, kjer sva brodili po umazani vodi in lovili perje, ki so ga izgubili

race in gosi. To perje je bilo vredno več kot naša življenja... Še danes vidim, kako se je Marija opotekala po vodi in iskala oporo v močvirskem bičevju. Odkar je prišla v taborišče, ni zaužila hrane in je vidno pešala. Na naše prigovarjanje je le tu in tam popila skodelico čaja. Zalost ji je stiskala grlo... Še pred aretacijo so ji ubili moža in najstarejšega sina, tri mlajše otroke pa so pobrali skupaj z njo in jih odpeljali neznanu kam. Preveč gorja za eno samo srce, ki je sredi apela prenehalo utripati.

Gospod komisar, številka 16265 je tukaj

Začelo se je zasliševanje. Vse zopet znova kot v celjskem zaporu. Ker sem molčala, so me pričeli mučiti. Med udarci z brčanjem in suvanjem sem se znašla v majhni zidani celici kvadratnega metra površine. Kake tri metre visoke stene so bile popolnoma gladke. Le v višini ramen sem opazila za pest veliko okroglo luknjo. Iz nje, o groza, je pričela teči voda. Bila mi je že do pasu, a je še vedno narasčala. Ustrašila sem se njenega ledenega objema. Ob bradi se je dotok vode ustavil. Drgetala sem



Ena izmed mnogih, ki se leto za letom vrača v Oswiecim, kraj strašnega sponina...

od mraza in groze. Pričela sem se gibati, da bi mi telo popolnoma ne otrdelo. Pri tem je voda v majhnem prostoru vzvalovala in mi zalivala glavo. Kako dolgo sem bila v vodi, še danes ne vem. Končno je začela upadati. Vso prezeblo se me odpeljali na bolniški blok. Drugi dan se je začelo vse znova. Deset dni zapored sem stala v vodi, štiri dni pa so me zasliševali. Nazadnje so me na pol mrtvo odpeljali na bolniški blok. Šest mesecev sem se borila za življenje in zmagała. Takrat sem spoznala, kaj pomeni tovarstvo — brez njega bi danes ne bila več med živimi.

Blokova me je rešila

Nekega dne so nas odgnali na travnik zunaj taborišča. Oktobrski hlad je že napovedoval mrzlo zimo 1942/1943, me pa smo morale stati na travniku, ves dan brez hrane. Pozno ponoči so nas nagnali nazaj proti taborišču. Morale bi teči, toda kako, saj so nam bile noge težke kot svinec. Zbrale smo vse sile in hitele hitele. Kajti zadostoval bi samo spodrslija, da bi te zgrabila Bogarjeva zakrivljena palica za vrat in te pahnila na pot, ki je vodila samo v krematorij. Tik pred taboriščem je bilo treba preskočiti še jarek. Prav za to priložnost so ga bili izkopali. Ena za drugo smo se z nadčloveško močjo zaganjale čezenj. Moje moči so bile pri kraju. Padla sem. Z mnogimi drugimi so me potegnili iz jarka. Me je smrt že zaznamovala? V splošni gneči me je za roko zgrabila blokova, po rodu Poljakinja, in me odpeljala nazaj na blok. Kako se je znašla tam, ne vem. Veliko si je upala in veliko je tvegala, da mi je rešila življenje.

Razuševanje, na videz humana akcija

Naše vrste so se hitro redčile, za pojme nemških krvnikov pa je verjetno smrt še prepočas trebila. Organizirali so razuševanje, to na videz humano akcijo, ki naj bi v resnici le pospešil očiščevalne načrte zločincev.

Mrzlega decembrskega jutra leta 1942 so nas napotili v moško taborišče, kjer je bila baraka z vodno instalacijo in tušem. Osušena gola telesa so se pomikala mimo britev in škarij kot na tekočem traku. Parna kopel je na vse delovala kot balzam. Kako prijeten je bil občutek vlažne toplote na osušeni koži. Zdaj bomo verjetno dobile tudi



Kolona Slovencev ob osvoboditvi taborišča Auschwitz — 22. januarja 1945. (Prvi v vrsti je pokojni Jože Bradač in za njim Rezka Prešeren.)

toplejšo obleko, smo se tolažile. Potrebnovali bi jo, kajti zunaj je mraz rezal do kosti. Zmotile smo se! »Ven, marš ven!« je iznenada zagrmelo z vseh strani in že smo se znašle na prostem. Za trenutek je zimski hlad prijetno pobožal naša telesa, potem pa je začel sovravno prodirati globlje in globlje, dokler ni zatrepetala poslednja mišica. Po nekaj urah smo dobile tanke poletne cunjice, ki nas niso mogle ogreti. Po tem dogodku je imela smrt kaj lahko obilno žetev.

Podgane, naše sovražnice

Toliko podgan in tako velikih kot v taborišču nisem še nikoli videla. Podnevi so se pasle po mrtvih truplih, ki so po več dni ležale pred barakami, ponoči pa so začele laziti po naših posteljah. Nekega večera mi je uspelo dobiti košček kruha. Skrbno sem ga zavila v predpasnik in položila pod glavo. Morala sem biti močno utrujena, da nisem opazila podganjega obiska. Zjutraj kruha ni bilo nikjer in tudi predpasnik je bil ves v luknjah. Podgane so si privoščile še bolj predrzne akcije. Lojzka je po dolgem času prejela od domačih neizropan paket. Ponašala so iz paketov izginile vse mesnine in je naslovjenka dobila le še kakšno čebulo ali prepečenec. Odkar je v paketnici delala naša rojakinja Anica, pa so bili paketi skoraj povsem nedotaknjeni. Tako je Lojzka dobila tudi ocvirke. Ko smo se jih najedle,

smo sladko zaspale. Napočil je čas podganjih pohodov. Nekje v daljavi so začutile vonj po ocvirkih in divje so se pognale na lov. Vonj omanne poslastice jih je pripeljal do Lojzkinih ust. Z grozo in gnušom je planila Lojzka pokonci, toda prepozno, iz ust ji je že tekla kri...

Pohojeno življenje mlade Židinke

Med vsemi tegobami je bil v taborišču najstrašnejši občutek nemoci. Povsod in na vsakem koraku so nas spremljale nabite puške, biči in razjarjeni psi. Kako drugače je bilo v partizanih, se je zele nega Pohorja spominjala Linka. Udarci si vračal z udarcem, tu pa ti pred očmi mučijo in ubijajo ljudi, ti pa lahko le gledaš in se srmaš svoje neboljnosti.

Delala sem v koloni, ki ji je poveljeval Pölmann. Kolona je šela sto Jugoslovank. Nobena ni smela manjkati. Vsak izpad je takoj nadomestil z novo močjo. Nekega dne v marcu 1943 so nam priključili nekaj Židink. Delali smo na polju. Ena izmed novodošlih je bila tako slabotna, da je komaj dvigala lopato. Pölmann pa je kar naprej prežal in iskal najmanjši povod za pretepanje in ubijanje. Videla sem, kako je opazoval izčrpano dekletce in se pripravljaj za naskok. Ze sama njegova prisotnost je vzbujala strah in odpor, kajti bil je velik in močan ter nepopisno hudega obraza. Kadar je

Jožica Vedle:

Iz Oswiecima v Ravensbörck

V sredo, osemnajstega januarja 1945, so nam veleli, naj se pripravimo na odhod. Ta novica nas ni prav nič presenetila, saj smo po zadnjem velikem letalskem napadu na esesovske barake to tudi pričakovali. Samo skrbelo nas je, ker nismo vedeli, kaj Nemci nameravajo z nami. Predobro nam je bilo znano, da za seboj niso radi puščali sledov.

Bilo nas je še okrog šestdeset tisoč. Klicali so nas po barakah. Ko smo čakale, da pridemo na vrsto, smo doživele nekaj, o čemer se nam prej niti sanjati ni moglo. Še do prejšnjega dne vzvišene, nedotakljive in do nas vseh pasje paznice so začele vdirati v skladišča in jih ropati. Njihovemu zgledu so sledile tudi jetnice. Je bilo to kaj čudnega po teh dolgih mesecih in letih stradanja? Planile so na to zakladnico dobrot, se z njimi obložile kakor mule, ne da bi pomislile, da jih ne bodo mogle nositi. Kar nas je bilo treznejših, smo vzele le toliko, kolikor smo mislile, da bomo potrebovale za najhujšo silo. Tudi ob taboriščnih vratih ni bilo več psov kot običajno. Srca so nam veselo utripala ob misli, da bomo stopile zadnjič skozi ta tisočkrat prekieta vrata. Nismo pa slutile, da nas onstran teh vrat zopet čaka smrt, smrt na cesti...

Najprej so nas peljali do mesta Oswiecima, kjer smo čakale ves dan do noči. Zdele smo v nekem poslopju vsaka v svojem kotu in najraje bi bile kar tam počakale osvoboditelje. Pa nas je predramil osoren glas: »Glej, glej, saj jih je še nekaj tu!« Vpili so na nas in udarci so padali, kamor je pač naneslo. Nato so nas odgnali po temnih mestnih ulicah na prostor, ki je bil osvetljen z močnim reflektorjem. Na malo vzvišenem prostoru so stali esesovci. Eden je s hripavim glasom kričal naše številke, drugi pa je povedal, da smo zadnje in da mu je zmanjkalo popotnjic. Počasi smo odšle naprej. Spremljali so nas esesovci, oboroženi s starinskimi puškami in samokresi, na ramah pa so nosili protitankovsko orožje. Bili so surovi in brezsrčni.

Nismo bile še daleč iz mesta, ko je za nami zagorel velik plamen. »Taborišče gori!« je šlo od ust do ust. Odrevenuele smo in v silni bolečini se nam je stisnilo srce. Pomislile smo na bolnice, ki smo jih pustili v barakah. Sele mnogo kasneje smo zvedele, da so takrat minirali krematorij in zažgali prazne barake. Po srečnem naključju so ostale

vse naše tovaršice žive. Rdeča armada jih je osvobodila prej kot nas, jih poslala v bolnišnice in nato domov.

Bile smo v zadnjih vrstah. Za nami je hodil stražar. Komaj smo napravile nekaj korakov po zasneženi cesti, je privozil nasproti esesovski kurir. Njegovo sporočilo, ki smo ga dobro razumele, se je glasilo nekako takole: »Cesta je slaba, vse, ki ne morejo hoditi, je treba uničiti...« Pot smo nadaljevale v nenehnem strahu.

Polagoma se je začelo svitati. Tu in tam smo naletele na odvržene odeje. Zdele se mi je, kakor da to niso samo odeje, ampak da so vanje zaviti ljudje. To sem povedala tudi tovaršicam, ki pa so dejale, da se mi blede. Ko se je že povsem zdanilo, smo zagledale na obeh straneh ceste negibne ležeče postave, pa tudi po cesti so ležali mrličí. Ivanka se je z nogo nekam zataknila. Ko je pogledala, je videla, da ji tiči čevljev v razbiti človeški lobanji. Prestrašena je kriknila in se zgrudila. Tovaršice so se sklonile nadnjo, da bi jo rešile smrti. Medtem je že ustala in na smrt preplašena nadaljevala pot.

Hodile smo in hodile. Tudi mrtvakov smo se že bile navadile. Le bolj smo pazile, da ne bi katera stopila iz vrste, ker bi jo sicer zadelo krogla. Ob poti so ležali prevrnjeni avtomobili in vozovi, po zasneženih poljih in travnikih so dirjali splašeni konji. Dohajali so nas vozovi, polni esesovcev, ki so vlekli s seboj vse, kar so v naglici utegnili vzeti. Na obrazih jim je bilo brati strah. Domačini so nas opazovali s sočutjem. Nekateri jetnice, ki so se preveč obložile, so jim metale obleke in odeje. Za nami so ostajali skednji, polni odpadkov, posod in — mrtvih jetnikov. Včasih smo šli mimo takšnih sklednjov tedaj, ko so jih »leteči esesovci« pregledovali. Vsakogar, ki so našli, so takoj ustrelili. Mi pa smo hodili naprej po cesti, ki se je zdaj vila med polji zdaj med gozdovi, pa zopet skozi naselja. Kdaj bo konec te strašne poti, smo se vpraševale. Straže so se menjavale, me pa smo hodile brez oddiha podnevi in ponoči. Vso pot nas je spremljala smrt, kri in trpljenje.

Pred neko hišo je starejša ženska delila kavo in čakala sina, ki je bil menda v naših vrstah. Dočakala ga je. S svojim prijateljem mu je uspelo smukniti v hišo. Nekateri so pripovedovali, da sta verjetno podkupila esesovca. Slišali smo tudi, da je budnim očem stražarjev navkljub uspelo pobegniti tudi skupini Rusin. Skrile so se v hišah Poljakov, pa so jih nekatere izsledili in pobili.

Tudi v nas je tlela želja po begu. O tem smo se spotoma naskrivaj pogovarjale. Menile smo, da bi bilo najbolje pobegniti v manjših skupinah. Enega izmed takih pogovorov je slišala Štefka... Resno nas je pogledala in dejala: »Dekleta, od kdaj pa mislite samo nase? Ali ne veste, da smo še zmeraj v rokah nacistov in da smo dolžne druga drugi pomagati, kakor smo to delale v taborišču? Poglejte okoli sebe

ubijal — to je bilo velikokrat — so mu široke nosnice utripale kot zverji. Potegnil je dekle k sebi in jo z močnimi udarci puškega kopita pobil na tla. Skakal je po drobnem telescu, da so pokale kosti. Kriki so bili vse slabotnejši, dokler niso povsem zamrli. Med ženskami je završalo. Stražarji so naperili puške proti nam v opozorilo, da bi bila vsakršna pomoč in odpor brez pomena. Deklica je negibno ležala na tleh. Nekaj časa je Pölmann še užíval ob pogledu na pohojeno življenje, potem pa jo je velel pokopati. Skopale smo plitvo jamo in previdno dvignile okrvavljeno telo. Spogledale smo se. Bilo je še toplo, morda še živo. Telo mlade Zidinke smo rahlo obdale z zemljo, pri glavi pustile odprtino in jo zapolnile le z listjem. Pölmann je medtem že iskal novo žrtev in tega ni opazil. Tistega dne je bila lopata še težja kot ponavadi. Ves čas smo mislile na ubogo dekle in premišljevale, kako bi jo zvečer odnesle s seboj. Mrak se je že spuščal na njive in stale smo v peterostopih, ko se je Pölmann spomnil zakopane Zidinke. Žrtev je hotel kot trofejo ponesti v taborišče, da bi zanjo dobil nagrado ali vsaj pohvalo. Ne da bi počakale, koga bo določil za to delo, smo planile k jami. Na rahlo smo odmaknile listje. V nas se je zazrlo dvoje velikih prestrašenih oči. Ta pogled me bo spremljal vse življenje. Prišle niso dekle, naj se dela mrtvo, dokler ne pridemo v taborišče. Položile smo jo na nosila. Na poti v taborišče je izdihnila...

Ubijali so novorojenčke

Na revirju sem delala nekaj časa kot babica. Gledati umiranje starih in bolnih ljudi je hudo, umiranje komaj rojenih pa te pretrese do srca. V Auschwitzu so otroci umirali vsi po vrsti, ker niso mogli in niso smeli živeti. Nikoli ne bom pozabila dne, ko je rodila Rusinja Olga. Njeni kriki so privabili v barako lagerführerja, ki je prišel tod mimo na svojem obhodu po taborišču. Mirno je opazoval porod. Počakal je do konca. Nato je prijel še kar krepkega novorojenca v roke, ga že v naslednjem trenutku vrge ob tla, nekaj zaklel in odšel. Otrok je umrl in tudi Olga ni več vstala. Zblaznela je in v blodnjah čez nekaj dni umrla. Spominjam se tudi Hadolinove, ki je rodila 6. decembra 1942. Otroka so ji po nekaj dneh vzeli, ona pa je od žalosti umrla.

Pomagali smo drug drugemu

V taboriščnem življenju, polnem ponižanja in nasilja, ko nismo mo-

gli misliti na velik organiziran odpor, smo vendarle odkrili sto načinov za kljubovanje in razpredili široko mrežo medsebojne obveščanja in pomoči. Z vsakim dnem je naša organiziranost bolj in bolj napredovala. Kljub brezhibnemu uničevalnemu stroju, kjer je vsak člen kolesja drobil človeška življenja in kjer so si — od vodje taborišča do poslednje paznice — tekmovali med seboj v sadističnih iznajdbah, smo znali poiskati vse vrzeli taboriščne organizacije in jih izkoristiti v svoj prid.

Spomladi 1942 so zgradili v neposredni bližini našega taborišča novo poslopje. Ko sem srečal prvo Jugoslovanko, Štefko Štiberjevo, sem bil ves potr. Kaj neki bo počelo to mlado dekle v tem pošastnem kraju, sem se vpraševal. Toda kmalu sem spoznal, da je Štefka nadvse hrapra in prava komunistka. V moškem taborišču smo se do tedaj že nekoliko organizirali in si pomagali z zdravili, hrano in obleko. Imel sem namreč srečo, da sem delal v baraki, kjer so imeli spravljeno židom odvzeto obleko. Tako sem lahko marsikaj vzel in pretihotapil v taborišče. Nevarno delo je bilo to in lahko bi me stalo življenje. Iz barake sem nosil na svojem telesu čevlje, nogavice in jopice, zjutraj pa sem se iz taborišča vračal na delo na polnag in v čevljih za odpis. Blago smo tihotapili tudi v žensko taborišče. To je opravljal Darko, ki je hodil tja na delo. Štefka je največkrat prosila za kinin, kajti malarija se je bila močno razširila. Pa tudi sicer sem bil s Štefko v stalnih stikih in sem jo sproti obveščal o vsem, kar sem sodil, da bi ji koristilo. Podobne stike so vzdrževali z ženskim taboriščem tudi tovariši drugih narodnosti.

Jaz pa nisem hotela umreti

Kmalu po prihodu v taborišče sem zbolela za tifusom. Bolezen me je obrala do kosti in tehtala sem bori 34 kilogramov. Zbolela sem tudi na pljučih in skoraj leto dni preležala na posebnem oddelku za tuberkulozne. Gledala sem samo še umiranje. Včasih se mi je zdelo, da najraje sega po mladih. Jaz pa nisem hotela še umreti. Nepristano sem mislila na širno Ptujsko polje in na domače. Moram se vrniti, saj sploh se nisem živela, sem si dopovedovala. Brez zdravil in hrane, ki jo je organizirala naša taboriščna organizacija, ne bi vzdržala.

Rešili so me

Se preden mi je potekla doba karantene, so mi prišli na hrbet »flitz«, kar je pomenilo, da sem odrejena v kazensko »komando«. Največkrat so prišli v to »koman-

do» interniranci, ki so se kakorkoli pregrešili proti taboriščnemu redu. Zakaj jaz, sem se vpraševala. Verjetno mi je dal mariborski gestapo na pot »odlično« karakteristiko. Šele zdaj so mi postali razumljivi tudi nekateri izjemni postopki z menoj na transportu. V vsakem kraju, kjer so menjali stražo na poti od Maribora do Auschwitza, so me predali novemu spremstvu in se me vsakokrat tudi dobrodu ogledali. Nič bega in malo življenja, je bilo zapisano v spremnih aktih. Slednje naj bi se uresničilo v najtežji delovni komandi taborišča smrti. Kljub temu nisem nikoli delala v tej »komandi«. Organizacija, katere duša je bila Štefka, je dejala ne. Sama še nisem dobro poznala taboriščne ilegale in sem se slepo podredila njenim ukazom. Namesto v kazensko delovno komando sem romala na »revir«. Kaj vse so bili dali nemški blokovi Inge, da me je sprejela na svoj blok, ne vem. Tu sem ostala tri mesece. Nemški blok je bil neznosen. Tu res ni bilo selekcij, zato pa so se v njem pasle nemške kriminalke. Sicer pa so življenje tod — kakor v drugih bolniških blokih — spremljale smrt in razpadajoča trupla. Štefka mi je svetovala, naj pri odhodu iz revirja zamolčim, da sem nosila »flitz«. Istočasno pa je že podkupila drugo blokovo, da me je vzela k sebi za notranja dela v bloku. To je le začasna rešitev in čimprej te moramo spraviti na revir, mi je še dejala. Tudi to se je zgodilo. Na novem delovnem mestu sem dobila nalogo, da na skrivaj kuham juhe in jih raznašam bolnicam. Kadar je prišla v barako kontrola, sem porinila lonce pod posteljo in s strahom opazovala, če se pod posteljo še kadi. Nekoč me je pri delu ujel Mengele. Ze sem mislila, da je z menoj konec, pa se je vse končalo le z nekaj klofutamami. Jeseni leta 1944 je bila moja številka določena za transport skupaj z kaznjenci »strafkomande«. Po enem letu uspešnega skrivanja so me torej odkrili. Transport je bil namenjen v osrčje Nemčije, ki so ga tačas zavezniki najhuje bombardirali. Ze sem, edina Jugoslovanka, stala v vrsti. Tovarišice so tekale se posvetovale in me skušale na vse mogoče načine izvleči iz transporta. Slovaška Zidinka, ki je delala v pisarni, me je črtala. Bilo je nevarno, je dejala, toda za Jugoslovanko to rada stori, ker so jugoslovanske interniranke izredno tovarišice.

Nekega večera spomladi 1944

Kadarkoli je prišel v Auschwitz nov transport, ga je vsakokrat pri-

čakala katera od starejših taboriščnic. To je spadalo v program organizirane pomoči. Ko sem zaslislala domačo besedo, mi je iz srca izginila vsa tesnoba. Zvečer sem v karantenskem bloku že dobila obisk in tako spoznala, da obstaja v taborišču organizacija, katere majhen člen sem postala tudi jaz.

Bilo je nekega večera spomladi 1944. Zatulila je sirena. Taborišče je bilo na mah v temi. Take prilike smo izkoristile za sestanke in prehajanje iz enega na drugi blok, kar je bilo sila nevarno. Kakor sence smo se plazile iz svojih blokov in se zbrale pri Mimici na revirju. Štefka, ki je bila povezana z moškim taboriščem, je bila vedno na tekočem z novicami. Pa tudi od novo došlih Jugoslovank, predvsem Primork, smo marsikaj zvedele. V zadnjem času, ko smo vse pogostje slisali poka z bučajočo se fronte, smo se začele resno pripravljati na osvoboditev. Tistega večera smo se pogovarjale o našem sodelovanju v primeru, če bi poljski partizani poskušali osvoboditi taborišče ali pa če bi hoteli Nemci taborišče ob umiku uničiti. Naše možnosti so bile res majhne. Toda izkušnje, ki smo jih prinesle iz sodelovanja v narodnoosvobodilnem gibanju, so nas prepričevale, da se lahko tudi s skromno opremljenostjo marsikaj doseže. Začele smo zbirati izolirane klešče za rezanje električnih žic, steklenice bencina, poljsko orodje, sanitetni material in drugo. Poleg tega smo določili v vsakem bloku tudi skupino za obveščanje in zvezo. Cutila sem, da se za tem skriva širša organizacija, ki smo ji — čeprav je nismo poznale — zaupale. Na srečo se je naš pogovor že bližal koncu, ko nas je stražarka opozorila na nevarnost. Le nekaj trenutkov in že smo zlezle v postelje. Zaškrpali so tečaji velikih vrat in šop svetlobe močne žepne svetilke je tipal v bloku. V moreči tišini sem slisala le še utrip srca. Končno je snop ugasnil, vrata so se zaprla in koraki so se počasi zgubili v temi. Za hrbiti nočne patrolje smo se neslišno odplazile vsaka v svoj blok.

Se po tolikih letih, ko se trudim izbrisati iz spomina grozote uničevalnega taborišča Auschwitz, se iz teh dni najraje in s ponosom spominjam predvsem tovarištva...

Spomine MAKSA CIHALA, LINKE KSELA, MIMI KOVAC, PAVLE KOVACIC, MARICE RIZNAR, ANICE RAMSAK, AMALIJE KLINAR, IVANE SUNTA in ELICE STRAFELA

priredila

MIMI KOVAC-ZUPANCIC

Zahvala

Odbor aktivistov Zapadno-primorskega okrožja je na svoji seji 6. januarja 1970 v Novi Gorici obravnaval tudi zaključno poročilo o delu in izvedbi zborovanja aktivistov tega okrožja 12. oktobra 1969 v Cezsoči.

Pri tem je Odbor ugotovil, da je zborovanje potekalo v najlepšem redu ter da so se vsi udeleženci prireditve v nekdanji partizanski prestolnici Cezsoči prijetno in dobro počutili.

Ob tem Odbor izraža javno zahvalo:

Skupščini občine Tolmin, Občinskim odborom družbeno političnih organizacij Tolmin, Mladinski organizaciji Cezsoča, osebju Alhotela Bovec, ravmatelju ter osebju osnovne šole Bovec, ki je sodelovalo na prireditvi, ter dr. Joži Vilfanu za lepe misli, ki jih je povedal v govoru in v pogovorih z aktivisti.

Odbor aktivistov
Zapadno-primorskega okrožja

Poizvedba

Dne 19. januarja 1945 sem bil pri napadu na sovražno postojanko Trnovo pri Gorici hudo ranjen. Bil sem mulovoodec pri propagandnem odseku 31. divizije. Mulo sem privezal za kolo prevrnjene vojaške karete, sam pa sem zlezal pod kareto, kjer sem padel v nezavest. Medtem ko sem ležal pod kareto, je prišel neki tovariš od zaščitnega bataljona divizije, odvezal mulo, kjer sem imel nahrbtnik, in jo odpeljal. Lepo prosim omenjenega tovariša, da se mi pisмено oglasi na naslov: Jože Ferjančič, Dekani št. 210, pošta Dekani pri Kopru.



SAP - Ljubljana

Oddelek za turizem

LJUBLJANA

Titova c. 38

— 7. FEBRUARJA. Na pustno soboto vas vabimo na enodnevni izlet v Trbiž, Beljak in Celovec na ogled pustne povorke in drsne revije po reklamni ceni 94.— Ndin.

— 7. FEBRUARJA vas vabimo na ogled drsne revije v Celovcu z odhodom iz Ljubljane v dopoldanskih urah preko prelaza Ljubelj za 88.— Ndin.

— 28. FEBRUARJA vabimo strokovnjake čevljarstva na ogled mednarodne razstave vzorcev obutvene industrije, ki bo v Zürichu od 1. marca do 5. marca 1970.

— 7. MARCA za praznik »Dan žena« vas vabimo na enodnevni izlet po Italiji: Ajdovščina, Gorica, Videm, Palmanova, Gradež, Tržič (Monfalcone)

— 21. MARCA ogled mednarodnega kmetijskega sejma in salona kmetijskih strojev v Veroni.

— 8. APRILA vabimo preživele interniranke, prijatelje in njihove svojce, da se udeležijo 6-dnevnega komemorativnega potovanja v Buchenwald — Doro.

Na voljo so vam programi za izlete in potovanja za prvomajске praznike: 11 dni v Sicilijo — 12 dni v Ameriko in na Bahamske otoke — 10 dni v Holandijo — 18 dni v Španijo in na Balearske otoke — 5 dni na Dunaj, v Prago in Salzburg — 4 dni Salzkammergut in po Avstriji do Dunaja — 5 dni v Verono in po severni Italiji — 4 dni z letalom v Pariz.

Prijave in informacije v poslovalnici SAP, Titova 38.

in videle boste, koliko je takšnih ki se komaj drže na nogah. Le pomislite, kaj bi bilo, če bi pobegnile. Vse bi pobili in me bi jih imele na vesti.»

Štefka nas ni prepričevala samo z besedami, ampak tudi z dejanji. Bila je med prvimi Slovenkami in Jugoslovankami v Oswiecimu. Spoznala je najhujše trpljenje in z gledom pokazala tisto pravo, nesebično in dostokrat sila tvegano tovarištvo, ki je reševalo življenja. Neštetim je pomagala s hrano, ki jo je dobivala v paketih, pa z naskrivaj pri-skrbljenimi zdravili in s tem, da je marsikateremu izmed nas poiskala boljše in varnejše delovno mesto. Zato so jo poznale jetnice vseh narodnosti kot simbol junaških jugoslovanskih narodov, kot jugoslovansko Štefko.

Misel na beg smo zavrnile in tudi na tem krvavem pohodu ohranile tovarištvo. Ena izmed naših je zbolela in ni več mogla naprej. Če bi zaostala, bi jo esesovci prav gotovo ustrelili. Nekaj časa so jo vlekli močnejše tovarišice. Tudi te so omagale, saj je ni bilo med nami, ki bi ne bila hudo izčrpana. Ko smo ob izmenjavi straže za trenutek obstale, je Štefka v znamenju za kruh in konzerve dobila sani. Nato smo bolnico naložile nanje in jo izmenoma vlekli desetine kilometrov daleč.

Pot je bila čedalje napornejša. Obutev smo imele že zdavnaj premočeno, zmrznjeno in prilepjeno na kožo. Jaz sem imela nizke čevlje, ki so mi bili preveliki. Nog nisem več čutila. Pot je bila izredno težavna. In na tej zasneženi cesti, ki se je vila zdaj navzgor zdaj navzdol, se je odigravalo zadnje dejanje krvave tragedije, imenovane »Oswiecim«.

Hodile smo tri dni in tri noči brez počitka. Moči so nas začele polagoma zapuščati. Le s skrajnimi napor in poslednjo voljo se je lahko človek obdržal pri življenju. Ni bilo minute, da bi ne počil strel. Nismo več hodile mimo trupel, po krvi in možganih ustreljenih jetnic in jetnikov smo dobesedno gazile.

Na drevo ob cesti se je naslonilo mlado lepo dekle. Ni moglo več naprej. Esesovec je stopil molče k njej in ji tik ob senc sprožil samokres z nenavadno dolgo cevjo... Ob naši koloni sta obstali mati in hči, Poljakinji. Mati ni več mogla naprej. Hči je stopila k stražarju, madžarskemu državljani nemške narodnosti, ki je ravno jedel klobaso. Skušala mu je nekaj dopovedati. Ta pa je, kakor da to ni nič posebnega, z eno roko še naprej držal klobaso, z drugo pa potisnil mater ob rob ceste in ustrelil. Hči je obupno kriknila. Takoj za krikom smo zaslislale še en strel...

Nešteto je bilo takšnih prizorov. Nepristano je pokalo, kri je tekla po cesti in v ušesih nam je venomer odzvanjal ukaz esesovca: »Alles niederlegen!« (»Vse pokončati!«)

Prišle smo do mesta Plessa. Ob cesti so bili novi grobovi. Meščani so pokopavali mrtve tovarišice in tovariše. Potem smo prišle na grič nad mestom. Bile smo popolnoma izčrpane. Anica Zupancičeva je obupala. Nenadoma je odvrгла vse svoje stvari in zavpila: »Kje je stražar, da bi me ustrelil?« Marija je hitro skočila k njej in jo potolažila. Pred nami je vstalo poslopje. Zdalj nam tudi do življenja ni bilo več. Bile smo preveč utrujene, v nas ni bilo ne volje ne poguma, da bi se še dalje bojevale s smrtjo. Rekli so nam, da bomo počivale pol ure. Komaj smo malo posedle po slami, so nam ukazali, da gremo naprej. Naše moči so bile pri kraju. Bilo nas je kakih sto dvajset Jugoslovank. Nikamor ne gremo, smo se dogovorile s pogledi. Skrile smo se v velikanskem seniku. Znočilo se je. Zamenjali so straže. Esesovci so spravili jetnice drugih narodnosti pokonci. Me smo se potuhmle. Spominjam se, da sem potegnila čevlje z oteklih nog in se pogreznila v nekakšen polsen. Zraven mene je ležala Stana Petrova iz Beograda. Ni hče se poslej nič zmeniti za nas. Kolone so prihajale in po kratkem počitku odhajale naprej. Me pa smo ostale skrite v senu in počivale. Spati nismo mogle. Nad nami so neprestano grmela letala. Tako smo pričakale dan in z njim tudi zadnjo kolono moških. Esesovci so nas opazili. Stražarja sta bila Nemca. Eden nam je venomer prigovarjal: »Dekleta, počasi, Rusi so blizu!« Kazalo je, da se tudi njemu nikamor ne mudi. Nenadoma je izginil. Drugi je bil pravi krivnik. Na neki železniški postaji nas je ločil od moških. Se vedno se spominjam teh jetnikov, kako so stali v vrsti zunaj vasi. Gotovo so jih pokosile esesovske brzostrelke. Senik, kjer smo prespale noč, je bil zgorel. Zažgali so ga esesovci, prepričani, da se v njem še skrivajo jetniki.

Zjutraj so nas naložili na tovorni vlak. To so bili odprti vagoni za premog, nekaj med njimi pa je bilo tudi zaprtih živinskih vagonov. Stisnili so nas kot vžgalice. V prostor za štirideset vojakov ali šest konj so nas stlačili tudi po sto in več. Pa še to tako, da smo bile v eni tretjini vagona me, v drugih dveh pa stražarja. Bila sem v odprtem vagonu in kmalu sem bila črna kot dimnikar. Vožnja je bila neskončno dolga in smrt je še vedno neusmiljeno kosila. Naletaval je sneg in mraz se je zajedal v naša lačna in izmučena telesa. Čeprav smo bile strašno lačne, smo si tisto malo hrane, kar smo jo dobile, pravično razdelile. Ko smo po dolgi in sila utrudljivi vožnji končno prispele na cilj, ni bilo med nami nobene mrtve, medtem ko so jih iz drugih vagonov kar metali. Bile smo srečne in prepričane, da je vse najhuje za nami. Prehodile smo najstrašnejšo pot, po kateri je kdaj hodila človeška noga. Pot, na kateri je obležalo na desetisoče jetnic in jetnikov, med njimi tudi Francka Odlask, Kotnikova in Ružica iz Srbije...

Po tednu dni, odkar so nas odgnali iz Oswiecima, smo torej prišle v koncentracijsko taborišče Ravenbrück, kjer je krematorij prav tako gorel dan in noč...

Politični razgledi

Tudi strokovnjaki so bili presenečeni, ko so med arabsko-izraelsko vojno zvedeli za izredne sposobnosti francoskih bojnih letal Mirage. V tovarnah Marcela Dassaulta izdelajo toliko takšnih letal, da jih je več kot preveč za francosko vojsko. Pa tudi sicer naredijo v francoskih tovarnah toliko orožja, da ga armada ne more prevzeti. »Naša oboroževalna industrija lahko živi le od izvoza,« je rekel obrambni minister Michel Debré. In Francija izvažajo orožje. Na vse strani sveta, pri čemer se zdaj drži embarga, zdaj pa ne, pri čemer prodaja »zastarelo« orožje tistim, ki si boljšega ne morejo kupiti ali ki sami nimajo razvite oboroževalne industrije.

Libija je naročila v Franciji kar 110 letal Mirage III E (najbolj izpopolnjeno med vsemi letali Mirage, ki je še zmerom vojaška skrivnost), 200 najsodobnejših tankov AMX 30, nekaj helikopterjev Alouette in Super Frelon, 200 lahkih oklepnih avtomobilov itd.

Irak se zanima za letala Mirage III F I (ki stane 3 milijone dolarjev), 200 oklepnih avtomobilov, strelivo itd.

Španija bi želela kupiti v Franciji 56 letal Mirage, in sicer v zelo kratkih rokih.

Alžirija se prav tako zanima za Mirage III, zakaj dobava sovjetskega orožja ni zmerom zanesljiva (sicer pa je mogoče pilote izuriti v zelo kratkem času: z Miga 21 lahko »presedla« na Mirage III po desetih urah letenja).

Vse torej kaže, kakor piše pariški »Le Nouvel Observateur«, iz katerega povzemamo podatke, da bo leto 1970 zelo naklonjeno francoskim trgovcem z orožjem, da bo dosti ugodnejše od lanskega in celo rekordnega leta 1968: tedaj je bilo naročil za 3.413 milijonov frankov, od tega za 2.093 milijonov frankov samo za letala. »Naročil je toliko, da letalsko poveljstvo razmišlja o tem, da bi dve oporišči namenilo za urjenje tujih pilotov,« je rekel visok predstavnik francoske administracije.

Francoski trgovci z orožjem radi govorijo o tako imenovanem »plemenitem« izvozu, ki gre v evropske dežele. Gre za posebno vrsto sodelovanja: izdelajo prototip, ki ga izdelujejo v več državah, ali pa v kooperaciji izdelujejo že obstoječi model. Tako izdeluje Francija letalo Jaguar z Veliko Britanijo, Breguet Atlantic z Veliko Britanijo in Nizozemsko, Transall z Zahodno Nemčijo, Mirage V z Belgijo ter nekaj helikopterjev z Veliko Britanijo.

Orožje in denar

Prodaja v Evropi je razmeroma šibka, toda treba je tekmovali s tekmeci. Čez štiri leta bodo letala, ki so danes v rabi, zastarela. Dobriče bo kovala tista država, ki bo okoli leta 1975 lahko ponudila kupcem izredno izpopolnjeno nadzvočno bojno letalo. Nizozemska, Italija, Zah. Nemčija in Velika Britanija skupaj proučujejo načrt MRCA 75. Francija pa že ima dve takšni letali — FI in Mirage III: dobiček utegne biti velikanski, saj bi šlo za 3000 letal po 4 milijone dolarjev... Če hoče Francija ohraniti prednost, mora hiteti, imeti mora dovolj denarja za načrte, strokovnjake itd. Se pravi prodati čimveč letal državam, ki nimajo letalskih tovarn in ki jih še dolgo ne bodo imele. To pa so nerazvite države, ki se nenehno zapletajo v vojne, ter države, ki hočejo ohraniti »notranji red« in zato za boj proti gverilcem ali upornikom rabijo veliko orožja in streliva.

Ravno ta »sramotni« uvoz predstavlja 70 odstotkov vsega francoskega izvoza orožja. Pri tem ni važno politično prepričanje ali zunanja politika kupca. Francosko orožje lahko kupuje Južnoafriška republika, čeprav je OZN zahtevala embargo, polkovniška Grčija, kolonizatorska Portugalska itd. Vse omenjene države so kupile predvsem letala Mirage ter imenitno, sodobno kopensko orožje.

Seveda so se francoski prodajalci orožja zanimali tudi za Latinsko Ameriko, ki je sicer zaprti lovišče ZDA. Washington ima v rokah mogočne karte, zakaj državam, ki so kupile francosko orožje, je zagrozil z ukinitvijo vojaške pomoči. Učinek je bil različen. Peru je na primer naročil 12 francoskih letal, ko pa je Washington zagrozil (vojaška pomoč ZDA v Peruju znesla 40 milijonov dolarjev na leto), je Peru vztrajal pri naročilu, vendar ga ni povečal. Brazilija, ki dobi od ZDA pol milijarde dolarjev pomoči, pa je zaradi grožnje preklicala francosko naročilo. Kljub dokajšnjemu neuspehu pa francoski trgovci z orožjem ne nameravajo opustiti Latinske Amerike; zanimajo se tudi za Malezijo, Avstralijo, Novo Zelandijo, Singapúr itd.

Poseben primer je Bližnji vzhod. Največji kupec je bil dolga leta Izrael: v osmih letih je kupil za 2,5 milijarde frankov francoskih letal. De Gaullo sklep o embargu je naredil konec donosni kupčiji in Izrael se je (z uspehom) obrnil na ZDA.

Med arabskimi deželami Francija ni imela velikih kupcev vse do šestdesetne vojne v juniju 1967 (edinole Libanon je leta 1966 kupil 12 letal Mirage III E). Potem pa so se arabske države obrnile na Francijo: ker so se zaradi »antimperializma« pokazale hrbet angleškimi in ameriškim dobaviteljem; ker so bile sovjetske dobave tako obsežne in tako zahtevne (deli so prihajali po kapljicah), da so si morale drugače pomagati. Za zdaj so arabska naročila v Franciji še majhna, vendar kaže, da bodo še vedno večja in zelo pestra: od letal do tankov, od raket do strojin in streliva.

Francoska armada je že dve leti hudo prizadeta zaradi zmanjšanja kreditov z 8 na 3,4 odstotka bruto nacionalnega produkta. Atomske oborožitve niso hoteli oškodovati, prav tako ne intervencijskih sil (za pomoč v deželah, ki so bile nekoč francoske kolonije), zato so priščitili »kupno moč« DOT (operacijska obramba ozemlja), rekli bi vojsko 150.000 mož, njeno letalstvo in njeno konvencionalno mornarico. Posledica za oboroževalno industrijo: treba je izvažati, še več in na vse strani. Kakorkoli. Za tega kupca velja doletba o embargu, za onega pa ne (Biafra je dobivala francosko orožje, čeprav je Pariz uvedel embargo za vojskujoče se države). Za nekatere države je neko orožje »ofenzivno«, za druge je defenzivno, sicer pa se utegne zgoditi, da več kupcev dobi enako orožje, ki je zdaj »ofenzivno«, zdaj pa »defenzivno«. Zdj gre za »razvoj konflikta«, zdaj za »posebne geografske razmere«, vendar pa zmerom za to, da lahko dobi orožje vsakdo, ki ga hoče oziroma, ki more plačati (izjema je Izrael). Takšna je približno pot, ki vodi od orožja k nafli, od nafte k tehnični pomoči, od tehnične pomoči k političnemu vplivu.

Zgleden primer za to je prodaja orožja Libiji. Najprej gre za zmanjšanje francoskega deficita: v desetih mesecih lani je Francija kupila za 831 milijonov frankov libijskega petroleja, prodala pa je Libiji le za 161 milijonov frankov raznega blaga. Potem gre za tehnično sodelovanje: Francija in Libija bi utegnili skleniti velik sporazum o izrabljanju nafte, tako velik, da bi se mu morda priključila tudi Alžirija. Sodelovanje bi zajelo iskanje novih vrelcev, tehnično izvedbo vrtanja, prevoz, naftovode, nazadnje pa tudi zgraditev velike petrokemične industrije.

V ta načrt bi se pozneje lahko vključila še Maroko in Tunizija — in tako pridemo do političnega vpliva: zahodno Sredozemlje naj bi čez leta postalo izključno francosko vplivno področje. Potemtakem je v tako široko zasnovani politiki odveč govoriti o embargu, ki bi onemogočil pritegnitev Libije v Magreb.

KOMENTATOR

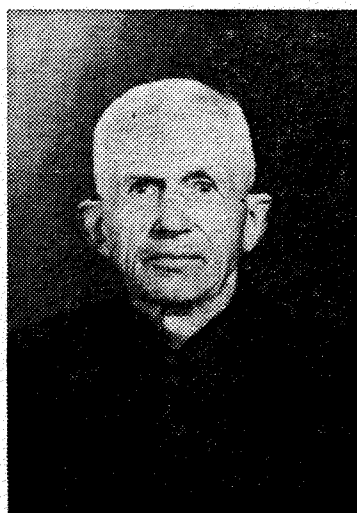
Skala, ki jo je izklesalo osemdeset let

Nekoliko v zadregi se je nasmešnil, ko sem ga pozdravil. Visok, suh in belih las, a še vedno za svoja leta krepak možak. To je Ivan Žitko. Sam pravi, da se mu čudno zdi, da je 7. januarja dopolnil osemdeset let, saj je vse življenje trdo delal. Že v otroških letih je moral zgrabiti za plug na domači kmetiji, pri Murovcu v Podlipi. Po prvi vojni je iskal delo, pa ga ni dobil. Na voljo so mu bili samo priložnostni zasluzki. Opravljati je moral najtežja dela v kamnolomih, na železnici... Takrat ni bilo nove hiše na Dolu, ki ji ne bi izkopal temeljev. Težko prislužen denar je bil to, a si je moral pomagati, saj je bilo okrog bajte premalo sveta, pa še na tem je rastle gosča, ki jo je bilo treba najprej iztrebiti.

Pogled mu je splaval skozi okno, na zdrav sadovnjak, na široko razpeljano trto in zorano njivico onstran doline. Kljub osmim križem z ženo Marijo še vedno skrbita, da je domačija lepo urejena. Dela sta navajena, brez njega se ne da sedeti. »Kdor sedi, obsedi,« pravi Ivan in pove, da je na jesen še drva napravljal v gozdu.

Potem se spomni na vojna leta. Dve vojni je preživel. V prvi se je s 27. regimentom bojeval v Galiciji, kjer je bil tudi ranjen. Potem so jih prestavili na soško fronto. Tu so ga Italijani v megli ujeli. V ujetništvu so ga obdržali še dolgo po koncu vojne. Ko se je vrnil, je našel Marijo in ustvarila sta skupen dom za njeno sinovo Jožeta in Staneta.

Druga vojna jih je našla vse na pravi poti. »Stiska nas je naučila, kako je treba ravnati. Stiska je človekova prava učiteljica,« je rekel Ivan. Ivan in Stane sta odšla v partizane, mater in Jožeta pa so odpeljali v internacijo.



Pokazal je levico brez palca. Odtrgala mu ga je bomba, ko so domobranci našli njihov bunker nad Podčelom. Zadelo ga je tudi v nogo. Komaj je ušel. Potem je brat skril njega in še dva ranjenca v seno. Sem so jih potem prišli iskat partizani in jih prenesli v bolnico. Ozdravel je in se umaknil na Notranjsko. Kot kurir in intendant je dočakal konec vojne. Tudi žena je bila v partizanih od kapitulacije Italije, ko sta se z Jožetom vrnila iz internacije. Jože pa svobode ni doživel. Zadel ga je krogla.

Tu so se spomini ustavili. Zakonca Žitko sama živita v svoji hišici, ki jo Marija skrbno pospravlja. Tudi v Borovnico še hodita v trgovino, čeprav je deleč. Vendar sta zadovoljna. Dokler bosta zdrava, ne bo nič hudega, pravi Ivan. Delala bosta, kot vse doslej, kot takrat, ko je tolkel in klesal skale, saj ne more drugače. Tako si je izklesal življenje. —ek

Imeli smo ljudi

Lucijan Furlanič



Rodil se je 8. novembra 1925 v Spodnjih Skofijah pri Kopru. Komaj 17 let starega so ga fašistični oblastniki poslali zgodaj spomladaj 1943 v posebne delovne kazenske enote italijanske vojske. Iz Trsta so ga poslali v Abruzzo, nato pa v Aquilo, nato pa v Celano. V taboriščih je prišel v stik z naprednimi mladinci in začel delati za OF. Po padcu fašizma ga niso izpustili, ampak poslali skupaj z drugimi v Kalabrijo. Tam so ga 3. septembra osvobodili Angloameričani. Prijavil se je v ameriško vojsko in se udeležil bitke pri Salerno. Ko pa je našel stik z NOV, je prišel v taborišče v Karbonari, kjer so ga dodelili kot soferja in mehanika v 1. tankovsko brigado. Pred odhodom v domovino je končal še tankovski tečaj v Afriki.

Udeležil se je vseh bitk ob jugoslovanski obali in po otokih ter končal vojno v Celovcu, kamor je prišel prek Trsta s svojim tankom.

Po vojni je bil nekaj let aktivni oficir. Nato je nekaj let delal pri »Agrariu« in »Tomosu« in pri »Slavniku«. Zaradi naporov med vojno pa so ga morali že leta 1960 upokojiti. Kot upokojenec je mnogo delal v raznih organizacijah. Slava mu!

Jože Spacal



Rodil se je v Kostanjevici na Krasi pred 67. leti. Izvira iz delavske družine, v kateri je bilo štirinajst otrok. Že v rani mladosti, ko je dokončal osnovno šolo, je moral zapustiti rojstni kraj in iskati po svetu kosček kruha. Izučil se je za zidarja. Podobno kot tisoč primorskih fantov je tudi Jože v mladih letih občutil fašistično zatiranje in takratno revščino na Primorskem. Ko je italijanski fašizem najbolj zatiral in hotel poitalijančiti vse, kar je bilo slovenskega, je kot zavezen Slovenec leta 1928 pobegnil v Jugoslavijo. Tudi v takratni Jugoslaviji mu je bilo težko dobiti delo, saj je bil več časa brez službe. Pozneje se je zaposlil pri Gradisu v Ljubljani. V stari Jugoslaviji je bil preganjan in večkrat zaprt, ker je med delavstvom organiziral in širil glas o izkoriščanju proletariata.

V času druge svetovne vojne je bil zanesljiv in iskren aktivist OF, saj je do zadnjega aktivno sodeloval. Pokopali smo ga za Novo leto na Žalah. Med tovariši je bil dober in iskren tovariš.

Jože Dvojmoč



Umrli je lani v pozni jeseni, rodil pa se je leta 1910 v številni družini v Kanizarici pri Crnomlju. Po končani osnovni šoli se je zaposlil v rudniku premoga v Kanizarici, kasneje pa je vse do leta 1941 pomagal očetu v domači opetovni karni. Oče je bil med I. svetovno vojno ujetnik v Rusiji, kjer je sodeloval v oktobrski revoluciji in v njenem duhu vzgajal tudi sina. Zato je Jože že 1941 postal aktivist OF, junija 1942 pa borec Belokranjskega bataljona. Kasneje je bil na raznih odgovornih položajih v terenskih organizacijah, član okrožnega gospodarske komisije, nazadnje pa intendant belokranjskega vojnega področja. Konec 1945 je bil demobiliziran.

Po vojni se je preselil v Ljubljano in se zaposlil v tovarni keramike. Tam je ostal do upokojitve. Svoj prosti čas je izkoristil za delo v družbenopolitičnih organizacijah. Živel pa je skromno.

Bil je nosilec Spomenice 1941. Od njega so se poslovlili poleg svojcev tudi številni občani, med njimi zastopniki ZZB in drugih organizacij.

Franc Debenjak



Tik pred novim letom smo v Kozani v goriških Brdih položili k poslednjemu počitku Franca Debenjaka, gospodarja pri »Rožni« in medvojnega aktivista. Vse življenje je bil zavezen in neuklonljiv Slovenec. Iz I. svetovne vojne se je vrnil kot invalid. Kljub temu je deloval v slovenskih društvi ter širil slovenski tisk. Zaradi preganjanja se je moral z družino vred za nekaj časa preseliti v Jugoslavijo. Od tam se je vrnil zaradi gmočnih težav. V domačem kraju je vzgojil šest otrok v zavedne Slovence in jih tudi sam učil slovensko brati ter pisati.

Vsa družina se je že februarja 1942 vključila v OF, najstarejši sin Stanko pa je kmalu zatem postal tudi sam partizan. Kot tak je padel za svobodo. Pokojnik pa je bil član krajevnega narodnoosvobodilnega odbora in gospodarske komisije. Ob sovražnikovih vdorih je njegovo življenje nekajkrat viselo na nitki. S svojo dejavnostjo je nadaljeval tudi v letih 1945—1947, ko so Brda zasedli Američani.

Borci, ki so imeli na njegovem domu vselej odprta vrata, se ga bodo vedno spominjali.

Dobro je če veste...

NATANCNO TEHTANJE V LEKARNISKEM POSLOVANJU. Ko gre za predpisano snov, ki ne doseže 10-gramske teže, se ta snov tehta z decimalno tehtnico in sicer na štiri decimalke, npr. 4,6351 g, ko pa gre za predpisano snov več ko 10-gramske teže, se ta tehta na dve decimalki, npr. 25,14 g.

NA ANTARKTIKI SO TEMPERATURE 100 DNI VIŠJE OPOLNOCI KO OPOLDNE. Najpogostejše znaša razlika 2 do 3 stopinje C, kdaj pa kdaj tudi do 12 stopinj; na ameriški postaji so enkrat ugotovili celo razliko 28,8 stopinj C. Višjo nočno toploto povzroča veter, ki prinaša ponoči toplejše zračne tokove.

SORBIT ALI SORBITOL je bel, droban, kristalen, v vodi lahko raztopljiv prašek, ki je za polovico manj sladak ko navadni sladkor. Sorbit je po kemični sestavi ogljikov vodik, šestvalentni alkohol, ki se proizvaja industrijsko z redukcijo glukoze (grozdnega sladkorja), dobljene iz koruznega škroba. Diabetiki (sladkorno bolni) lahko uživajo sorbit (seveda le v omejenih količinah), ker se v jetrih spremeni v sadni sladkor, katerega izogrevanje v organizmu ni odvisno od inzulina kakor izogrevanje drugih vrst sladkorja, ki je odvisno od inzulina. Sorbit priporočajo ne samo diabetikom, marveč tudi bolnim na jetrih in preveč rejenim ljudem. Sorbit (tudi: sionon) pa je sorazmerno zelo drag.

USODA UJETNIKOV V BIZANCU. Precejšnje število ujetnikov, prav posebno mlajših, krepkejših in izurjenih v raznih obratih, dalje mlajših žensk so prodajali na trgih v velikih mestih in v sosednih nekrščanskih deželah. Prodajali so jih na dražbi. Kupci so najprej ugotovili zdravstveno stanje sužnjev, ki so morali stati nagi pred kupci. Cena se je ravnala po »kakovosti blaga«, po ponudbi in povpraševanju in še po drugih dejavnikih. Za sužnja niso pogostoma ponudili niti toliko kot za jagnje, je napisal neki sodobnik iz šestnajstega stoletja, kdaj pa kdaj pa je bila cena prava pravcata velika odkupnina. V trgovini s sužnji so bili tudi posredniki, trgovci s sužnji, ki so kupovali množice sužnjev po nizkih cenah, jih vodili na znana tržišča in jih tam posamično prodajali po visokih cenah. Tudi ti trgovci so se specializirali, nekateri so prodajali ženske, drugi otroke, tretji mladeniče itd. Trgovina z vojnimi ujetniki ni bila edina trgovina s sužnji v Bizancu, sužnje so namreč prodajali tudi gusarji.

NA NASIH MEJAH JE ODPRTIH 33 PREHODOV ZA CESTNI IN MOTORNJI PROMET, največ jih je na jugoslovansko-italijanski meji — 10, na avstrijski meji — 7, na bolgarski meji — 5, na albanski in madžarski meji po 4 prehodi, na grški meji 2 in na romunski meji en sam prehod.

POVRŠINA LR BOLGARIJE MERI 110.927 KVADRATNIH KILOMETROV, njene meje pa so dolge 2245 km, kopenske 1181 km, rečne 686, morske 378 km. Bolgarija ima najdaljšo kopensko mejo z Jugoslavijo — 480 km, nato z Grčijo, Romunijo in Turčijo. Njena najdaljša rečna meja je meja z Romunijo — 470 km. Bolgarija sega na vzhodu do Črnega morja, dolžina njene morske obale znaša 378 km.

TOBAK vsebuje poleg nikotina piridin, izparevajoče kisline, katranske ali fenolske snovi in zlasti fursuralne akrolein, ki prav tako škodujejo zdravju. Vse te snovi prispevajo, hkrati z osvobojenim nikotinom, k dražljivemu delovanju tobakovega dima na sluznice, v prvi vrsti na sluznice gihalnih organov. V dimu cigarete je približno odstotek ogljikovega monoksida, dva odstotka v dimu pipe in celo do 6 odstotkov v dimu cigare. V dimu je le neznatna koncentracija cianovodikove kisline. Neka insektocidna sredstva, s katerimi škropijo tobakovo rastlino, lahko prispevajo k vsebini svineca in arzena v cigaretah, ki so napravljene iz tobaka takšnih rastlin. Svinec in arzen, razumljivo, prav tako škodujeta človeškemu organizmu.

»MI OBLJUBLJAMO DALJŠE ŽIVLJENJE,« je odgovoril neki ameriški presalec src na kritike, ki jih je izzvala Bleibergova smrt.

„TV 15“ ZA MLADINO

TE DNI

DNE 2. FEBRUARJA 1945 JE PARTIZANSKA ZASEDA UBILA NA CESTI CELJE-KONJICE PRI FRANKOLOVEM CELJSKEGA OKROŽNEGA VODJO ANTONA DORFMEISTRA, KRVNIKA SLOVENCEV, KI JE BIL EDEN VODILNIH POLITIČNIH PREDSTAVNIKOV NACISTIČNEGA OKUPATORJA V SLOVENIJI. ZATO SO 12. FEBRUARJA V BLIZINI MESTA NAPADA OBESILI NA ŠADNA DREVEŠA 100 TALCEV... OB ZORI 12. FEBRUARJA SO ESESOVCI S PUŠKINIMI KOPITI PREBUJALI JETNIKE CELJSKEGA STAREGA PISKRA. NA DVORIŠČE SO IZGNALI STO LJUDI IN JIH POVEZOVALI V DOLGE VERIGE. V STRANICAH PRI FRANKOLOVEM SO KAMIONI SREDI ZAŠTRAŽENEGA MORIŠČA OBSTALI. GESTAPOVEC JE PRINESEL STOL, DRUGI JE ZLEZEL NANJ IN PRITRJEVAL ZANKE. KO SE JE IZZA HRIBOVJA DVIGNILO SONCE, JE ZADNJIČ POLJUBILO DEVETINDEVETDESET POSINJELIH OBRAZOV; ENEGA IZMED NA SMRT OBSOJENIH JE NA BEGU UBILA KROGLA.

STAREMU ATU V SPOMIN

Padel je kot talec

V našo deželo je pridrvel sovražnik. Ljudstvo je kmalu začutilo njegovo krutost in nasilje. Zavedni možje so pričeli misliti na upor. Začeli so zbirati orožje. Tudi moj stari ata je izročil pištolo partizanom. V njihove vrste pa se je vtihotapil sovražnik domovine in izdal mojega starega ata.

Neke jesenske noči se je ustavil pred hišo avto. Iz njega so se usuli Nemci in začeli razbijati po vratih. Stari ata je vstal in šel odpirat. Nemci so zahtevali, da se hitro obleče in gre z njimi. Moral je ubogati, ker so mu grozili z naperjenimi puškami. Hitro se je poslovil od žene in otrok. Odpeljali so ga v celjski Stari pisker. Tam so ga strahovito mučili. Po treh mesecih trpljenja so ga odpeljali v Maribor. O tem, kako so ga mučili, verno priča fotografija, ki so jo posneli tik pred njegovo smrtjo.

Mojega starega ata so ustrelili 4. novembra 1942, pokopan pa je v skupnem grobu v Gradcu.

JANA KUNST

KRAMLJANJE

Draga tovarišica Milena!

Misliš, da je prispevek izmišljen? Najbrž poznaš Franjo in del njene zgodovine, pa se ti bo verjetno zdelo čudno, ker je zgodba brez dejstev. Raje imam malo razmišljanja in raje pišem izpovedne zgodbe in ne samo puste reportaže. Se ti ne zdi, da je v zgodbi skrita resnica osveščanja mlade generacije, ki z vsem srcem priznava boj svojih staršev, vendar se preteklosti izogiba in živi samo za sedanjost in morda še za prihodnost? Pripravljam ti majhno presenečenje, zato zgodbe vsaj v roku desetih dni ne vrzi v koš. Ker pišem prvič, te prosim za nekaj pojasnil. Po kolikem času pride poslana zgodba na vrsto za objavo? So prispevki honorirani in kako? Kako je z nagradnimi prispevki? Izhaja »TV 15 za mladino« v vsaki številki? Je res, da imaš težave zaradi majhne zaloge? No, kar dosti bo zaenkrat. Ne zameri, da te — osemnajstletnik — tikam. Ti mi gre veliko laže z jezika, pa tudi prepričan sem, da nimaš še osemdeset let.

Lep pozdrav!

MILAN BRUN

Dornberk, Gregorčičeva 7
Nova Gorica

Dragi Milan!

Da bi te vsi in bolje razumeli, sem kar samovoljno vzela nekaj misli iz tvojega pisma in jih priključila »Bolnišnici Franja«. Vidi pa, da te tudi jaz razumem le, če si z zapisanim res in iskreno želel kaj povedati. Ne zameri. Drugače pa si sila spreten in že dolgo se nisem dočlepa prispevka tako razveselila kot tvojega, saj je prinesel s seboj nekaj svežega... Zato upam, da majhen dvom, ki sem ga zapisala, ne bo zgradil pregrade med nama. Tega ne bi želela. Na vprašanja pa ti bom odgovorila kar po vrstnem redu. Lahko takoj, lahko nikoli! Od deset do petdeset novih dinarjev! Trudim se, da bi bila pravična ocenjevalka! V vsaki številki! Le kdo ti je povedal to neresnico?

Ob koncu najinega kramljanja še nekaj na uho: do osemdesetih mi res manjka še precej križev, in — na obljubljeno presenečenje vseeno ne pozabi.

Lepo pozdravljen!

MILENA

Draga tovarišica Milena!

Zelo sem bila presenečena, ko sem prejela 10,75 dinarja. Z oči kom sva premišljevala, če sva vam poslala še kakšen spis. Meni se zdi, da ga nisem. Sporočite mi, prosim. Zdaj pripravljam nov spis o očkovih prijateljih med vojno. Če ne bom pozabila nanj, vam ga bom kmalu poslala.

Lep pozdrav!

ZDENKA BIZJAK
Celje, Čopova 7

Draga Zdenka!

Honoriramo tudi pisma, ki jih objavljamo v rubriki »Kramljanje«. Na obljubo si pa pozabila, kajne?

Lepo pozdravljena!

MILENA

NE POZABITE, DA JE
RUBRIKA
»KRAMLJANJE«
VAŠA TRIBUNA, ZATO
PISITE!

Pohod v Dražgoše

Dražgoše so znan partizanski kraj. Tu je v začetku leta 1942 divjala slovita dražgoška bitka, ko so borci Cankarjeve brigade tri dni branili pobočje Jelovice. Na te dni so vsako leto številne športne prireditve, kot tekmovanja v beatlonu, patroljni teki in in pionirski pohodi. Letos sem se tudi jaz udeležil spominkega pohoda, skupaj z drugimi učenci osmih, sedmih in šestih razredov.

V četrtek, osmega januarja, smo se v Škofji Loki priključili pionirjem iz Poljan, Gorenje vasi in Škofje Loke. Z avtobusom smo se odpeljali v Selce, kjer so nas že čakali pionirji iz Zelenikov. Odšli smo proti Dražgošam. Z nami je šel tovariš Basaja, bivši borec Cankarjevega bataljona. Na poti smo se večkrat ustavili. Tovariš Basaja nam je pripovedoval dogodke iz NOB. Pokazal nam je tudi kraj, kjer je počila prva puška v tej sloviti bitki. V Dražgoše smo hodili zelo dolgo. Naša prva postaja v okolici Dražgoš je bila gostilna »Pri Stihlnu«. Tovariš Basaja je dejal, da so se med vojno v tej hiši partizani radi ustavljali, se pogreli in najedli. Nato smo nadaljevali pot in se ustavili blizu Bičkove skale. Tu smo izvedli krajši kulturni program, v katerem so nastopili učenci osnovne šole Cvetka Golarja iz Škofje Loke. S skale je čudovit razgled na vas. Takrat je sijalo sonce. Bičkova skala pa je stala mogočno, ko da je gospodar vse doline. Počasi smo nadaljevali pot do dražgoške osnovne šole. Tu so nas pogostili s toplim čajem, kuhanim zeljem in klobaso. Jed nam je zelo teknila, saj smo bili hudo lačni. Pred spomenikom dražgoškim žrtvam smo izvedli drugi del pripravljene kulturnega programa. Zapeli smo še nekaj partizanskih pesmi, potem pa smo se poslovili od Dražgoš. Nekaj pionirjev je teklo kar čez bregove, nekateri pa smo šli po ovinkasti cesti na Rudno in v Zelenike, kjer so nas pristrčno sprejeli tamkajšnji pionirji. Po krajšem postanku smo se odpeljali proti domu.

STANKO BESTER

NAGRAJENI PRISPEVEK

Bolnišnica Franja

»SE VAM NE ZDI, DA JE V ZAPISANI ZGODBI SKRITA RESNICA OSVEŠČANJA MLADE GENERACIJE, KI Z VSEM SRCEM PRIZNAVA BOJ NASIH STARŠEV, VENDAR SE PRETEKLOSTI IZOGIBA IN ŽIVI SAMO ZA SEDANJOST IN MORDA SE ZA PRIHODNOST?«

Dobro poznam ta skrivnostni kotiček med dve, na vrhu hudo stisnjenima skalama. Ko stopim po stopnicah okrog skale in zagledam dolgo vrsto hišic, čutim njih tihi pozdrav. Rahlo mi pomahajo tudi drevesa s svojimi visokimi krošnjami in odvrnem jim, prijateljem, z nasmehom...

Sredi počitnic sem se prikradel v Franjo.

Veselo so me pozdravili zvesti prijatelji. Razveselilo me je, da niso imeli obiskovalcev. Šel sem mimo hišic, kjer so ležali hudo ranjeni, pa mimo sobe za zdravniško osebje in operacijske barake, kjer še danes visijo okrvavljene halje ter leži skromen kirurški pribor, in skorajda bi se bil zaletel v velik razkužilni kotel. Tako sem prišel na majhno vzpetino, kjer je stala večja baraka. Obstal sem na pragu in gledal po stenah, kjer so viseli partizanski časniki in pisma. Prav tam v kotu je čepel radijski sprejemnik. Ob pogledu na vse to sem našel tudi odgovor na vprašanje, zakaj tako rad

zahajam v ta molčeči in skrivnostni kotiček. In zadelo se mi je, da so stene oživele in časniki poskočili s sten in da kričijo: »Svoboda!« Vse je zaplesalo, vzklikalo in se veselilo. Visoko v stenah, kjer so čepeli borci, je zadonela salva; dolga in ostrja je švignila skozi zrak. Ljudje v belih haljah so se objemali in smejali so se celo tisti, ki so jim od bolečin polzele po obrazu potne srage. Med njimi sem plesal jaz, krilil z rokami in nosil sonce na dlaneh. Zavrtel sem se okrog vodnjaka, kjer so kot biseri mežikali dinarji. Sklonil sem se in pobral nekaj drobca. Zapljuskali so majhni valovi, zaplesal sem in se smejal. Potem je pred menoj obstal človek, resen in žalosten je bil njegov obraz! Obkrožil sem ga in plesal dalje. Šele zunaj soteske sem zasopel padel v travo, se zastrmel v poletno sonce, in iz mene je bruhnilo:

»Svoboda!... Svoboda!... Svoboda!«

MILAN BRUN

Partizanska zgodba



NARISAL EVGEN SAJOVIC

Da zna mlada generacija ceniti pridobitve narodnoosvobodilnega boja, je že večkrat dokazala. Nekaj resnice pa je tudi v trditvah tistih, ki pravijo, da se mladi premalo zanimamo za ta čas... Kje iskati vzroke? Velikokrat se je že zgodilo, da so bivši borci pripovedovali le najboljše iz vojnih dni. Mi pa želimo spoznati vso realnost narodnoosvobodilnega boja, tudi napake in poraze!

Bil sem še osnovnošolec, ko mi je priletel sosedov oče pripovedo-

val dogodek, ki se mi je zaradi svoje zanimivosti in nevsakdanjosti neizbrisno vtisnil v spomin:

Pri nas je že drugo leto divjala vojna. Partizansko gibanje se je izredno hitro širilo in tudi v bližini mojega rojstnega kraja je bilo vedno bolj čuti dejavnost partizanov. Okupator je besnel in sklenil partizansko gibanje zatreti z nasiljem. Rezultat tega je bila italijanska ofenziva v poletju 1942.

Fantje iz vasi so se zgodaj zjutraj odpravili kosit. Bili so že

zunaj vasi in niso opazili Italijanov, ki so kmalu po njihovem odhodu obkolili vas. Zažgali so nekaj hiš in ljudi zaprli v cerkev.

Medtem je drugi oddelek italijanske okupacijske vojske opazil fanete na senožeti. Fašisti so jih obkolili in zajeli. Italijanski brigadir jim je kar tam prebral smrtno obsodbo, češ da so verjetno namepravili v partizane. V roke so jim potisnili orodje za kopanje skupnega groba...

V skupini sta bila tudi sosedova fantata Andrej in Jože. Ko so začeli kopati, je Andrej šepnil Jožetu: »Skušajva pobegniti! Jaz bom skočil na levo, ti pa na desno!« Andrej je tako tudi storil. Ko si je italijanski častnik prižigal cigareto, je Andrej planil. Podrl je dva vojaka, nato pa jo je ubral proti gozdu. Vedel je, da gre za življenje. Tekel je, kolikor so mu dopuščale moči. Italijani so divje streljali, a zaman. Gozd ga je sprejel v svoje okrilje. Ves dan in noč je prečepel na smreki, kamor je bil splezal ob spoznanju, da ga zapuščajo moči. Italijani ga niso iskali, saj se jim je zdelo v gozdu preveč nevarno. Pri sorodnikih v sosednji vasi se je Andrej dobro spočil. Tam je tudi zvedel, da bratu ni uspelo pobegniti in da so druge tovariše ustrelili. Umrli so, še preden so pravzaprav začeli živeti. Andrej je nato odšel v partizane in se po končani vojni vrnil domov.

IVAN KORDIŠ

Okrogle in oglate

STROKOVNJAK ... V Novi Varo. ši je delal voziško skušnjo tamkajšnji cestni nadzornik. Zletel je, ker je na 28 vprašanj — bilo jih je 36 — napačno odgovoril. Med temi 28 »grehi« je bilo deset prometnih znakov, ki jih cestni nadzornik na zaupanih cestah sam postavlja in jih dan za dnem gleda ...

RAZLIKA MED NEMCIJO IN FRANCIO. Franci ne potujejo kdove kako radi v inozemstvo. Pravijo, da ni nikjer tako lepo kakor doma. Časnik »Paris-Presse« je objavil članek nekega strokovnjaka za turizem, v katerem pravi ta tudi tole: »Nemčija je primerna za to, da po njej potuješ, Francija pa za to, da v njej živiš.«

TUDI JUBILEJ ... V Firencah se je neki obtoženec že petdeset let varjal zaradi tatvine, in sicer takole: »Tokrat sem kradel samo zato, da sem proslavil jubilej in zaokrožil število svojih tatvin. Obljubljan pa, da ne bom nikdar več prišel pred sodnika zaradi katere tatvine.«

»KRITIKA JE NEOGIBNO ZLO, kritiki pa so zla dolžnost,« je napisal neki ameriški književnik.

BRALCI SO MOČNEJSI ... Nemški kritik Hans Kasper je napisal v kritiki o nekem romanu: »Junaki v njegovem romanu so močne osebnosti, vendar pa niso dovolj močne, da bi bralce držali na udi do konca romana ...«

MOZ, KI NE LAZE ... Sedanjí ameriški minister za finance David Kennedy je mormon (privrženec neke ameriške polkrščanske ločine). Mormoni prisegajo, da nikdar ne lažejo. Ko so Kennedyja nedavno vprašali, ali revalvacija marke (prevrednotenje marke navzgor) vpliva na vrednost dolarja, je odgovoril: »Jaz sem mormon.«

PREPOVEDANI SAD ... Slavko Simić, igralec Jugoslovanskega dramskega gledališča v Beogradu je dejal: »V gledališču je najlepše tisto, o čemer se ne sme pisati.«

CENEJŠE IN KORISTNEJŠE! Neki britanski zgodovinar je dejal v diskusiji o oboroževanju v londonski TV: »Kulturni ataše (strokovnjak za kulturna vprašanja pri diplomatskem predstavništvu) je cenejši kot topnjača.«

»RUMENORDEČA BARVA ZLATA POGOSTO POČRNI CLOVESKO DU. SO.« pravi vietnamski pregovor.

NE MARA SE POZENSČITI ... Zahodnonemški predsednik Gustav Heinemann se je v bonnskem časnikaškem klubu takole branil pred očiti, da ne upošteva natančno ceremonijalnega protokola, ki je predpisan za državne poglavarje: »Ne pričakujte od mene, da bom angleška kraljica.«

KAKSNA SREČA! Milovan Corić je dobil na tekmi Zvezda — Sloboda udarec v glavo. Nekaj časa je ležal v omedlevici. Ko se je zavedel, se je razveselil: »Sreča, da me je zadel v glavo, kaj bi bilo, ko bi me bil zadel v nogo!«

V DUHU CASA ... Turistu v Parizu bivšem kancelerju Adenauerju, ki je bil v delovnem razmerju do svojega 91. leta!

SPOZNANJE DVOMLJIVE SORTE. Neki avstralski naravoslovec je rekel v nekem predavanju: »Morski psi ne prenašajo duha človeškega mesa. Ko morski pes ugrizne v ljudsko meso, ga takoj izpljune. To spoznanje bo, upam, pomirjevalno vplivalo na kopalce!« Pomirjevalno? Mogoče morskemu psu človeško meso res smrdi in mogoče človeka prav zaradi tega n-oglo požre!

AMERIŠKA MORALA ... Afriški politik in diplomat Komoko je rekel na nekem londonskem zborovanju proti vojni v Vietnamu: »Vsak Američan je kadarkoli pripravljen razglasiti za moralno vse, kar utegne, po njegovem mnenju koristiti njegovi deželi.«

SAMO SE SPOMINI ... Olga Spidronović je dejala o Mirijani Vukotić, svoji mlajši tovarišici, ki igra v »Omeru in Merimiu«: »Ta deklica me spominja name, ko sem bila v njenih letih: mlada, nadarjena, lepa, nežna, morebiti najdragocenejši dragulj v svojem pokolenju. Lepi, toda malce grenki spomini!«

Zgodovina vohunstva

Največji vohun stoletja

(IX)

»Rusi so boljši od nas samo v eni stvari: vohunstvu.« Tako je rekel Adolf Hitler in morda so te njegove besede najvišje priznanje, ki ga je kdaj dobila sovjetska obveščevalna služba od nasprotnika.

Danes je že fraza, da so Sovjeti največji mojstri vohunske umetnosti: to je dokazala dejavnost Sorseja, Trepperja, Roesslerja, »Rdečega orkestra« itd. med drugo svetovno vojno. Toda le redkim je znano, kako je nastala ta organizacija, kakšna je njena zgodovina in kakšna je njena struktura.

Začelo se je leta 1917, kmalu po oktobrski revoluciji, ko so boljševiški voditelji ustanovili CK (Črezvičajna komisija po borbe s kontrarevolucije) — Izredna komisija za boj s kontrarevolucijo, policijski organ, v katerega je sodila tudi tajna služba. CK (tudi Čeka) je bila hierarhično odvisna od notranjega ministrstva, politično pa je bila pod neposrednim nadzorstvom centralnega komiteja komunistične partije. Zamenjala je staro carsko policijo Ohrano, ki je nastala leta 1878 kot nadomestilo Tretje sekcije imperialne kancelarije (to je v prvih desetletjih 19. stoletja ustanovil Nikolaj I.).

Prvi koraki so bili težki: iz nič je bilo treba ustvariti organizacijo, ki naj bi zajamčila varnost socialistične države. Agente so nabirali med prekaljenimi revolucionarji, načelniki so prihajali iz vrst trdnih partijskih voditeljev. Življenje CK je bilo kratko: že leta 1922 je nastala GPU (Gosudarstvenoe političeskoe upravlenie — Državna politična uprava), ta pa je leta 1934 prišla v NKVD (Narodni komisariat vnutrenjih del — Ljudski komisariat za notranje zadeve). Med vojno je NKVD

prestala veliko sprememb, cepili so jo, jo spet združevali, pa znova razkosavali, naposled pa razdelili v dve veliki organizaciji: KGB (Komitet gosudarstvenoj bezopasnosti — Komite za državno varnost) in MVD (Ministerstvo vnutrenjih del — Ministrstvo za notranje zadeve). KGB je prevzel skrb za nadzorovanje vohunstva v tujini in notranjo varnost, medtem ko je MVD skrbela le za javno red.

Ob KGB je brenčal roj obveščevalnih služb ki so sodile k raznim ministrstvom (za zunanje zadeve, zunanjo trgovino, kulturo itd.) ter k najpomembnejšim politično-upravnim organizacijam (državni komite za usklajevanje znanstvenih raziskav, odbor za odnose s tujino, svetovna trgovinska zveza itd.), ki so opravljale vohunske dejavnosti v svojem vplivnem področju. Med vsemi je bila najpomembnejša vojaška obveščevalna služba GRU (uprava za obveščanje pri oboroženih silah).

GRU je »otrok« IV. biroja Edece armade, ki je bil ustanovljen v letih po revoluciji in ki je sodil pod politično nadzorstvo politbiroja boljševiške partije. GRU je poleg KGB najmočnejša centrala sovjetske obveščevalne službe. Dela v SZ in zunaj nje, ima šole, v katerih se agenti urijo za razne tehnične veščine: šolo za komunikacije za urjenje ilegalcev (agentov, ki delajo v tujini), za saboterje, vojaško diplomatsko akademijo, vojaški inštitut za tuje jezike itd.

Del GRU je razdeljen na tri področja: strateško vohunstvo, operativno vohunstvo in vojno vohunstvo. Organizacijsko je GRU razdeljena na sedem sektorjev:

1. sektor: ilegalci; načelnik je kontraadmiral Bekrenjev (tako

zanj kot za druge načelnike sektorjev velja, da so bili na tem položaju vsaj do leta 1962).

2. sektor: strateško vohunstvo v evropskih državah (general Konovalov).

3. sektor: strateško vohunstvo v angloameriških državah (general Sokolov). Ta sektor je razdeljen na številne sekcije, katerih vsaka je specializirana za eno državo.

4. sektor: strateško vohunstvo v državah Srednjega in Daljnega vzhoda (general Melskijev).

5. sektor: sabotaža in kritje (general Kočetkov).

6. sektor: direkcija za vohunske operacije in položaje v obmejnih področjih.

7. sektor: strateško vohunstvo v afriških državah (major Iviljev).

Poleg tega ima GRU tudi tako imenovane operativne sekcije: za znanstveno-tehnično vohunstvo (general Seliganov), za komunikacije (general Silin), za dežele z ljudsko demokracijo, za odnose s tujino (general Maslov), za radio-telekomunikacije, arhiv administracijo, personal in organizacijo. GRU in KGB sta samostojni, druga od druge neodvisni organizaciji. Njuna edina stična točka je CK KP ZSSR, ki opravlja nad njima politično nadzorstvo.

Na pokopališču v Tami pri Tokiu je nagrobnik z napisom: »Tu počiva junak, ki je svoje življenje namenil boju zoper vojno in za mir na svetu«. Na njem je tudi napis, da gre za heroja Sovjetske zveze Richarda Sorseja, sicer sovjetskega državljana nemškega rodu, komunista, trdnega revolucionarja in tajnega agenta ZSSR.

Največji vohun našega stoletja je izjema v splošnem pravilu. Navada je, da je vohunovo življenje prav tako skrivnostno kot njegova dejavnost. O Sorseju pa je bilo napisanih najmanj dvajset knjig, o njem so posneli nekaj filmov in uprizorili nekaj gledaliških del. Sicer tako zadržana sovjetska vlada je javno pohvalila — z 20-letno zamudo sicer — Sorsejeve zasluge, po njem je imenovana ulica



Richard Sorge pri 33 letih.

v Moskvi, izdalj so znamenko v njegov spomin itd.

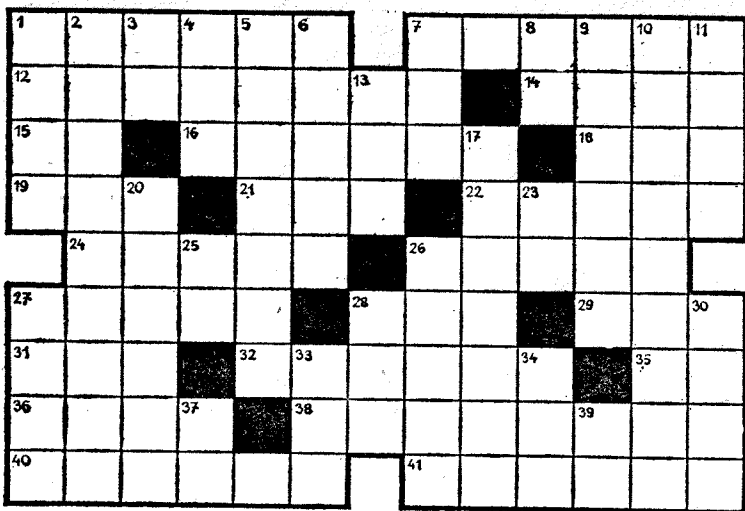
Richard Sorge je bil res nenačuden človek: premeten politik, prefinjen intelektualac, pisatelj, odlični novinar, imeniten sobesednik, don Juan, neumrljiv pivec, veseljak, zvest prijatelj, neustrašen delavec, človek z jeklenimi živci in atletske postavo, ki je bil hkrati prefinjen in prostoski, kot je rekel policijski komisar Ohaši Hideo ki je Sorseja aretirali.

Rodil se je 4. oktobra 1895 v Bakuju, mati je bila Rusinja, oče pa nemškega rodu, po poklicu rudarski inženir (neki njihov sorodnik je bil generalni sekretar I. internacionale in zaupen prijatelj Marxa in Engelsa).

Deška in fantovska leta je Richard Sorge preživel v Berlinu, kamor se je oče preselil. Z 19 leti je kot prostovoljec odšel na fronto, bil je ranjen v nogo, tako da je odtlej nekoliko šepal. V vojni vihrji se je odločil za sodelovanje v organiziranem revolucionarnem gibanju. Tako je prišlo leto 1919, ki velja za prelomnico v njegovi karieri.

(Nadaljevanje prihodnjic)

Križanka 5



Vodoravno: 1. posipan s sigo, 7. kravji zvonec, ptičnica, 12. antično ime za pokrajino med Donavo in Savo, 14. ime nekdanjega svetovnega prvaka na krogih štuklja, 15. ime črke, 16. naziv za sodobne bombe, ki jih uporabljajo Amerikanci v Vietnamu, katere imajo poleg rušilne moči tudi zažigalno, 18. kratka za »trinitrotoluol«, 19. lošč, 21. plačilna obveznica, vrednostni papir, 22. grški otok v Cikladah, 24. kmet v Gornji Savinjski dolini, po katerem se imenuje zelo zanimiva dolina (kot), 26. vsakolletne smuške prireditve v Planici, 27. zrnasta in vlažna snov, 28. letovišče pri Opatiji, 29. žensko ime, 31. vrh, 32. nekdanji vojaki-domačini v severni Afriki, 35. števniki, 36. ime italijanske filmske igralka Lolobrigide, 38. doza domačega živali, 40. uspeh ali dosežek dela, 41. staroperzijske svete knjige.

Navpično: 1. znamenka nemškega avtomobila, 2. jugos. filmski igralec, ki ima pomembno vlogo v filmu »Bitka na Neretvi« (Ljubliša), 3. veznik, 4. nagon, 5. bojni pohod Grkov, 6. uradni naziv Japonske, 7. klica, 8. španski spolnik, 9. drobiž, denar določene vrednosti (množ.), 10. zaupnik, prisluškovalec, zlasti med vojno je pomagal

okupatorju proti NOB, 11. star slovanski narod, 13. partizansko ime Ivana Lokovška, ki je bil na raznih komandnih položajih med NOB, 17. ruski viceadmiral, oceanograf in polarni raziskovalec (Stepan Osipovič, 1849–1904), 20. način matematične operacije (kvadratni, kubični, množ.), 23. medmet, 25. kem. znak za bizmut, 26. partizansko ime narodnega heroja, predvojnega revolucionarja, med vojno na raznih komandnih položajih itd. (Peter Stante), 27. predvojni albanski kralj, ki je emigriral 1939, ko so Italijani zasedli Albanijo (Ahmedbeg, 1895 do 1961), 28. neznanka v matematiki, 30. koralni otok v otočju Tuamotu (Tih ocean), 33. drugo ime za kmečko jed močnik, 34. ime slov. slikarja Subica, 37. nemški predlog, 39. kratka za »izvršni svet«.

Rešitev križanke iz prejšnje številke:

Vodoravno: 1. Brandon, 7. tovariš, 13. Ljubljanska, 15. Kapica, 17. oratar, 19. olive, 20. dno, 22. krilo, 23. bana, 24. trasa, 26. onek, 27. oja, 28. Listina, 30. Ema, 31. rb, 32. Rovtarica, 34. AP, 35. Benita, 37. cenene, 39. egalite, 40. Bakarič.

Najstarejši Jugoslovan ima težave s socialnim zavarovanjem

Najbrž je najstarejši Jugoslovan Mane Cvetković iz Beograda, rojen 1846. leta v vasi Kleniki pri Grežnici, nedaleč od Vranja v Srbiji. Letos bo dopolnil kar 124. let.

Zdaj stanuje v napol porušeni hiši v Tomazeovi ulici in še vedno včasih kaj naredi. Po poklicu je namreč klepar. Čeprav slabo sliši in vidi, ga leta ne motijo, da ne bi vsak dan veliko pešal. Leta 1967 mu je zgorela baraka, v kateri je stanoval. Vzeli so ga v dom onemoglih, pa je čez nekaj dni pobegnil.

Zgodba njegovega življenja je zelo zanimiva. Udeležil se je sedmih vojn, od tega petih s Turki, ene z Bolgari in ene z Nemci oziroma Avstrijci. Vedno je imel srečo, le na začetku I. svetovne vojne so ga na Ceru ranili in zanj, iz ujetništva se je vrnil šele 1919. Če računamo, koliko je bil star ob začetku I. svetovne vojne, ugotovimo, da se je odšel vojskovat kot osemindesetleten star.

Veljal je za junaka, saj piše o njem neka ruska knjiga kot o adjutantu polkovnika Rajevskega, ki je padel v srbsko-turški vojni 1877. Znano je, da je lik tega polkovnika uporabil Lev Tolstoj za svojo »Ano Karenino«. Seveda Mane Cvetković ni bral Tolstoj in so mu to šele pred kratkim povedali drugi.

Podobno kot njegovo življenje pa je zanimiv zaplet, ki ga je doživel z našim socialnim zavarovanjem. Prejema namreč pokojnino v znesku 315,45 dinarjev, njegova delovna doba, ki jo je mogel do-

kazati, pa znaša samo 32 let, 5 mesecev in 18 dni. Dejansko pa je delal ali se vojskoval vsaj 100 let. Zamislite si pokojninsko dobo 100 let! Zamislite si tudi, kako je zavod za socialno zavarovanje preprečil, da ne bi imel Cvetković preveč pokojnine. Kratko malo mu niso hoteli priznati udeležbo v rusko-turški vojni leta 1876 z izgovorom, da naš zakon ne predvideva preživelih vojakov iz te vojne!

Cvetković je novinarju tudi povedal svoj recept za dolgo življenje. Po njegovem se je bati zdravnikov in zdravil, posebno pa operacij. Tudi žensk se je treba varovati, veliko hoditi in dobro jesti ter piti, skrbni pa prepuščati drugim. Se zdaj ne pije vode iz pipe, ampak samo iz vodnjaka.

»TV 15« izhaja vsak teden — Izdaja ga zavod Borec Ljubljana, Beethovnova 10 kot glasilo ZZZ NOV Slovenije in ZRVS Slovenije — Tisk in klišej: CGP »Delo« Ljubljana, Romševa 1 — List ureja uredniški odbor — Letna naročnina 22 dinarjev — Posamezna številka stane 50 par — Za tuzemstvo stane 50 dinarjev — Naročnino pošljite na naslov: Uprava »TV 15« Ljubljana, Beethovnova ulica 10, pošto predal 598/XI, ali na tekoči račun št. 501-8-29 pri SDK Ljubljana — Telefonske številke: Glavni in odgovorni urednik 21.901, najnižjo in novinarji 22.313, uprava 22.607 — Rokopisov ne vračamo